

د اروا پوهنې

لنډ تاریخ

Ketabton.com

مؤلف: مصطفی صفا

دارو پوهنې لنډ تاريخ

مؤلف مصطفى صفا

۱۳۹۳ هـ

د ارواپوهنې لنډ تاريخ

مؤلف: مصطفى صفا

انتشارات جهان اسلام

۰۷۰۷۰۷۰۱۱۴

پته: کوټه سنگي، کابل-افغانستان

1jahan.islam@gail.com

د ارواپوهنې لنډ تاريخ

مصطفى صفا

لومړی

۱۳۹۳ هـ ل منی

۱۰۰ زر ټوکونه

د انتشارات جهان اسلام اداره

په خپله مؤلف

انتشارات جهان اسلام

۱۰۰ افغانی

د کتاب نوم:

مؤلف:

د چاپ وار:

د چاپ کال:

د چاپ شمېر

د پښتۍ سکښت

کمپوز:

خپرندوی:

قیمت:

ددغه کتاب د چاپ او خپراوي ټول حقوق له «انتشارات جهان

اسلام» خپرندويې ټولني او ښاغلي مؤلف سره خوندي دي

لیک لړ

سړیک ..... مخینه

1. د ارواپوهنې لنډه پېژندنه..... ۵
2. په فلسفه کې د ارواپوهنې څرکونه ۷
3. په فیزولوژۍ کې د ارواپوهنې څرکونه ۱۶
4. په رسمي ډول د ارواپوهنې منځته راتګ ۲۰
5. د ارواپوهنې دوه مکتبونه د مبارزې په حال کې ۲۲
6. د ارواشنې مکتب ارواپوهنې ته څه ورکړل؟ ۳۶
7. سلوک پالنه د ارواپوهنې په تاریخ کې یو بل ګام ۴۹
8. ګشتالت پالنه د ارواپوهنې په خدمت کې ۵۹
9. انسان پالنه د ارواپوهنې د لړۍ بله کړۍ ۷۳
10. شناخت پالنه او د ارواپوهنې نورې لاسته راوړنې ۸۲
11. ویلهلم وونټ ۹۰
12. ویلیام جیمز ۹۸
13. پاولوف ۱۰۷
14. زیګموند فروید ۱۱۵
15. جان واطسن ۱۲۹
16. بي. اف. سکینر ۱۳۷
17. آلفرډ آدلر ۱۴۵
18. آبراهام مازلو ۱۵۳
19. کارل یوګ ۱۶۲
20. کارل راجرز ۱۷۲
21. ماخډونه ۱۸۱

د ارواپوهنې لنډه پېژندنه

د ارواپوهنې یا Psychology کلمه په مستقیمه توګه له یوې یوناني اصطلاح $\Psi\upsilon\chi\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ څخه اخیستل شوې ده؛ دغه اصطلاح له دوو کلمو $\lambda\omicron\gamma\omicron\varsigma$ او $\Psi\upsilon\chi\eta$ څخه چې انګلیسي بڼه یې «Psyche او Logos» ده، جوړه شوې ده؛ چې د «د روح د مطالعې» یا په انګلیسي کې «Study of Soul» معنا ورکوي. خو د پام وړ ټکی دا دی، چې د Psyche کلمه «په یوناني کې: $\Psi\upsilon\chi\eta$ » په غوڅ ډول د «روح» چې په انګلیسي کې ورته «Soul» وايي معنا ښیندي، خو دا چې د اوسنۍ ارواپوهنې د مطالعې ساحه «روح» نه، بلکې «ذهن» یا په انګلیسي «Mind» دی، نو په دې اساس د غلطې مشهورېدنې پر اساس په انګلیسي کې د یوناني د Psyche کلمه تقریباً د «Mind» معادل نیول کېږي. له ویکیپېډیا wikipedia څخه هېره دې نه وي، چې دغه لغوي تېروتنه وروسته له انګلیسي څخه په عربي، پارسي او پښتو ژبو کې هم راتکرار شوې او مشهوره شوې ده. په دې بنسټ ارواپوهنه، د روح څېړنه نده، د ذهن او کړو وړ څېړنه ده. الله (ج) هم په خپل عظم الشانه کلام کې فرمایلي، چې د روح پر بشپړ ماهیت له الله (ج) څخه پرته بل څوک نه پوهېږي.

ارواپوهنه د انسان د سلوک، رفتار، چال چلند او ذهني عملیو علمي او تحلیلي مطالعه ده. ارواپوهنه د ځان پېژندنې، بل پېژندنې او له ټولنې او چاپېریال سره د جوړجاړي یوه داسې مهمه کیلي ده. چې له مودرسره د خپلو فعالیتونو په سمون، د ناخوښو او ناسمو غبرګونونو په بدلون او د یوه سالم او متوازن شخصیت په وده کې مرسته کوي.

دا چې د انسان د چال چلند، کړو وړو، په چاپېریال کې د هغو د عمل او عکس العمل او نورو ذهني مسایلو په باب له پخوا څخه ځینې بحثونه په

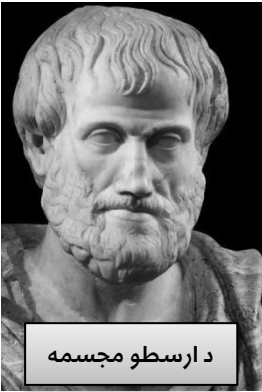
یوشمېر علومو لکه په فلسفه، لرغوني طب او فیزیولوژی کې موجود وو، خو څنگه چې د انسانانو د تاریخي هلوځلو او تجربو په رڼا کې زیاترو علومو اختصاصي بڼه پیدا کړه، همداسې د کروړو او نورو رواني مفاهیمو لکه «د ادراک، تمرکز، احساس، انګېزې، عاطفې، شخصیت، بېلابېلو هیجاناتو، ذهني انځورونو، فردي اړیکو او د نورو باطني او نه حس کېدونکو پدیدو» مطالعې هم د انسانانو په منځ کې د یوې ځانګړې پوهې په توګه ځان راڅرګند کړ او د ارواپوهنې په نوم یې شهرت پیدا کړ.

ددغې نوې پوهنې په رامنځته کولو او هغو ته په پراختیا ورکولو کې ډېرو پوهانو هلې ځلې کړې دي، چې ترټولو لومړی پکې المانی فیزیولوژیست «ویلهلم وونټ» دی، چې په ۱۸۷۹م کال کې یې د «لایپزیګ» په پوهنتون کې د ارواپوهنې لومړنی ازموښتون «لابراتور» رامنځته کړ او په دې سره یې ددغه علم لومړني بنسټونه په پښو ودرول. ترده وروسته د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د ارواپوهنې لپاره نورو پوهانو زیار وایست او په دغه برخه کې یې زیات شمېر اثار او افکار رامنځته کړل، چې په راتلونکو پاڼو کې به په لږ څه تفصیل ورباندې وغږېږو، هیله ده چې د ارواپوهنې د تاریخي بهیر په څو شېبو مو ورګډ کړی شي.

په فلسفه کې د ارواپوهنې څرکونه

د فلسفې لفظ د یوناني د Philien له لغت څخه چې د یوه شپي د خوښولو او گرانولو معنا ورکوي او د Sophia چې د عقل او پوهې معنا ورکوي، اخیستل شوی دی. د دواړو لفظونو له ترکیب څخه د علم خوښوونکی یا پوهندوست مفهوم څرگندېږي. «فلسفه، محمد نادر ایوبي، ۷مخ»

فلسفې ته د علومو د مور خطاب هم شوی دی. په لرغونو زمانو کې به چې کوم سړی په ټولو مروجو علومو لاس بری ؤ، هغه ته به فیلسوف ویل کېده. هغه مهال د طبیعياتو، رياضياتو، اخلاقياتو او نورو سياسي او اجتماعي مسئلو په هکله فکرونه، نظرونه او ليکنې فلسفه بلل کېدل. مورچې نن سبا د ارسطو، سقراط، افلاطون، فيثاغورث، اپیکور، کنفوسیوس، امپدوکلس، ډیوژن، سنت پل او نورو نومونه اخلو، دا د هماغه وختونو د فلسفې رهبران دي، چې تر میلاد مخکې یې د ژوند او نړۍ په باب ژور فکرونه کړي او په خپلو څرگندونو سره یې د بېلابېلو انساني علومو بنسټونه اېښي دي. مورچې که د اوسنۍ ارواپوهنې په زیاتره مسایلو لکه تفکر، ادراک، انگېزې، حافظې، هیجانونو او نورو باندې د انسانانو له خوا په لومړنیو ورکړل شویو نظرونو پسې څېړنه کوو، نو تر هرچا د مخه مو د پورته یادو شویو فیلسوفانو نومونه او کارونه مخې ته راځي. بنیایي همدا لامل وي، چې اوسني څېړونکي د ارواپوهنې تېرمهال یا گذشته ډېره اوږده او لرغونې او تاریخي سابقه یې لنده او معاصره گڼي.

د ارسطو مجسمه

مور د مثال په ډول د لرغونې فلسفې په لمن کې د یونان د نابغه فیلسوف **ارسطو** «۳۸۴-۳۲۲ ق م» هغو نظریاتو ته تم کېږو، چې د ځینو ارواپوهنیزو موضوعاتو رنگ پکې له ورايه ښکاري. «ارسطو د بشر معلومات له دوو لارو څخه گڼي. لومړی: هغه معلومات چې د انسان د حسي تجربو له مخې حاصلېږي. دوهم: هغه معلومات چې د انسان د قیاس او حکم د

واسطې په سبب میسرېږي. کوم معلومات چې د حواسو له لوري پیدا کېږي جزیات دي، اما هغه معلومات چې پر کلیاتو شامل وي، د واسطې په سبب ادراک کېږي. په طبیعي شکل سره د انسانانو معلومات د حواسو له لوري شروع کېږي او په تدریج سره پر کلیاتو معلومات پیدا کوي...»

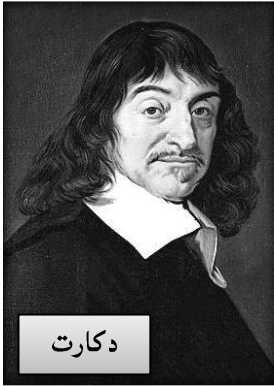
روحیات، ۱۰۴مخ

ارسطو په یوه کتاب چې د روح په اړه یې لیکلی دی، دغه ډول زیاتې څرگندونې پکې لیدل کېږي. د ارسطو ترڅنګ د هغه وخت ځینو نورو فیلسوفانو هم د انسان پر ذهني او رواني چارو باندې یو لړ بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې د فلسفې دغه لومړنی بهیر تر میلاد پښه را اړوي او تر پنځلسمې میلادي پېړۍ پورې د یونان د فلسفې سبک او اغېزې له ځانه سره راوړي، نو تر دغه وخته پورې هرڅه د علومو د یوه مخلوط په بڼه مخ پر وړاندې راځي.

(د دغو پېړیو یوه ځانګړنه داده، چې په هغو کې کلیسا په علمي مرکزونو واکمنه وه، په دغه دوران کې فلسفه هغو علومو ته ویل کېده، چې د کلیسا له خوا تدریسېدل او په هغو کې منطق، الهیات، اخلاق، سیاست، د ژبې قواعد، د معاني او بیان بحثونه او ځینې داسې طبیعيات او کلیات شامل وو، چې کلیسا ته د منلو وړ وو.) فلسفه څه ده؟ عبدالرحیم درانی، ۱۰۳مخ

خو څرنګه چې له پنځلسمې میلادي پېړۍ را په دې خوا په فلسفه کې بدلونونه راغلل او زیات شمېر فیلسوفان لکه توماس من، تامس هابز، رنه دکارت، جان لاک، بارخ سپینوزا، جارج برکلې، توماس مور، فرانسیس بیکن، امانویل کانت او نور رامیدان ته شول او د خپلو زمانو په نویو موضوعاتو یې بحثونه وکړل. له همدې امله اوسنۍ ارواپوهنه هم د لرغونې زمانې د فلسفې په پرتله د پنځلسمې میلادي پېړۍ نه را په دې خوا فلسفې څخه زیات اغېز موندلی دی.

دکارت

ددغو فیلسوفانو په ډله کې لومړنی سړی **دکارت** «۱۵۹۶م-۱۶۵۰م» دی، چې د ارواپوهنې په برخلیک باندې یې اغېز پرېښودی، که څه هم له دکارت څخه کابو ۲۰۰ کاله وروسته هم ارواپوهنه له فلسفې را جلا شوې نه وه، مګر د نوموړي یو شمېر نظریات د راوروسته ارواپوهانو لپاره د خوځښت او ارزښت وړ وو.

د دکارت له خوا د ذهن او بدن د مستقلې راسپړل، هغه څه وو، چې له شکه پرته د ارواپوهنې د تحول په تاریخ کې د الهام وړ واقع شول. تر دکارت وړاندې پېړۍ پېړۍ پردغه موضوع باندې چې ایا ذهن او بدن یا رواني نړۍ او مادي نړۍ یو له بله جدا شیان دي؟ بحث او خبرې اترې کېدې، چې پایله یې د دوه اړخه نظریې ټاکل وو، یعنې د هغوی په باور ذهن او بدن متفاوت طبیعت لري او سره بېل او جلا دي. خودغې څرګندونې هم یو لړ پوښتنې راپیدا کړې وې، چې ایا دغه دواړه پریو او بل باندې کوم تاثیر اچوي او که له یو او بل څخه مستقلې چارې ترسره کوي؟

دکارت دغه موضوع تائید کړه، چې ذهن او بدن دوه مختلف عناصر دي، مګر د یوه نظر په وړاندې کولو سره یې ددغو دواړو عناصرو ترمنځ د اړیکو په

اړه له دودیزو نظریاتو څخه سرغړونه وکړه. ده وویل: «سمه ده، چې ذهن پرېدن تاثیر اچوي، مگر د بدن تاثیر پر ذهن باندې تردې لوی دی، چې تر اوسه یې تصور کېده. د ذهن او بدن ترمنځ اړیکې یو طرفه یا یو اړخیزې نه دي، بلکې یو دوه اړخیزه تعامل دی.» تاریخ روانشناسي نوین، ۵۴مخ

د دکارت په باور «ذهن غیر مادي دی، یعنې له کومې فزیکي مادې څخه نه دی تشکیل شوی. همداراز په تفکر او هوښیاری باندې قادر دی، چې موږ ته په بهرنۍ نړۍ پورې اړونده پوهه ترلاسه کوي. ذهن د مادې هېڅ ډول ځانگړتیا نه لري، د ذهن تر ټولو مهمه ځانگړتیا د تفکر کولو وړتیا ده، چې همدغه خصوصیت هغه له مادي جهانته جلا کوي. څرنگه چې ذهن د فکر، درک او ارادې درلودونکی دی، نو باید په داسې ډول پرېدن اغېز پرې باسي، چې په بدل کې له هغو څخه هم اغېز راخپل کړي. د مثال په ډول کله چې په ذهن کې دا تصمیم راپورته کېږي، چې له یوه ځای څخه بل ځای ته ولاړ شي، نو دغه تصمیم د غړو او بدني اعصابو په وسیله د اجرا مرحلې ته داخلېږي. همداراز کله چې بدن د نور یا تودوخې په وسیله تحریک شي، ذهن ددغو حسي او تحریکي مسئلو پېژندنه او تحلیلونه کوي او مناسب ځواب ورته ټاکي.» هماغه اثر، ۵۷مخ

د دکارت په خپلو لیکنو کې د افکارو او تصوراتو، یوه بېله طریقه مطرح کړه، چې وروسته یې د نوې ارواپوهنې په بهیر ژور تاثیرات پرېښودل. ده وویل: «ذهن دوه ډوله تصورات منځته راوړي: اشتقايي تصورات او فطري تصورات.

اشتقايي تصورات هغه دي، چې په مستقیم ډول د یوه بهرني محرک لکه د یوه غږ له اورېدلو یا د کومې ونې د منظرې په لیدلو سره په ذهن کې رامنځته کېږي.» **د دکارت** د شیانو د درک کولو او پېژندلو په پروسه کې د انسان فکري عملیې ته د لومړیتوب ارزښت ورکوي. دی وايي: «پوهېږم چې له خپل فکر پرته بل شی نه شم پېژندلی. که موضوع له مادې څخه شروع کړو او

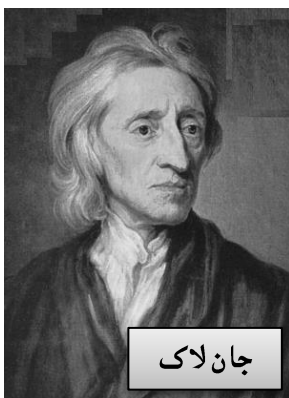
د یوشمېر مرحلو څخه بشر ته ورسېږو، بڼایي د نږدېوالي له اړیکو د منطوقو تر اغېز لاندې هم فکر مادي وپولو، اما موږ یوازې د فکر له لارې ماده پېژنو او یوازې فکر دی، چې په مستقیم ډول پېژندل کېږي.» فلسفه، ۴۱۱مخ

د کارت فطري تصورات هغه تصورات بولي، چې د حواسو او بهرنۍ نړۍ د اشیاءو له مخامخ کېدنې څخه نه رامنځته کېږي، بلکې یوازې له ذهن او شعور څخه سرچینه اخلي، د مثال په ډول د خدای (ع) تصور د کارت په اند د همدغو فطري او ذاتي تصوراتو له ډلې څخه دی. نوموړی په دې اړه زیاتوي: «زما په ذهن کې د یوه کامل وجود تصور شته، څرنگه چې زه ناقص یم، نو د هغه تصویر یا فکر سرچینه زه نه یم، نو هر ورو کامل وجود شته، چې د همدې فکر سرچینه ده او هغه کامل وجود د خدای (ع) دی.» هماغه اثر، ۴۵۹مخ

د کارت د فطري تصوراتو نظریې، وروسته په ارواپوهنه کې د گشتالت پر مکتب اغېز وکړ او هلته یې د فطري لیدنې نظریه چې وایي: «زموږ ادراکي ځواک ذاتي او فطري دی، نه اکتسابي» راوینځوله.

تر کارت وروسته کوم فیلسوف چې کارونه یې د نوې ارواپوهنې لپاره د اهمیت وړ وو، (جان لاک) «۱۶۳۲م-۱۷۰۴م» دی. په دې ډگر کې د نوموړي د سپینې لوحې نظریه خورا زیات شهرت لري. لاک وایي:

جان لاک

«ذهن د زوکړې په وخت کې لکه کاغذ داسې سپین وي او د هر ډول خصوصیت او تصور څخه خالي وي... دا چې څه ډول بشري ذهن د معنا څښتن گرځي، یوازې تجربه دغه کار ترسره کوي، دا ځکه چې زموږ ټولې پوهنې پر تجربو ولاړې دي، ټولې معانی د احساس یا تفکر په واسطه حاصلېږي. احساسونه په خپله جسماني دي، د هغو ذهني

نتیجه ادراک دی، چې د ذهن لومړۍ قوه ده.» روحیات، ۲۲۱مخ
د **جان لاک** په نظر: «د انسان عقل ارثي نه دی او د زیږېدو پړوخت د ښو او بدو په اړه فطري معلومات، د دوزخ او جنت په اړه خبرتیا نه لرو، بلکې دا ټول معلومات وروسته، د هغو تجربو له امله چې ذهن یې د حواسو له لارې زده کوي ترلاسه کوو... د حسي تجربو ترلاسه کول، د لیدلو، اورېدلو، بویولو، لمس کولو، د هغه کتاب متن دی، چې د ذهن پر تخته له زیږون څخه تر مړینې پورې لیکل کېږي. دا پوهېدل د خاطراتو په څېر په ذهن کې راټولېږي، وروسته په فکر بدلون مومي او د عقل په نوم زیاتېږي. په دې توګه عقل یوازې د مادي نړۍ غبرګون دی، چې د حواسو له سوریو څخه پر ذهن خپرېږي. ذهن له مادي پرته د بل څه درک نه شي کولی، ځکه دا یوازې ماده ده، چې حس اغېزمنوي. سربېره پردې خلک نړۍ په بېلابېلو بڼو ویني، دا ځکه چې زموږ حواس که څه هم یوه بڼه لري، خو په بېلابېلو بڼو کې له نړۍ سره مطابقت لري.» په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۱۶۳مخ

جان لاک د عقل، درک، تصور او خاصیت په باب وايي: «کوم شی چې عقل ته داخلېږي، تصور یا معنا او مفهوم دی، مګر کومه قوه چې په شیانو کې موجوده ده او زموږ په ذهن کې تصور پیدا کوي، خاصیت دی. مثلاً سپینوالی د بشر په ذهن کې مفهوم، معنا او تصور دی، مګر په واوره کې خاصیت دی.» روحیات، ۲۳۲مخ

د جان لاک زیاترو افکارو د نوې ارواپوهنې په تاریخ کې خپل تاثیرات درلودلي دي. په ځانګړې ډول دده یو اثر چې «د انسان د فهم او پوهې په اړه» نومېږي او ده یې په لیکلو ۲۰ کلونه کار کړی و، زیات ستایل شوی دی.

د فیلسوفانو په ډله کې بل هغه فیلسوف چې نوې ارواپوهنې ته ګټور واقع شوی، **امانوئل کانت** «۱۷۲۴م-۱۸۰۴م» ګڼل شوی دی.

کانټ خپل افکار د جان لاک په مخالفت کې وړاندې کوي. نوموړی د ذهن، حواسو او درک په اړه وايي: «موږ خپل معلومات د حواسو له لارې یوځل او

په بشپړه توګه نه شو ترلاسه کولی. ذهن د یو لړ فکري اغېزو نوم نه دی... د لاک دا عقیده چې له حسي تجربو پرته د پوهې ترلاسه کول ګرانه خبره ده، اشتباه کوي. ذهن یوازې د لید او تجربو

مجموعه نه ده، بلکې د هغو هادي او نظم ورکوونکی هم دی... ذهن موږ ته هغه توانايي رابښي، ترڅو پاشلو لیدنو او بې موخو تجربو ته د منظمو معلوماتو بڼه ورکړو او شخصي او خبري درک او پوهاوی په ټولیزه او عمومي پوهه بدل کړو...» په فلسفه کې تلیات پېښې، ۲۱۶مخ

کانټ بل ځای وايي: «محسوسات په خپله سره یوځای کېږي، ترتیبېږي او په ادراکو بدلېږي... خو ټول محسوسات په مدرکاتو نه بدلېږي، بلکې هغه محسوسات چې زموږ له غرض سره جوړښت کوي په مدرکاتو اوږي. مثلاً ساعت هره ګډۍ ټک ټاک کوي، مګر موږ تل هغه نه اورو، بلکې هغه یې اورو، چې زموږ له تقاضا یا غرض سره سمون لري. یا هغه مور چې د خپل کوچیني زانګو ته خوب ورې وي، د شاوخوا له آوازونو څخه ناخبره وي، اما که کوچینی یې کوم حرکت وکړي فوراً وینښېږي.» روحیات، ۲۴۸مخ

کانټ د انسان په پوهنیزه پروسه کې د حواسو په پرتله ادراکو ته زیات ارزښت ورکوي. دی وايي: (یو ناپوه انسان نړۍ ته داسې ګوري لکه شکسپیر «د انګلستان نابغه لیکوال او متفکر» چې ورته کتل او د دوی ترمنځ توپیر دا دی. چې شکسپیر کولی شول، چې خپلو لیدنو ته سر او سامان ور وښيي او هغه په معنا لرونکې او ښایسته بڼه انځور کړي. ځکه نو

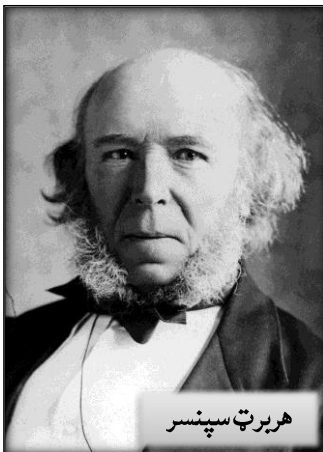
مور باید د فهم او درک پر ځواک زور راوړو او حواسو ته لږ اهمیت ورکړو. حواس مور ته ظاهري نړۍ رابښيي، خو د درک ځواک مو هغه حقیقت ته بیایي، چې د ظواهرو په ماورا کې پټ دی.

په فلسفه کې تلپاتې پېښې، ۲۱۷ مخ مور که چېرې د کانټ د پېړۍ د ځینو نورو فیلسوفانو لکه جارج برکلی، ډېوېدهایوم، ډېوېدهارټلي، جیمز میل او نورو افکار مطالعه کړو، نو ګڼ ارواپوهنیز توکي پکې موندلی شو، چې دغه توکي په خپل وار سره په دې دلالت کوي، چې ارواپوهنه او ارواپوهنیز موضوعات له ډېرې پخوا نه د فلسفې په پاڼو کې په غیر مستقله بڼه موجود وو.

د نولسمې میلادي پېړۍ په فیلسوفانو کې چې نظریاتو یې په ارواپوهنه په ځانګړې ډول په امریکا کې د ارواپوهنې د عمل د مکتب د پلویانو پیر عقایدو او افکارو تاثیر درلود، یو هم انګلیسی فیلسوف هرېرټ سپنسر «۱۸۲۰م-۱۹۰۳م» ؤ. سپنسر چې د «لومړنۍ مبادۍ»، «د مدنیت د اصولو علم» او «د اخلاقو اصول» په نومونو کتابونه یې ډېر مشهور دي؛ په ۱۸۸۲م کال یې چې ۶۲ کلن ؤ، امریکا ته سفر وکړ. دا هغه وخت و، چې دده فلسفي

نظام دده تر دغه سفر ۲۰ کاله مخکې د امریکا پوهنتونونو ته مخه کړې وه. دی چې کله امریکا ته ورسېد، د یوه ملي قهرمان په توګه ورنه استقبال وشو. په نیویارک کې وتلي میلیاردر او د امریکا د فولادو د صنعت څښتن «انډرو کارنگي» په ډېرو ښو مراسمو کې د سپنسر هر کلی او درناوی وکړ. په دې توګه سپنسر د امریکا په علمي او

هرېرټ سپنسر

فرهنگي مرکزونو کې لوی شهرت ترلاسه کړې او په دې ډول یې په امریکا کې د فلسفې او ارواپوهنې په روان وضعیت اغېزو کړې.

سپینسر هم د مخکې یادو شویو فیلسوفانو غوندې په یوشمېر ارواپوهنیزو مسایلو لکه پر ذهن، حافظه، عقل، درک او نورو باندې خبرې اترې لري. دده په اند: «ذهن او تفکر یو د بل د چارو د رابطې او نسبت څخه عبارت دی.» سپینسر په خپلو څرگندونو کې هوش، غریزې، عقل، ذهن او تصور ته یوله بل سره اړیکه ورکوي او د هغوی د ځانگړو ماهیتونو په هکله خپل نظریات وړاندې کوي. نوموړی لیکي:

«هوش د مشخصو منفصلو قواو او درجو درلودونکی نه دی، بلکې هغه وخت یې ډېره بڼه مرحله وي، چې د ناڅرگندو مرحلو ترکیب منځته راوړي. د غریزې او عقل ترمنځ خلا موجوده نه ده، مگر اختلاف یې په درجو کې دی. یعنې د غریزې رابطې ساده او پخوانۍ وي، مگر په عقل کې موجود روابط، نوي، پېچلي او تړل شوي وي. عقلي عمل یوازې د غریزې ځواب دی، چې د نورو غریزو د ځوابونو په مبارزه کې ژوندی پاتې شوی او پرمختګ یې کړی دی. مشوره او تصمیم نیول د مخالفو محرکاتو مبارزه ده. عقل، غریزه، ذهن او ژوند په خپل اصل کې یو دی. اراده یوه بېله شوې اصطلاح ده، چې موږ یې د خپلو فعالو قواو حاصل ته ورکوو... نوع او نژاد فطري چارې دي او ویناوې ذهني عادتونه دي، چې د تفسیر او اړولو په جریان کې په تدریج سره حاصل شوي دي او اوس د عقل د میراث جز بلل کېږي.» روحیات، ۲۹۴ مخ

د فلسفې په پراخه لمن کې ډېر داسې ټکي شته، چې د ارواپوهنې تصویر پکې ښکاري او دغه علم ته یې په رسمیت ورکولو کې د یوې مهمې سرچینې رول ادا کړی دی، چې موږ یې د موضوع د لنډیز په خاطر په پورتنيو یادو شویو نمونو بسنه کوو.

په فیزیولوژی کې د ارواپوهنې څرکونه

فیزیولوژی Physiology چې ورته د وظایف الاعضا علم یا د غړو دنده پوهنه هم ویل کېږي. د علومو هغه څانګه ده، چې د ژوندیو موجوداتو د بېلابېلو غړیو، اعضاو او بدني سیستمونو د کار او حیاتي وظایفو ژوره مطالعه کوي.

فیزیولوژی د یوه مستقل علم په توګه د ۱۸۳۰م کال په شاوخوا کې رامنځته شوې ده. دغه علم ترټولو لومړی د یوه الماني فیزیولوژیست **یوهانس مولر** «۱۸۰۱م-۱۸۵۸م» په ازموینبني څېړنو کې راڅرګند شو.

یوهانس مولر

مولر د برلین په پوهنتون کې د بدن پېژندنې او فیزیولوژی استاد ؤ. ده به د اوونۍ په هرو او ورځو کې یوه علمي مقاله لیکله او ۳۸ کاله یې همدغه ډول خپل کارونه پرمخ بوتلل، خو په پایله کې یې د ژورخفګان او افسردګۍ له امله ځانونه وکړه. دده ترټولو مهم کتاب «د انسان د فیزیولوژی لارښود» نومېږي، چې همغه وخت له الماني ژبې څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او د فیزیولوژی د علم بنسټونه

ورباندې پاڅه شول. مولر په خپل دغه کتاب او نورو اثارو کې د انسان د بدن د غړو او هغو د فعالیتونو د علمي تشریح او توضیح په لړ کې د اعصابو او

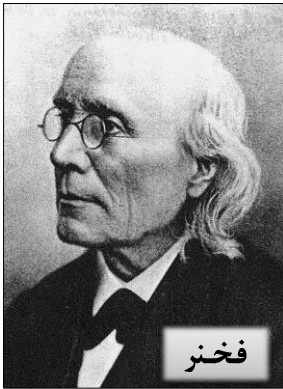

ذهني چلندونو پرموضوع هم څېړنې کړې دي، چې ترټولو لومړی د ویلهلم وونټ لپاره د الهام وړ وو.

د فیزیولوژی په نړۍ کې تر مولر راوروسته پیرفلورنس «۱۷۹۴م-۱۸۶۷م» هغه فرانسوی څېړونکی ؤ، چې کارونه یې د ارواپوهنې لپاره ارزښتمن ثابت شول. فلورنس د کوتر او نورو حیواناتو پر ماغزو او عصبي رشتو باندې ازموینې ترسره کړې او د مختلفو ذهني مرحلو، حسي پروسو، د زړه، تنفس او نورو غړو د فعالیتونو حیاتي بهیر یې د ماغزو تر کنټرول لاندې وبلل.

په ۱۸۴۰م کال د پوهانو یوې ډلې چې زیاتره پکې د یوهانس مولر پنخواني شاگردان وو، د برلین فزیکي انجمن جوړ کړ. دغې ډلې هڅه کوله چې فیزیولوژی ته له فزیک سره تړاو ورکړي. دوی وویل چې د یوه ژوندي موجود، فعال داخلي ځواکونه، هماغه معمولي فزیکي او کیمیاوي ځواکونه دي. په دې توګه مادي، ماشيني او تجربې ازموینتونو او اندازه گیریو د فیزیولوژي د اصلي محور ځای ونیو. دغو فیزیولوژیستانو زیار وایست، چې د حواسو چلند او جوړښت د تجربې او اندازې له مخې تعریف کړي او په دې ډول د ذهني تجربو له لارې د ذهن او ذهني عملیو څېړنه او سپړنه وکړي. ددغو پوهانو «چې زیاتره د المان د پوهنتونونو استادان وو» هلوځلو د نوې ارواپوهنې په رامنځته کېدو کې ځانګړی رول درلود. په دې کې د ذهن او نورو شعوري مسئلو په باب د څلورو وتلیو الماني فیزیولوژیستانو لکه هرمان هلمهولتز، ارنست وېر، ګوستاو فخنر او ویلهلم وونټ څېړنې او ازموینې د نوې ارواپوهنې په رامنځه کولو کې خورا مهمې دي.

گوستاو فخنر «۱۸۰۱م-۱۸۸۷م» چې د ویلهلم وونت استاد ؤ، دده نظریات د وونت او ارواپوهنې لپاره ترټولو مهم وو. تاریخ لیکونکو د فخنر په باب لیکلي: فخنر ۷ کاله فیزیولوژیست، ۱۵ کاله فزیک پوه، ۱۴ کاله د رواني فزیک متخصص، ۱۱ کاله ازموینبني بشکلاپیژوندونکی او د ژوند نور کلونه فیلسوف او ناروغ پاتې شوی دی.

فخنر د فزیک، ریاضي او فیزیولوژی په څانگو کې د لایپزیک له پوهنتون څخه د لوپورزده کړو سندونه درلودل او وروسته په همدغه پوهنتون کې د یادو څانگو استاد وټاکل شو. ده تر ۲۸ کلنۍ پورې ۱۲ ټوکه د کیمیا او فزیک د څانگو کتابونه له فرانسوي ژبې څخه الماني ژبې ته راوژباړل. تردې وروسته یې نور کتابونه د خپلو څېړنو او ازموینو پر اساس ولیکل. د فخنر په لیکنو او څېړنو کې ترټولو مهم شی د رواني فزیک Psychophysicist په اړه نوې خبرې او برسېرونې وې. فخنر د ذهن او بدن ترمنځ په شته اړیکو ډېر بڼه بحثونه کړي دي. دده په اند د ذهن او بدن ترمنځ د پیوستون قانون کولی شو، د ذهني احساس او مادي محرک ترمنځ د اړیکو له تحلیل څخه کشف کړو. دی وایي: «د احساس اندازه یا ذهني کیفیت د محرک یا فزیکي او مادي کیفیت په اندازې پورې تړلی دی او د احساس بدلون د اندازه کولو لپاره باید د تحریک بدلون اندازه شي. په دې اساس دا امکان شته چې موږ ذهني او مادي نړۍ ته د کمیت له مخې یوله بل سره تړاو ورکړو.» تاریخ روانشناسي نوین، ۹۳ او ۹۴ مخونه

فخنر په ۱۸۶۰م کال د رواني فزیک په اړه خپل تحقیقات په یوه کتاب کې چې «د رواني فزیک عناصر» نومېږي، راټول او خپاره کړل. د څېړونکو

په باور، دا د فخر د رواني فزيک تحقيقات وو، چې د ويلهلم وونت په ذهن کې يې د ازموينبني ارواپوهنې تصور ورکړ.

په رسمي ډول د ارواپوهنې منځته راتگ

چا چې د ارواپوهنې په باب ډېر لږ څه هم لوستي، ښايي له دغې خبرې سره مخامخ شوي وي، چې ارواپوهنه د لومړي ځل لپاره د يوه مستقل علم په توگه يوه الماني عالم «ويلهلم وونت» په ۱۸۷۹م کال د علوم نړۍ ته وړاندې کړه او اوسمهال نوموړی عالم يا ويلهلم وونت د ارواپوهنې پلار بلل کېږي.

دلته پوښتنه دا ده، چې ولې ارواپوهنې په رسمي ډول د نورو هېوادونو پرځای په المان کې ظهور وکړ؟ او بيا څنگه «گوستاو فخنر» د ارواپوهنې پلار ونه گڼل شو؟

په اتلسمه ميلادي پېړۍ کې په زياتره اروپايي هېوادونو کې د علومو، نويو کشفیاتو، اختراعاتو او فنونو لپاره چټکې هلې ځلې روانې وې، چې د دغو هېوادونو له ډلې څخه المان، انگلستان او فرانسه ترټولو مخکې وو. خو دا چې څنگه د فيزيولوژۍ او ارواپوهنې په څانگو کې المان ترټولو وړاندې شو. سبب يې څېړونکو دا ښودلی چې په انگلستان او فرانسه کې علم تر زياتې اندازې په کيميا او فزيک پورې محدود ؤ. خو المانيانو علوم په پراخه بڼه تعبيرول او تفسيرول. په المان کې د کيمياوي او فزيکي علومو ترڅنگ، تاريخ، ژبپوهنې، لرغونپوهنې، ښکلاپوهنې، منطق او ادبياتو ته هم ځانگړې پاملرنه موجوده وه.

همداراز هغه وخت په المان کې زيات مجهز پوهنتونونه وو. هغه له ښو امکاناتو څخه برخمن وو، استادانو ته به يې زيات معاشونه ورکول کېدل او چا به چې کوم نوی علمي فکر، کشف او اثر رامنځته کړ، هغه به زيات نازول کېده. په بله معنا په المان کې به چې کوم عالم تحقيقي کار کاوه، هغه ته کار پيدا کېده، معاش ورته ورکول کېده، خو په انگلستان او فرانسه کې خبره داسې نه وه. په همدې اساس د ارواپوهنې په منځته راتگ کې زياتره

کسانو چې نوم یې ایستلی دی، د المان د پوهنتونونو استادان او یا له دغو پوهنتونونو څخه وتلي شاگردان دي.

او دا چې څنگه «گوستاوفختر» د نوې ارواپوهنې پلار ونه گڼل شو. څپرکونکو په دې اړه ویلي، له شکه پرته که د فخر کارونه نه وای، نو ارواپوهنې نه شواى کولى په هغه وخت کې ځان راښکاره کړى وای. ارواپوهنه د فخر د نامتو اثر «رواني فزیک» له خپرېدا کابو ۱۵ کاله وروسته په رسمي توگه رامنځته شوه، چې د فخر بنسټیزو نظریاتو پکې رول درلود. خو دا چې فخر د ارواپوهنې بنسټگر ونه بلل شو، سبب یې دا دی، چې فخر هېڅکله په شعوري ډول نه دي غوښتي چې یو نوی علم رامنځته کړي، خو «ویلهم وونټ» هغه پوهاند دی، چې دارو پوهنې د رامنځته کولو لپاره یې په شعوري او عملي توگه اقدام کړى دی. ده ان په ۱۸۷۴م کال د خپل یوه اثر «د فیزیولوژیکې ارواپوهنې اصول» په سریزه کې ولیکل: «خپل هغه کار چې زه یې ټولو ته وړاندې کوم، د یوه نوي علم د رامنځته کولو هڅه ده.» د وونټ موخه له دغې خبرې دا ده، چې ده غوښتل «ارو پوهنه» د یوه مستقل عمل په توگه دود کړي.

په همدې هوډ د وونټ د ژوند ټولې علمي هڅې په ارواپوهنه باندې راوخرېدې او دده لیکنې، ازموینې او شاگردان ددې لامل شول، چې ارواپوهنه په یوه نړیواله علمي موضوع بدله شوه او ډېر ژر ددغې نوې پوهنې په هکله په گڼو هېوادونو کې هلې ځلې وشوې، بېلابېل ارواپوهنیز مکتبونه لکه، (جوړښت پالنه)، (عمل پالنه)، (ارواشننه)، (سلوک پالنه)، (گشتالت پالنه)، (انسان پالنه) او (شناخت پالنه) رامنځته شول او ددغو مکتبونو پلویانو په خپل وار سره ارواپوهنې ته زیات څه وښل، چې په راتلونکو پانوی کې به په جلا جلا توگه بحث ورباندې وکړو.

د ارواپوهنې دوه مکتبونه د مبارزې په حال کې

«جوړښت پالنه او عمل پالنه»

هغه مهال چې له پوهانو او څېړونکو سره د ارواپوهنې او ارواپوهنیزو موضوعاتو په هکله بېلابېل فکرونه پيدا شول، نو له څه مهال تېرېدو وروسته ددغو فکري ډولونو او روشونو په رڼا کې د ارواپوهنې بېلابېل مکتبونه منځته راغلل او له همدغه پیل څخه ددغو مکتبونو ترمنځ مبارزه پیل شوه، چې ترټولو لومړی د عمل پالنې یا «د عمل د مکتب» او د جوړښت پالنې یا «د جوړښت د مکتب» ترمنځ ځینو اختلافاتو زور واخیست. دغه توپیر په حقیقت کې د یادو مکتبونو د پلویانو د فکري تنوع څخه راولاړ شو، چې په پایله کې دواړو لوریو د خپلو مفکورو په بډاینه او پیاوړتیا کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې.

د جوړښت پالنې (structuralism) د مکتب بنسټ په ۱۸۷۹م کال د ویلهلم وونت له خوا «چې په ارواپوهنه کې یې تر پنځوس زرو زیات مخونه لیکني کړي» اېښودل شوی دی. وونت هغه عالم ؤ، چې د ارواپوهنې لومړنی منظم او سیستماتیک روش یې دود کړ او همدا لامل دی، چې ده ته د نوي دوران لومړنی ارواپوهاند هم ویل کېږي.

جوړښت پالنه چې «محتوایي ارواپوهنه» هم ورته ویل شوې، یو داسې ارواپوهنیز سیستم دی، چې خپل ټول تمرکز یې د شعوري اعمالو پر مطالعه او څېړنه راغونډ دی، په بله معنا جوړښت ویلهلم وونت

پالنه په بنسټیزه توګه له شعورپوهنې څخه بحث کوي.

(د وونت په نظر د شعور لومړني عناصر، رواني پدیدې دي، چې له لویه سره پر دوو برخو «احساسونو او هیجانونو» باندې وېشل کېږي. عیني بڼې او جنې، احساسونه منځته راوړي او ذهني بڼې او جنې بیا هیجانونه تشکیليوي. په دې اساس ارواپوهنه باید د همدغو شیانو د جوړښت او د هغو د فعالیت توضیح او تشریح وي. یعنې ارواپوهنه باید څرګنده کړي، چې شعور یا ځان خبري consciousness څنګه او له کومو عناصرو څخه جوړه شوې ده؟ او څه کارونه ترسره کولی شي؟ ددغه سیستم له مخې د ارواپوهنې د مطالعې موضوع د هغو عقلي عناصرو او عواملو mental-elements څېړنه ده، چې شعور ورڅخه منځته راغلی دی. په همدې سبب یې ددغه سیستم نوم جوړښت پالنه «ساخت ګرایی» ټاکلی دی. په خپله وونت «لکه څنګه چې پورته هم ورته اشاره وشوه» دغه درې اساسي عناصر «احساس، هیجان او ادراک» یې د شعور جوړونکي اجزا بللي دي)

روان شناسی عمومی انسان، ۱۰۱۶ او ۱۰۱۷ مخونه

(وونت غوښتل، شعور یا ځان خبري د هغو پراصلي او بنسټیزو ترکیبي او جوړوونکو اجزاو باندې وپېشي. دقیقاً هماغسې لکه د طبیعي علومو پوهانو چې نړۍ د مادي جوړښت له مخې څېړله او تحلیل کوله.)

مکتبه‌ای روانشناسی و نقدان، جلد «۱»، ۱۱۰ مخ

ټیچنر

په همدې توګه د جوړښت پالنې یا ساختماني مکتب پرعمومي طرحه باندې د ویلهلم وونت د افکارو سیوری پروت دی. خو څرنګه چې د ویلهلم وونت ځینو شاګردانو نورې هڅې هم وکړې، نو دغه مکتب یې د المان له پولو واراوه. د وونت یوه ترټولو لایق شاګرد «ووارډ ټیچنر» (۱۸۶۷م-۱۹۲۷م) چې وروسته ددغه مکتب د رهبر نوم هم ورکړل شوی دی.

په ۱۸۹۲م کال امریکا ته ولاړ، هلته یې څو لسيزې د «کرنل» په پوهنتون کې استادي وکړه او په ټوله امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب د رهبر په توګه راڅرګند شو. په دې معنا که په اروپا کې د جوړښت پالنې د مکتب منځته راوړونکی ویلهلم وونت و، په امریکا کې یې ټیچنر و. ټیچنر چې له اصله انګلیسي ژبی و، د وونت زیات کتابونه یې له الماني څخه انګلیسي ژبې ته ژباړلي وو او خپل ځان ته به یې د وونت کلک پیرو، وفادار او مفسر وایه.

څرنګه چې ټیچنر د لوړو زده کړو سند هم د وونت تر لارښوونې لاندې د «لاپیزیک» له پوهنتون څخه تر لاسه کړی و، نو کله چې امریکا ته ولاړ، له ځانه سره یې د وونت مینه او خبرې هم یووړې. ده له ۱۸۹۳م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په کرنل پوهنتون کې د ارواپوهنې یو ازموینستون تاسیس کړ او تر ۶۰ یې زیاتې مقالې ولیکلې. ده په دغه پوهنتون کې د خپلې استادۍ په ۳۵ کلنه موده کې د ارواپوهنې د ۵۰ تنو نوماندو ډاکترانو لارښوونه وکړه، چې د هغوی ټولو تیزسونه دده د افکارو تراغېز لاندې وو. همداراز ټیچنر په دغه اوږده موده کې یو لړ کتابونه لکه: «د ارواپوهنې اصلي ټکي، د ارواپوهنې مقدمات، ازموینستي ارواپوهنه او په ازموینستون کې د کار کولو لارښود» خپاره کړل.

دغه او نورې هڅې ددې لامل شوې، چې په امریکا کې د جوړښت پالنې د مکتب یا Structuralism موضوع په خورا شور او زور سره مشهوره شوه. څرنګه چې (د دغه مکتب پیروانو په ټولیز ډول ارواپوهنه د شعور علم بلله او ویل به یې چې شعور له احساس، تخیل، عواطفو او تفکر څخه جوړ شوی دی. خو ټیچنر شعور او ذهن سره ورته ګڼل. ده له وونت څخه په څه توپیر په لومړي سر کې د شعور لپاره درې حالتونه وړاندې کړل. بهرني احساسات، ذهني تصویرونه او عاطفي حالتونه. ده وویل: بهرني احساسات د ادراکو بنسټیز توکي دي، چې د غږونو، منظرو، بویونو او نورو موجودو فزیکي تجربو پر

وړاندې چې زموږ په ذهن کې شته منځته راځي. ذهني تصویرونه د انسان د فکري جریان عناصر دي او په هغو مرحلو کې ځان راښيي، چې کله تجربو ته انعکاس ورکوي. په داسې حال کې چې یادې تجربې مستقیم حضور ونلري. لکه د یوې تېرې پېښې په یاد راوړل او یا هغه په ذهن کې مجسم کول. عاطفي حالتونه د هیجاناتو اصلي عناصر دي او په بېلابېلو تجربو لکه، مینه، نفرت، غم او خوشالی کې ځان راڅرگندوي.

تاریخ روانشناسي نوین، ۱۴۸ مخ

تییچنر احساسونه د ادراکو اصلي توکي او ذهني تصویرونه د تصوراتو اصلي توکي گڼل او شعور یې په یوه ټاکلي وخت کې د بېلابېلو تجربو د مجموعې په صورت کې او ذهن یې د هغو ټولو تجربو د مجموعې په توگه چې د عمر په اوږدو کې رامنځته کېږي تعریف کاوه. ده څرگنده کړې: ذهن او شعور سره ورته او مشابه دي، خو لږ غونډې توپیر یې په دې کې دی، چې شعور په یوه حاضره شېبه کې واقع کېدونکې چارې ذهني مرحلو ته را شاملوي او ذهن بیا داغه ټولې مرحلې او چارې په خپله لمن کې رانغاړي.

تییچنر د وونت په شان د حسي او ادراکي عملیو په پایله کې منځته راغلې تجربې د ارواپوهنې موضوع وگڼله. دی وایي: (دا هغه تجربې نه دي، چې د فزیک په وسیله تر مطالعې لاندې نیول کېږي، بلکې په بشپړ ډول ورسره توپیر لري. غږ او رڼا ممکن د فزیکپوهانو یا د ارواپوهنې د متخصصینو په واسطه مطالعه شي. فزیکپوه د فزیکي عملیو او فعالیتونو له نظره ورته گوري او ارواپوه له دې مخې هغې ته گوري، چې دیوه انساني مشاهده کوونکي په واسطه څرنگه تجربه کېږي.)

مکتبه‌ای روانشناسی و نقد آن، جلد ۱، ۱۱۲ مخ

د تیچنر په باور د بدن او روان اړیکې موازي او همغږې دي او ترمنځ یې د علت او معلول کوم ارتباط نشته. دده په اند: «د بشر ټوله پوهه له انساني تجربو څخه سرچینه اخلي او له دې پرته د پوهې د منځته راتگ لپاره بله

هېڅه کومه داسې منع نشته. خو خبره په دې کې ده، چې دغه تجربې کېدلې شي، د افرادو د مختلفو لیدلوریو له خوا ولیدل شي او بیا ومنل شي. «تېچنر د انسان ذهنیت او د هرې تجربې راخپلول، دده د مشاهدې شمره بولي او حتی وايي چې «په ټولو علومو کې د څېړنې عمومي طریقه مشاهده ده او همدا ډول د ارواپوهنې طریقه او روش هم مشاهده ده.»

تر تېچنر وروسته نورو جوړښت پلور او اپوهانو هم د تجربې په باب خبرې کړې دي. دوی ویلي؛ څرنگه چې په نړۍ کې هر شی د بدلون په حال کې دي او ثبات او تلیاتې والی هېڅ ځای او په هېڅ شي کې نشته، همداسې د انسان تجربې هم د بدلون په حال کې دي. په دې بنسټ زموږ ذهن هم له دغو ټولو تجربو سره د ارتباط په حال کې دی او په یو ډول خوځنده حالت کې قرار لري. همدا لامل دی، کله چې ذهني فعالیتونه په جریان کې وي، شعور او ځان خبري هم شته وي او کله چې ذهني فعالیتونه ودرېږي، نو ځان ناخبري منځته راځي.

د وونت، تېچنر او ساختماني مکتب د پلویانو پر مفکورو گڼ شمېر نیوکې هم شوې، د مثال په ډول، یو شمېر ارواپوهان پر دوی نیوکه کوي، چې دوی تر ډېره حده په شعور او شعوري عملیو باندې تمرکز کوي او د نورو رواني پدیدو په څېړلو او د هغو ترمنځ په شته اړیکو بحث نه کوي، نو له دې امله ده، چې دوی ارواپوهنه د محدودیت خوا ته کشوي.

خو تر دغه نیوکو وروسته د دوی یو لوی خدمت ارواپوهنې ته دا ښودل شوی، چې دوی په خورا دقت سره د شعور تجربې تعریف کړای شوي او حواس، احساسات او ادراک یې په داسې ډول تشریح او توضیح کړل، چې ارواپوهنه یې ورباندې له عامه عقایدو او متافزیک څخه راجلا او هغه یې علمي مرحلې ته داخله کړه.

او بله غټه لاسته راوړنه د دوی له خوا د «باطن څېړلو» موضوع ښودل شوې ده. څېړونکي له جوړښت پلویانو سره د باطن څېړلو د موضوع په تائید کې

وايي: ارواپوهنه نه شي کولی، له خپلې اصلي دندې څخه «چې د یولې باطني او ذهني مسایلو لکه احساس، ادراک، عواطف، هیجان او نورو علمي پېژندنه او څېړنه ده» سترگې پټې کړي. دغه ډول مسایل هغه څه دي، چې ارواپوهان یې د باطن څېړلو د روش په مرسته د باندې راوباسي او د یوه وگړي په ځان کې یې مشاهده کوي. کله چې یو شخص خپل کوم منفي یا مثبت احساس څرگندوي، د هغه په ظاهري څېره یې هم اغېز راځي. یا په بله معنا، د یوه شخص باطني حالات او کیفیات د هغوی له ظاهري یا عملي حالاتو سره ځانگړې پیوند لري او په یو نه یو ډول د شخص سلوک او چال چلند ته بڼه ورکوي. د ساري په ډول: (که چېرې موږ خوشاله شو، د خوش وختۍ احساس راته پیدا کېږي، څېره مو غوړېږي او موسکا مو پرشندو و خپربېږي. خو کله چې غمجن شو، ځینې وخت دومره مړاوي شو، چې له سترگو مو اوبسکې روانېږي... په دې ډول ویلی شو، چې د رواني حالاتو او عملي چال چلند ترمنځ یو نه انکارېدونکی پیوند او تړاو موجود دی.)

مکتبه‌ای روانشناسي و نقد ان، ۱۹۲ مخ

د جوړښت پالنې یا (Structuralism) د مکتب پر وړاندې چې کوم چا لومړی د نیوکو دریغ ونيو، هغه د عمل پالنې (Functionalism) د مکتب پلویان وو. دوی له لویه سره د جوړښت پلویانو پر وړاندې د شعور موضوع ته په بېل نظر وکتل او ویې ویل: «ارواپوهنه ددې پرځای چې د شعور جوړښت وڅېړي، باید د هغو چلندونه او هدفونه وڅېړي!»

د ارواپوهنې د تاریخ لیکونکو په نظر: (له جوړښت پالنې څخه عمل پالنې ته د ارواپوهنې تحول، په هغه وخت کې د یوه انقلابي بهیر پرځای یو تکاملي بهیر و. عمل پلویانو په بشپړه توګه د وونت او تیپنرد کار پر بنسټ خپل کار پیل نه کړ، بلکې د هغو د کارونو په سمون او بدلون یې لاس پورې کړ، په یو شمېر ځایونو کې یې څه پرې ورزیات کړل او په یو شمېر ځایونو

کې يې عيني بدلونونه پکې راوستل، په دې ډول ورو ورو يوې نوې ارواښوونې ظهور وکړ. (مکتبه‌ای ادبي و نقدآن، جلد «۲»، ۵ مخ)

د عمل پالنې د مکتب دنده د رواني عمليو څرنگوالي، د هغود کارېدنې د ډولونو او شرايطو مطالعه ده. دوی په دې اند ؤ، چې ذهني اعمال د بيولوژيکي اعمالو په څېر ثابت او پايداره دي او تقريباً ټولې ذهني چارې کېدلې شي د عمل ډگر ته راوؤځي. عمل پالنه د شعور او ذهن هغه ځانگړتياوې په پام کې نيسي، چې کاري اړخونه ولري، يا هغه ځانگړتياوې، چې د محيط او ارگانيزم د غوښتنو ترمنځ واسطه کېږي. په دې بنسټ، عمل پالنه رواني فعاليتونه په مستقل ډول نه، بلکې د فزيکي او بيولوژيکي شرايطو سره د ارتباط په لړ کې مطالعه کوي. دغه ارواپوهان رواني او جسماني اړخونو ته په خپلو څرگندونو کې په يوه فرضي ارتباط قايل شوي دي. څرنگه چې د ذهن او جسم ترمنځ کوم ملموس يا د لمس وړ توپير نه څرگندېږي، نو عمل پلويان دغو دواړو اړخونو ته د يوه داسې څه په سترگه گوري، چې له يوه واحد نظم څخه پيروي کوي. دوی احساس، ادراک، حافظې، تخيل، هيجان، ارادې او داسې نورو مسايلو ته د «ذهني فعاليتونو» اصطلاح غوره کړې ده. خو څرنگه چې ذهن په هره لحظه کې مختلف کارونه ترسره کوي، نو دغه کارونه له تجربې، چلند او عمل سره اړيکه لري او هريو د ذهني فعاليت په ملگرتيا کې صورت نيسي.

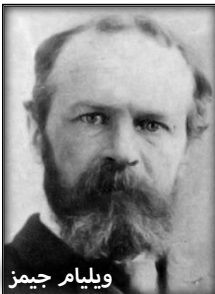
مثلاً، ادراک د شيانو د پېژندلو يوه ذهني مرحله ده او موږ تل د هغو پرېنست عمل کوو، خو همدغه ادراک د انسان په ذهن کې يوازې د يوې حاضري شېبې رنگ نه لري، بلکې له هغو تېرو تجربو څخه هم رنگ اخلي، چې په ذهن کې موجودې دي. کله چې موږ يوشی درک کوو، نو د هماغه شي کټ مټ يا هغو ته ورته معنازموږ په ذهن کې د مخکنيو تجربو له مخې پرته وي. که چېرې يو شخص په ناڅاپي ډول خپلې ټولې مخکنۍ تجربې له لاسه ورکړي، تقريباً به له يوه داسې ماشوم سره برابر شي، چې حتي خپل خواږه په

خپله نه شي خوړلی. په همدې اساس د هر شخص فکري روش او نور چال چلند او رفتار دده د مخکنیو تجربو یا په ذهن کې د ضبوطو شویو مفاهیمو تابع دی. ذهن تل د بېلابېلو تجربو جنې او اړخونه ارزوي او د ژوند ټولو مسایلو، شیانو او پېښو ته معناوي او معیارونه ټاکي.

د محققینو په اند، د عمل پالنې یو مثبت اړخ «چې د نوې ارواپوهنې لپاره خدمت بلل کېږي» له مختلفو روشونو څخه ګټه اخیستنه ده، د عمل پلویانو له خوا د «باطن څېړلو روش، د عیني او مشاهدي روش، د ازموینبتي روش، د فرهنگي او تاریخي روش او د طبیقي روش» رامنځته کول، د ارواپوهنې د بډاینې سبب شوي دي.

د عمل د مکتب لارښوونکی نامتو فیلسوف او ارواپوه ویلیام جیمز «۱۸۴۲م-۱۹۱۰م» دی. چې «د ارواپوهنې اصول» کتاب یې د نوې ارواپوهنې په تاریخ کې یو بانفوذه کتاب بلل کېږي، ده د ساختماني یا جوړښت پالنې د مکتب په مقابل کې وویل: «د جوړښت پالنې د مکتب پلویان د شعور د واقعي تجربو له ماهیت او خاصیت څخه غافل شوي وو، دوی باور درلودل، چې شعور د افکارو له دایمي جریان څخه تشکیل شوی دی اوله دې مخې یې د شعوري جریان د عناصرو د تجربه کولو لپاره په راکدو او ولاړو ټکو پسې ګرځېدل...» جیمز غوښتل په خپله دغه جریان وپېژني، په دې اساس یې هغو ته د یوې رواني ویالې نوم غوره کړ.

«د نورو معلوماتو لپاره د جیمز ژوندلیک وګورئ.»

ویلیام جیمز

جیمز د ذهن د تشکیلوونکو عناصرو د مطالعې پرځای د هغو د کړنو او چال چلندونو پر مطالعې د ټینګار په ترڅ کې لیکي: «د انسان په ذهني موضوعاتو کې هره موضوع هغه وخت د څېړنې وړ ګرځي، چې عملي نتیجه ورڅخه پیدا شي. کوم څه چې د انسان پر عملي چلند اغېز ونه لري، څېړل یې د

وخت ضایع ده... که د کوم باور عملي پایله سمه وي، هغه باور سم دی او که عملي پایله یې ناسمه وي، ناسم دی. په دې اعتبار د فکر سرچینې ته چې له کومې خوا راپیدا کېږي، دومره توجه باید ونه شي، بلکې د هغو پایلې او نتیجې ته باید وکتل شي.»

جیمز مخکنی ارواپوهنې ته په کتولیکلي: (له محیط سره د جوړجاړي له اړخه د انسان مطالعه، هغه نیمګړې او ناقصه مطالعه ده، چې نه شي کولی د انسان ټول ابعاد په خپله لمن کې ونغاړي، خو کیدای شي، یوازې د انسان بیولوژیکي او مادي اړخ وڅېړي. مګر د انسان ارادي حالتونو ته په دغه اړخ کې د مطالعې ځای نشته. انسان کولی شي محیط ته بدلون ورکړي، کولی شي ځان په خطر کې واچوي او یا کېدای شي د انساني فضایلو او کمالاتو د لاسته راوړلو لپاره خپلو ټولو فعالیتونو ته وده ورکړي... انسان له بېلابېلو خبرتیاؤ لکه حسي، خیالي او عقلايي خبرتیاؤ څخه برخمن دی او له دې سربېره کولی شي، د خپل ماحول په وړاندې خبر ووسی. په انسان کې دا ځواک شته، چې د نړۍ په اړه ځینو بنسټیزو پوښتنو ته ځواب ووايي او همداسې کولی شي خپله خبرتیا د مادي نړۍ له محدودې څخه وباسي او د ماوراطبیعت په اړه فکر وکړي او له خپلو غیرمادي مبداګانو سره ځان آشنا کړي. له بله اړخه انسان په دې قادر دی، چې د خپل راتلونکي او مادي ژوند له برخلیک سره آشنا شي.) (مکتب های روانشناسی و نقد ان، جلد ۱، ۲۳۹ مخ

جیمز په ټولیز ډول ارواپوهنه «د رواني ژوند علم یا د رواني پدیدو او د هغو د شرایطو علم» بولي. له «پدیدو» او «شرایطو» څخه دده موخه دا ده، چې «پدیدې له رواني تجربو څخه لاسته راځي او شرایط ترجماني جوړښتونو لاندې دي، چې په رواني ژوندانه کې ځانګړې ارزښت لري.»

جیمز انسان انتخابګر معرفي کوي او د انتخاب بنسټ، ارتباط ګڼي. دی وایي: «انسان د یوه داسې ځانګړي شي یا فعالیت انتخاب او اراده کوي، چې دده د ځانګړې ارادې او میل سره په ارتباط کې وي. که چېرې کوم

فعالیت دده د میل او ارادې مطابق نه وي، په هغه فعالیت لاس نه پورې کوي.»

د جیمز نظریات که څه هم په ارواپوهنې کې د قدر وړ ځای لري، خو په بشپړ ډول له نیوکو خلاص نه دي. د جوړښت پالنې پلویانو او نورو راوړسته ارواپوهانو دده په نظریاتو باندې د کره کتنې په لړ کې ویلي: (څرنګه چې ویلیام جیمز شعور یا ځان خبري د یوه داسې جریان په ډول بللې، چې تل د بدلون په حال کې ده او هېڅوک نه شي کولی یو فکر په دوهم ځل کت مت هماغسې ولري... ددې په مقابل کې باید وویل شي، چې د شعور له خصوصیاتو څخه یوه د هغو ثبات دی، څه شی چې موږ درک کوو، هغه په تغیر او بدلون نه اخته کېږي... دا چې ارسطو د افلاطون شاګرد بولو، یوه خبرتیا ده او دغه شعوري خبرتیا د بدلون په حال کې نه ده. حتی که چېرې وروسته معلومه شي، چې دغه درک سم نه دی، خو هماغسې به له مخکني ذهني تصویر سره باقی پاتې شي. دا له دې امله ده، کله چې انسان شل کاله مخکې کوم څه حافظې ته سپاري، یو ځل بیا هغه یاد ته راوړي او بیا یې پېژني... په زده کړه او پوهه کې تکامل د خبرتیاؤ د زیاتوالي او د تېرو نظریاتو د سمون او تصحیح په معنا دی... په دې اساس ویلی شو، انسان په هر موقعیت کې د ځانګړو شرایطو سره د تړاو له مخې شیانو ته پاملرنه کوي، خو دا په دې معنا نه ده، چې شعور او ځان خبري په تغیر او بدلون کې ده، بلکې هرڅومره چې ممکنه وي، انسان په هر ځل د خپلو زیاتو تجربو ترڅنګ له اشیاءو او پدیدو سره برخورد او مخامختیا کوي او نوی درک ورسره پیدا کېږي.)

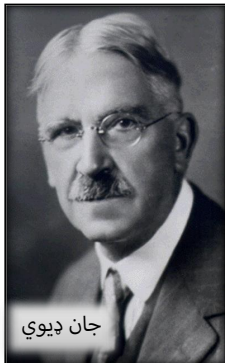
مکتب های روانشناسی و نقد ان، ۲۴۸ مخ

د عمل د مکتب د پلویانو او ځینو نورو څېړونکو یوه نیوکه پر ساختمانې مکتب یا جوړښت پالنې باندې دا وه، چې دوی پر ځینو مسایلو له بېخه سترګې پټې کړې دي. د ساري په ډول د ذکاوت د ازموینې موضوع، چې امریکایانو ته ډېره په زړه پورې وه او د فردي تفاوتونو د پېژندنې لپاره په

کارېده، دوی له نظره وغورځوله او ترڅنګ یې د طبیعي او غیرطبیعي
ځوانانو ارواپوهنې ته پام ونه کړ.

د عمل د مکتب پلویان د ماحول ټولو پېښو او انگېزو ته له ذهني جریانونو
سره رابطه ورکوي. ددغه مکتب یو مشهور غړی، **جان ډیوي** «۱۸۵۹م-

۱۹۵۲م» چې د «طبیعت او انساني سلوک»، «وینښ خلاق فکر» او
«ښوونځی او ټولنه» کتابونه یې په ارواپوهنه کې

جان ډیوي

شهرت لري، وایي: (ذهن مجرد جوهر دی، چې
بهرنی عیني وجود نه لري. ذهن کوم لوبښی نه دی،

چې په هغو کې فکر ټاټوبی ولري... ذهن د تجربو
او د ژوند د جریاناتو د یوځای والي څخه جوړېږي

او ذهن هم لکه تفکر د انسان د فعالیتونو تابع
دی.) (روحیات، ۲۸۲مخ

جان ډیوي، فکر ته د عمل له لیدلوري گوري او
لیکي: (فکر له چاپېریال سره د تطابق آله ده او لکه پښه، لاس او غاښ د بدن

له غړو څخه یو غړی دی... تفکر دوې مرحلې لري، لومړی: د دماغ د شک او
تردید دوره، چې د تفکر د سرچینې او شروع مرحله ده، چې تر تعقل د مخه

حالت بلل کېږي. دوهم: له څېړنې او تحقیق موندلو وروسته، له شک او تردید
څخه د وتلو مرحله ده، چې تر تعقل وروسته حالت نومول شوی دی... تفکر له

یوې مخصوصې وضعې سره تړلی نه دی، بلکې د پېژندنې، فرهنګي او
پوهنیز چاپېریال سره اړیکه لري. شخص مخکې تردې چې ټولنه دده

محصول وي، دی د ټولنې محصول دی. هر وړوکی چې نوی دنیا ته راځي، د
ټولنې د عادتونو، اخلاقو، سنتو، ټولنیزو ارزښتونو او ژبې د اغېز په کړيو

کې لویېږي.) (هماغه اثر، ۲۸۰، ۲۸۱ او ۲۸۲مخونه

د عمل د مکتب په پرمختیا کې تر ویلیام جیمز او جان ډیوی وروسته، د **رولنډ انجل** «۱۸۶۹م-۱۹۴۹م» هڅې د یادولو وړ دي. انجل د امریکا په ارواپوهانو کې ځانگړی نوم لري. دده نیکه د «ورمونټ» او «میشیگان» په پوهنتونونو کې رئیس پاتې شوی و. له همدې امله انجل هم د امریکا د میشیگان په پوهنتون کې لوړې

زده کړې وکړې. ده د محصلۍ په دوران کې د **جان ډیوی او ویلیام جیمز** کتابونه ولوستل او په همدې توگه وروسته د هغوی د لارې لاروی شو.

ده په خپل یوه اثر کې چې «د علمي ارواپوهنې قلمرو» نومېږي، خپلې مفکورې وړاندې کړې دي. دده په نظر: (عمل پلوه ارواپوهنه هېڅکله کوم نوې شی نه ده، بلکې له هماغو لومړنیو وختونو څخه د ارواپوهنې یوه مهمه څانگه ده... عمل پلوه ارواپوهنه د جوړښتي ارواپوهنې په پرتله د ذهني عملیو ارواپوهنه ده. دا ارواپوهنه هڅه کوي، ځانته څرگنده کړي چې ذهني مرحلې څرنگه عمل کوي؟ څه شی ترسره کوي؟ او له څه شي څخه تراغېز لاندې راضي؟... دغه ارواپوهنه د یوې منځگړې څانگې په توگه زیار باسي، چې د یوه ژوندي موجود د اړتیاو او د محیط د غوښتنو ترمنځ اړیکې وڅېړي.) تاریخ روانشناسی نوین

انجل په دې باور دی، چې (د ژوند په بهیر او له چاپېریال سره د فرد په جوړښت کې د فرد رواني او بدني قوې دواړه مرستې کوي، دده په نظر د ژوندي موجود د بقا لپاره وېره، غوسه او نور عواطف اړین دي. دغه ډول عواطف انسان له نویو پېښو او تازه موقعیت سره مخ کوي.)

د عمومي ارواپوهې آرونه، ۸مخ

له انجل وروسته نورو امریکایي ارواپوهانو هم د دغه مکتب په پرمختیا او بډاینه کې هڅې کړې دي، چې د هغو له ډلې څخه د «هاروي اکار» او «رابرټ وودورث» نومونه یادولی شو.

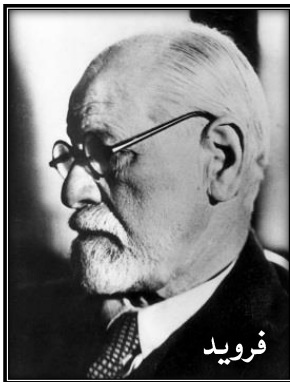
د جوړښت پلور او عمل پلور او ارواپوهانو ترمنځ په روانه مبارزه کې نه یوازې عمل پلور او ارواپوهانو پر جوړښت پلور او ارواپوهانو باندې نیوکې کوي، بلکې جوړښت پلور او ارواپوهانو هم د ټیچنر ترمشرۍ لاندې د کرنل له پوهنتون څخه د عمل پلویانو پر ضد نیوکې خپرولې. د جوړښت پلویانو لپاره له لویه سره د «عمل» اصطلاح ناشنا او نامناسبه ښکارېده او ویل به یې چې دوی دغه اصطلاح په روښانه ډول نده تعریف کړې او په خپله ټیچنر په دې اند و، چې د عمل مکتب په ټوله معنا ارواپوهنه نه ده، دا ځکه چې د جوړښتي مکتب پر بنسټونو ولاړه نه ده. له همدې مخې ځینو جوړښت پلویانو، د عمل د مکتب یوشمېر ملاحظات ناسم گڼل او د دوی د فلسفي گومانونو پایله یې بلله.

په عمل پالنه باندې یوه نیوکه دا هم شوې، چې دوی ویلي: «ډېری ذهني حالتونه باید د عصبي فیزیولوژۍ په مرسته توضیح شي.» نیوکه کونکي وايي: (دا سمه ده، چې تریوه بریده رواني عملونه او عکس العملونه په عصبي سیستم پورې تړلي دي، خو په ټولیز ډول نه شو کولی، ټول رواني مسایل په فیزیولوژیکي جریانونو کې خلاصه کړه. مثلاً لکه څرنګه چې ماده په بدلون کې ده او عصبي سلولونه هم له دغه بدلون څخه خلاص نه دي. انسان چې کوم شی لس کاله مخکې لیدلی او یا کوم مطلب چې کلونه کلونه مخکې یې ذهن ته سپارلی، دوهم ځل په همغه شکل او همغه خاصیت یاد ته راوړي، نو که چېرې زموږ ادراک او هغه شی چې زموږ په حافظه کې تېرېږي مادي وي، په هېڅ ډول به له یاد شوي ثبات څخه برخمن نه وي) مکتب های روانشناسی و نقد ان.

د ارواپوهنې په تاریخ کې ددغو دوو مکتبونو «جوړښت پالنې او عمل پالنې» ترمنځ سیالیو ډېر ارواپوهان وهڅول، چې په ارواپوهنه باندې فکر وکړي. په ځانگړي ډول په امریکا کې د ارواپوهنې وده خورا چټکه شوه. د ارواپوهنې تاریخ لیکونکي وايي: (له ۱۸۸۰م کال څخه تر ۱۹۰۰م کال پورې په امریکا کې د ارواپوهنې وده او پراختیا د علم په تاریخ کې یوه ټکان ورکونکې پېښه وه. په ۱۸۸۰م کال کې د ارواپوهنې هېڅ کوم ازموینتون په امریکا کې نه و، خو د ۱۹۰۰م کال په رارسېدو سره ۴۲ ازموینتونونه منځته راغلل، چې د المان تر ازموینتونونو غوره او مجهز وو. په ۱۸۸۰م کال په امریکا کې د ارواپوهنې هېڅ یوه مجله نه وه؛ په ۱۸۹۵م کال کې درې مجلې رامنځته شوې. په ۱۸۸۰م کال کې امریکایان اړ وو، چې د ارواپوهنې د زده کړې لپاره المان ته ولاړ شي، خو په ۱۹۰۰م کال پر دې بريالي شول، چې په خپل هېواد کې د ارواپوهنې زده کړې بشپړې کړي. په ۱۹۰۳م کال کې د امریکا پوهنتونونو کې تر کیمیا، بیولوژي او فزیک وروسته په ارواپوهنه کې زیاتې دوکتوراوې PhD ورکول کېدې. په ۱۹۱۰م کال د ارواپوهنې په برخه کې په سلو کې تر ۵۰ زیاتې مقالې په الماني ژبه خپرېدلې او یوازې ۳ په سلو کې په انګلیسي ژبه وې، خو په ۱۹۳۳م کال په سلو کې ۵۲ مقالې په انګلیسي ژبه شوې او یوازې په سلو کې ۱۴ په الماني ژبه وې.) تاریخ روانشناسی نوین، ۳۳۱مخ

د ارواشننې مکتب ارواپوهنې ته څه ورکړل؟

د نوي ارواپوهنې د تحول او تکامل په تاریخ کې د ارواشننې (Psycho-analysis) مکتب او ددغه مکتب په منځته راتگ کې، د هغو د بنسټگر «زیگموند فروید» او نورو پلویانو «کارل یونگ»، «الفرد آډلر»، «کارن هورنای»، د فروید لور «انافروید»، «اریک اریکسون»، «هنري موري» او نورو کارونه او علمي هڅې بنسټیزې ځای لري. د ارواشننې یا «رواني تحلیل» اصطلاح او د فروید نوم، د زیاتره هغو کسانو لپاره چې لوړې او پوهنتوني زده کړې لري اشنا دی. په داسې حال کې چې د «فخنر»، «وونت» او «ټیچنر» نومونه او نظرونه له مسلکي ارواپوهنې څخه بهر دومره

فروید

نه دي مشهور شوي؛ خو فروید هغه څوک دی، چې د شهرت انگازه یې د ارواپوهنې تر قلمرو اوږي او د زیاتو کسانو ترغوږونو رسېږي. فروید د ارواشننې موضوع په ۱۸۹۵م کال «هغه مهال چې نوموړی ۴۱ کلن ؤ» په خپل کتاب چې «د هیستري په هکله معلومات» نومېږي رامنځته کړه. دا هغه وخت ؤ، چې د «جوړښت پالنې» بنسټگر «ویلهم وونت» ۶۳ کلن ؤ او په

امریکا کې ددغه مکتب مخکښ «ټیچنر» ۲۸ کلن ؤ او په «کرنل» پوهنتون کې یې د استادۍ ۲ کلونه کېدل. «عمل پالنه» لا تردې وخته د یوه مکتب په چوکاټ کې نه وه بشپړه شوې، خو د رابشپړېدو په حال کې وه. د

«گشتالت پالنې» د مکتب شرک هم نه ؤ او بنسټگر يې «ورټایمر» لا د ۱۵ کالو په شاوخوا کې ؤ. همداراز «سلوک پالنه» هم نه وه او بنسټگر يې «جان واپسن» هغه مهال ايله ده ۱۷ کالو زلمی ؤ.

په هر حال ارواشننه له ۱۹۰۰م کال راپه دې خوا شهرت ته ورسېده او له نورو ارواپوهنيزو مکتبونو سره جوخت يې، نوې ارواپوهنې ته په پراختيا او پرمختيا ورکولو کې لويه ونډه واخيسته. د دغه مکتب يوه ترټولو مهمه ځانگړنه دا ده، چې ارواپوهنه يې له پېچلي او پوهنتوني سبک څخه وايستله، هغو ته يې سادگي او جاذبوالی ورکړ او د مسلکي اشخاصو ترڅنگ يې د عامو خلکو د پوهاوي او علاقې وړ هم وگرځوله.

(فروید او د هغو پلويانو هڅه وکړه، چې د انسان وده او رشد د هغه پېښو پر اساس تحليل کړي، چې د ماشومتوب پر مهال ورته پېښې شوې دي. په دغه مکتب کې انسان په تصادفي ډول عمل نه کوي، بلکې د باطني او دروني انگېزو، خپل شويو هيلو، يا د لاشعور او ځان ناخبره ذهن پر اساس عمل کوي. په دې توگه هر عمل او چلند چې انسان يې له ځانه بښي جبري بڼه لري. فروید د انسان ځان ناخبره ذهن يا تحت الشعور ته د لاس رسې په موخه په لومړي سر کې د هپپوټېزم يا مصنوعي خوب له طريقې څخه کار اخيست، وروسته يې له آزادې تداعي او د خوبونو له تعبير څخه استفاده کوله. دغې طريقې له ناروغ سره مرسته کوه، چې د خپل ذهن ژورو برخو ته لاس رسی پيدا کړي او د خپلو چلندونو په علت پوه شي.) روانشناسي عمومي، حمزه گنجی،

۱۹مخ

د ارواشننې د پلويانو په اند: بنيادي زيات شيان او حوادث د شخص «وړوکي يا غټ» په ذهن کې په آگاه يا ځان خبره ډول ځای ونيسي، مثلاً يو شخص پر آس يا موټر کې له يوې اوږدې لارې څخه تېرېږي، په خپل مسير کې يې ذهن د شاوخوا منظرې او پېښې ضبطوي. مگر بنيادي په دغه اوږده

مسیر کې یې ډېرې داسې منظري او پېښې هم په ذهن کې قید شي، چې په ځان خبره «آگاهانه» ډول شخص ورباندې خبر نه وي.

د فروید نظر دا دی، چې همدغه لاشعوري او ځان خبره ذهني پدیدې د شخص د رواني عملونو او عکس العملونو «چې خوب لیدنې هم پکې شاملې دي» باعث گرځي او زیاتره عصبي او رواني ناروغۍ هم له همدغو ځان خبرو او ځان ناخبرو عملونو او عکس العملونو څخه راپیدا کېږي.

د ارواشننې په مکتب کې د لاشعور یا تحت الشعور رول ته ډېر ارزښت ورکول کېږي، د دوی په باور تحت الشعور یا لاشعور د ذهن هغه برخه ده، چې د انسان له کنټروله وتلې ده او په هغو کې د انسان هېرې شوې خاطرې، نه ترسره شوې هیلي، په ځان کې په زور پټې شوي عاد تونه، عقدي، غوښتنې او په ځان ناخبره ډول راخپل شوي باورونه او برداشتونه پکې ځای پرځای شوي دي، چې پر دغو ټولو باندې عملاً کنټرول نه لري، خو وخت ناوخت د هغوی تاثیرات د انسان پر ځان خبره ذهن یا شعور باندې راپرېوځي او انسان له بېلابېلو ناټکل شویو رواني غبرگونو سره مخامخ کوي.

فروید ویلي: (د انسان ذهن د یخ یوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه

برخې یې تر اوبو لاندې او یوازې یوه برخه یې راوتلې وي. معنا دا چې د ذهن صرف ډېره وړه برخه بیداره او هوښیاره ده. دغې ارواپوهنې «ارواشننې» ثابته کړې ده، چې زموږ خوی او شخصیت د نا هوښیار ذهن او ضمیر یعنی لاشعور تراغېز لاندې دی. زموږ اصلي څېره تر ډېره حده په لاشعور کې پټه ده، هغه څېره چې زموږ نه خوښېږي او هېره کړې مو ده.) ځولی مجله، د استادغضنفرمقاله

د «فروید» په نزد د انساني ذهن د شعوري او لاشعوري برخو مثال د هغو دوو کورنیو دی، چې د یوه کور په دوو منزلونو کې استوگنه کوي، د لومړي منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن شعوري برخه ده او دا خلک شریف او آیین خوښونکي دي. د لاندې منزل اوسېدونکي زموږ د ذهن لاشعوري برخه ده، دغه خلک د شمېر له مخې ډېر زیات او د اخلاقو له مخې وحشیان دي. د دغه منزل ډېر وگړي یو وخت په پورته منزل کې وو، مگر د خپلو ناوړه اخلاقو له امله له هغو ځایه وشړل شول او اوس په یوه پېچلې بڼه په لاندې پوړ یا لاشعور کې پراته دي. لکه څرنګه چې له ولاړو او بندو اوبو څخه بد او فاسد بوی پورته کېږي، دغه ډول زموږ د باؤ شوي خواهشات هم د ذهني ناروغۍ او فساد سبب ګرځي.) د حمید او شمس الدین پرتلیز جاج، ډاکترتابان

څېړونکي د فروید د لاشعور د موضوع د مطرح کولو په باب وایي:

د بشر په تاریخ کې دريو لویو سپکایو ځان راښولی دی. لومړی د ګالیله هغه کشف چې ویل به یې ځمکه د لمریز نظام مرکز نه ده یا ځمکه د کائاتو او جهان مرکز نه ده. دوهم د ډاروین هغه څرګندونه، چې ویلې یې ده، انسان د خلقت مرکز نه دی او دریم د فروید هغه برسېرونه، چې وایي، موږ لکه څنګه چې فکر کوو، هغومره د خپل ذهن کنټرول په خپل لاس کې نه لرو.)

روانشناسي، تامر باتلربودن

د فروید او د هغو د پلویانو د لیکنو شهرت له ۱۹۰۰م کال څخه راپه دې له اروپا او اوبیت او تر امریکا پورې ورسېد. تر ۱۹۲۰م کال پورې پر فروید او د هغو په ارواشننه باندې په امریکا کې تر ۲۰۰ زیات کتابونه ولیکل شول. د فروید تر څنګ چې د ارواشننې د مکتب کومو نورو اروپا پوهانو کار کړی، هغه پر خپل وار دغې نوې برسېرونې «تحت الشعور» ته رنگ او شرنګ ورکړی دی، خو د فروید هلې ځلې تر ټولو لومړی ستایل شوې دي. افغان لیکوال «پوهاند بهاولدین مجروح» په دې اړه لیکلي دي: (د تحت الشعور کشف د اهمیت له مخې د کریستوف کولمب د کشف په څېر و. نوموړی چې امریکا

ته ورسېد، فکريې وکې، هندوستان ته رسېدلی دی او په دې پوه نه شو، چې یوه نوې لویه وچه یې موندلې ده. په همدې توگه فروید د ناخوآگاه شعور قلمرو وموند، خو هومره چې نن ددې امر «تحت الشعور» په اهمیت خبرې کېږي، فروید په خپل وخت کې نه و ورته متوجه شوی. وروسته بیا دده د لارې نامتو لاروي «کارل یونگ» د تحت الشعور په اړه خلک وپوهول

په ځانځاني ښمارکې شعور او تحت الشعور، عبدالغفور لېوال، الفت مجله، ۵۶مخ د فروید او نورو ارواشننونکو په څرگندونو کې انساني شعور په دريو برخو وېشل شوی دی. (ناخبره شعور). (نیم خبره شعور) او (باخبره شعور). د دوی په اند: ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زیاته برخه تشکیلوي دایمي او نه بدلېدونکې غوښتنې، آرزوگانې او انگېزې متمرکزې شوې دي، چې د هغو منشا هم غریزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه یوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نیم خبره شعور ته ځان رسوي. نیم خبره شعور سرحدي کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه یا آرزو کنترول او سانسور کړي؛ خو په اکثر مواردو کې غوښتنې او آرزوگانې یې پاسپورته د عمل میدان ته ورتېږي.

«کارل گوستاو یونگ» خپل یو لیدلی خوب هم د شعور په دغو دريو برخو تعبیروي. یونگ لیکلي:

کارل یونگ

(زه به ډېری وخت په چرت کې ډوب وم، خو پوهېدم نه، چې څه مې په فکر کې راگرځي. یوه ورځ په ۱۹۵۹م کال ما خوب ولید، چې په یوه ښکلي نااشنا کور کې چې دوه منزله دی ناست يم، په کوټه کې ښایسته رڼا وه، د باندې خوا ته ښایسته منظرې او باغونه په نظر راتلل، د خپلو کتابونو په مطالعه بوخت

وم. په دې وخت کې مې د کوټې په غولي يا تل کې يوه دروازه وليده، چې نيمکښه خلاصه وه، دروازه مې رابېرته کړه، لاندې مې يوه زېرخانه په نظر شوه. د کوټې زېرخانې ته ښکته شوم، دا ډېره رڼا وه او کله چې د زېرخانې غولي ته متوجه شوم، يوه بله کړکۍ غونډې دروازه مې په نظر راغله او کله مې چې دا کړکۍ غونډې دروازه خلاصه کړه، يوه اوږده زينه مې وليده، چې ښکته تللې وه او زه يې په پوږو کې وربښکته شوم. د تورې شپې غونډې تياره، لويه، ژوره کوټه وه. زه پکې هرې خوا ته گڼېږم، هرڅه ډېر تټ ښکارېدل، هرې خواته په تياره کې گورم، ناڅاپه مې سترگې په څه شي ولگېدې. کله چې ښه غير شوم، هډوکي دي! د انسان د ککړۍ او اسکلېټ هډوکي مې پيدا کړل، بيا نو خپله څېړنه مې پرې پيل کړه او دا نتيجې مې له خوب څخه را وايستله: **لومړی**: ښکلې لويه او رڼا کوټه، چې د باندې ښايسته منظره او باغ ترې ښکارېده، د انسان باخبره شعوري برخه... **دوهم**: لاندې دوهمه د زېرخانې کوټه، چې په منځنۍ توگه لويه وه او رڼايې لږ څه کمه وه، د تحت الشعوري يا نيم خبره شعور برخه وه. دريم: هغه د زېرخانې نه لاندې دريمه ژوره او ډېره لويه تياره کوټه، چې زينه وربښکته شوې وه او د انسان هډوکي او ککړۍ پکې پرته وه، دا د انسان غيرشعوري يا بې خبره شعوري برخه... د رنگونو نړۍ، ۲۶۱ مخ

د ارواشنې د مکتب د پلويانو په ځانگړي ډول د زيگموند فرويد او کارل يونگ نظريات نه يوازې د ارواپوهنې په لمن کې پاتې شول، بلکې نړيوالو ادبياتو ته يې هم مخه وکړه. د ادبياتو په برخه کې سوريالستان يا د سوريالېزم د ادبي مکتب غړي هغه څوک وو، چې په خپلو اثارو کې يې د فرويد او د ارواشنې او نورو پلويانو افکار منعکس کړل. سوريالستان هغه ليکوال دي، (چې له کيپټاليسټي ټولنې څخه د راپيداشويو توهماتو او کمزوريو په نتيجې کې له واقعي ژوند څخه خپلې ذهني نړۍ ته پناه وړي او خپل ځانونه په خوبونو، خيالونو او پتالوژيکي حالاتو مشغولوي...

سوریاالستان د فروید لمنې ته لاس اچوي او گومان کوي، چې د انسان د هلوځلو لمسوونکي د شعور نه لاندې ذهني جهان دی. ادبي څېړنې، ۲۰۴ او ۳۰۵ مخونه

د ارواشننې د مکتب په غړو کې نه یوازې نارینه پوهانو ونډه درلوده، بلکې ځینې داسې بنځینه ارواپوهانې هم وې، چې اوسمهال د ارواپوهنې د تاریخ لویې څېرې بلل کېږي. په دغو بنځینه ارواپوهانو کې لومړی ارواپوهانده **کارن هورنای** «۱۸۸۵م-۱۹۵۲م» ده. مېرمن کارن هورنای د المان په هامبورگ کې زیږېدلې وه، هغه مهال چې «فروید» خپل کتاب «د خوبونو

تعبیر» خپور کړ، هورنای په ښوونځي کې وه، وروسته یې د برلین له پوهنتون څخه د طب په څانګه کې دوکتورا واخیسته، خودې ان د ښوونځي له دورې څخه د ارواشننې له مفکورو سره اشنایي درلوده او د لوړو زده کړو پرمهال یې هم د فروید د ارواشننې په ټولو غونډو کې ګډون وکړ.

هورنای غوښتل د ارواشننې د نارینه وړ سنګر، بنځینه کړي، له همدې امله شهرت ته هم ورسېده. ددې د مشهورو کتابونه نومونه دا دي:

«د ارواشننې نوې لارې»، «زموږ رواني تضادونه»، «ځان شننه یا ځان تحلیلونه»، «زموږ د زمانې عصبي شخصیت» او «د ښځو ارواپوهنه». هورنای ۱۸ کاله په المان کې د برلین په انستېتیوت کې په تدریس او شخصي طبابت کې تېرکړل، وروسته په ۱۹۳۲م کال د امریکا متحده ایالاتو ته ولاړه او هلته له څه وخت تېرېدو وروسته یې د امریکا د ارواشننې ټولنه تاسیس کړه او د عمر تر پایه پورې یې ریسه پاتې شوه.

کارن هورنای د فروید له هغې مفکورې سره موافقه وه، چې ویل به یې، شخصیت د ماشومتوب په دوران کې بڼه مومي. دې زیاته کړه، په وگړو کې روان رنځوري، د هغوی د ماشومتوب له نامطلوبو حالاتو څخه سرچینه اخلي او که چېرې د ماشوم په کورنۍ کې تفاهم، صمیمیت، محبت، احساس او درنښت وي، نو وروسته یې په روان رنځورۍ باندې له اخته کېدو څخه مخنیوی کېږي.

هورنای له فروید سره په دغه ټکي کې چې انسانان تل د تحت الشعور اسیران دي، مخالفت وښود. دې د ارمانی ځان گڼلو یا ځان تصور کولو Idealized self image نظریه هم رد کړه او ویې ویل، چې ارمانی ځان خیالي دیوه فرد د شخصیت غلط تصور وړاندې کوي. دغه ډول ځان گوماني هغه نیمگړې او تېراېستونکی نقاب دی، چې ددې مخه نیسي، چې یو ناروغ خپله اصلي څېره وپېژني او هغه بیا ومني. روانی ناروغان پر خپله څېره باندې ددغه نقاب په غوړولو سره له خپلو باطني شخړو او تعارضاتو څخه انکار کوي او هغوی ته په دروغجن ډول دا وربښي، چې ځان یې لکه څنگه چې دی، یا لکه څنگه چې واقعیت لري، داسې ونه ویني او په ناسمه بڼه یې وانگېري، چې دا د موضوع حل نه شي کېدلی.

د ارواشنې د مکتب دوهمه بنځینه غړې چې د ارواپوهنې په تاریخ کې یې نوم اخیستل کېږي، د فروید لور **انافروید** «۱۸۹۵م-۱۹۸۲م» ده.

انا فروید

انافروید د خپل نامتو پلار «زیگموند فروید» په شپږو اولادونو کې ترټولو کشره لور وه. دا د ښوونځي له وخته یوه فعاله او کتاب دوسته نجلی وه او له هغو مېلمنو څخه یې چې د دوی کره به راتلل، گڼې ژبې زده کړې وې. دې تر ۱۴ کلنۍ پورې د خپل پلار ټول کتابونه ولوستل او هوډ یې

وکړ، چې د خپل پلار په لاره ولاړه شي. په دې اساس دې خپلې اساسي زده کړې له خپل پلار او نورو پوهانو څخه ترلاسه کړې وې او له ۱۹۲۷م کال څخه تر ۱۹۳۴م کال پورې د ارواښتنې د نړيوالې ټولنې رئيسه وه.

انا هېڅکله واده ونه کړ او د امريکا له بېلابېلو پوهنتونونو څخه «چې دې پکې ويناوې او سمینارونه وړاندې کړل» څو افتخاري دوکتوراوې او ميډالونه ترلاسه کړل. دا په المان کې د نازيانو د واکمنۍ د پيل پر مهال له خپل پلار سره لندن ته لاړه او د هغو کور تر څنګ يې چې پلار يې پکې مړ شو، يولوی روغتون جوړ کړ او هلته به يې

د رواني ناروغانو درملنه پکې کوله. د انافرويد تر ټولو مهم کتاب «ايگو او دفاعي ميکانيزمونه» نومېږي.

دغه کتاب انا په ۱۹۳۶م کال کې بشپړ کړ، چې موضوع يې تر زياتې اندازې د خپل پلار د «ايگو»، «ايډ» او «سوپرايگو» د نظرياتو په بڼې توضیح او زياتې تشریح باندې راڅرخي. د انا په نظر د «دفاع» کلمه د نارامونکو او نازغمونکو فکرونو او انگېرنو څخه د ځان

فرويد او لورې انافرويد

ژغورنې د هڅو په معنا ده. کله چې «ايگو» يا «زه» له ناسمو باورنو او رواني کړکېچونو څخه ځان خلاصوي، نو له يو ډول هيجان او احساساتي والي سره مخ وي. دا په دې معنا، کله چې يو څوک د اندېښنو، غمجنو فکرونو او تخريبيونکو انگېرنو پر وړاندې د فاعلي حالت غوره کوي، نو «ايگو» يې پر «ايډ» او «سوپرايگو» باندې غلبه کوي. خو کله چې يوشخص له خپلو باطني او تحت الشعوري غريزو او اجتماعي اجبارونو سره په جگړه کې ماتې خوري، دا په حقيقت کې د شخص «ايگو» وي. چې ماتې خوري. «ايگو»

تل د شخص د ځان، تحت الشعور او بهرنۍ نړۍ ترمنځ د تعادل د راوستلو لپاره هڅه کوي، خو کله داسې هم کېږي، چې د شخص ایگو بريالی شي او په خپله شخص ماتې وخورې. کله چې په انسان کې یوه طبیعي غریزه سر راپورته کوي، ایگو غواړي دغه غریزه راضي کړي، خو سوپرایگو دا اجازه ورته نه ورکوي. په دې ډول ایگو، سوپرایگو ته تسلیمېږي او ستونزه هماغسې پاتې کېږي. په دې سره د غرایزو، نه ارضا کېدل یو کړکېچ منځته راوړي. د شخص له خوا ددغو کړکېچونو خپل او شاته وهل، ترټولو ناسم دفاعي میکانیزم دی، چې شخص تل په خپل ځان او روان کې ناآرامه ساتي.

(د ایگو، اید او سوپرایگو د پېژندنې لپاره د فروید ژوندلیک ته ورشئ.)

په ارواشننه کې د «انافروید» ویناو، کتابونو او هلوځلو یوشمېر نور ارواپوهان تر اغېز لاندې راوستل. په دغو ارواپوهانو کې المانی ارواپوه **اریک اریکسون** «۱۹۰۲م-۱۹۹۴م» لوی نوم پیدا کړ. نوموړی په ارواشننه کې «د هویت د بحران» د موضوع په مطرح کولو سره زیات شهرت ته ورسېد.

اریکسون په ۱۹۲۷م کال د وین د ارواشننې په مؤسسه کې زده کړې پیل کړې او د «انافروید» او نورو ارواشنونکو له بنوونو څخه برخمن شو. دی په

اریکسون

۱۹۳۳م کال امریکا ته ولاړ، د هغه ځای تابعیت یې ومانه او د هاروارد په پوهنتون کې ورته د استادۍ دنده ورکړل شوه. وروسته په بوستون کې د ماشومانو د اروایي چاروشونکي شو. په همدې ډول ده په امریکا کې داسې نورې دندې هم ترسره کړې، خو ترټولو مهم څه دده هغه لیکنې او څېړنې دي، چې د خپل ژوند په اوږدو کې

یې ارواپوهنې ته وربښلې دي. دده د مهمو کتابونو نومونه دا دي:

«ټولنه او ماشومتوب»، «هویت، ځوانی او بحران»، «د گاندي حقیقت»،
«د ژوند د څرخې بشپړېدل» او «ځوان لوتر»

د څېړونکو په نظر، د ارواشنې د مکتب په پلویانو کې اریکسون په دې هم شهرت لري، چې ده دیوه نوي ژانر یا فورم ایجاد یې وکړ او هغه د «ارواپوهنیزو ژوندلیکونو» لیکل وو. ده له رواني تحلیل څخه په گټه اخیستنې د گاندي او لوترکینګ «چې د نړۍ مشهور کسان وو» ژوندلیکونه تحلیل کړل او په هغو کې یې د هویت د بحران غوره نمونې وښودلې. د اریکسون په اند: «د شخصیت په وده کې اصلي موضوع، د خپل هویت لپاره هڅه او پلټنه ده.»

اریکسون د هویت بحران له «دوهم ځل زیږېدنې» سره تشبه کوي. ده دغه فکر له «ویلیام جیمز» څخه اخیستی. جیمز ویلي: «انسان چې کله د لومړي ځل لپاره نړۍ ته راځي، د ژوند په اوږدو کې په اسانۍ سره خپل ځان له هغو نویو باورونو او کلتوري نورمونو سره همغږی کوي، چې ورپکې ژوند کوي. یا په اسانۍ سره د نورو په واسطه له دغو باورونو او اجتماعي معیارونو سره همغږی کېږي.» اریکسون وویل: «هغه انسانان چې دوهم ځل زیږېدنه یا د هویت بحران تجربه کوي، ترڅو پرېده ځورېدلي او رنځېدلي موجودات دي، چې غواړي د خپلو باورونو او انگېرنو د بدلون او د نوي مسیر د پیدا کولو له لارې رنځونه او کړاوونه له منځه یوسي او تسکین او آرامي ترلاسه کړي.»

د اریکسون په نظر، هغه کسان چې د قوي هویت احساس کوي، د ژوند له لویو مسایلو سره د مخامخ کېدنې لپاره چمتو کېږي او هغه کسان چې نه شي کولی، خپل هویت ومومي، د هویت له بحران سره مخ کېږي او کېدی شي د ژوند له سم مسیر څخه «لکه د زده کړې، دندې، مسئولیت منلو، واده کولو...» څخه لرې پاتې شي او ښایي په جرایمولاس پورې کړي، په مخدره

تو کویا نورو ناسمو ټولنیزو چلندونو پیل وکړي او په لنډه توګه منفی هويت راخپل کړي.

اریکسون د «زیګموند فروید» له هغه نظر سره مخالفت څرګند کړ، چې وایي: «موږ د خپل ماشومتوب د تجربو محصول یو او نه شو کولی خپل شخصیت ته د ژوند په نورو راتلونکو دورو کې بدلون ورکړو.» اریکسون زیاته کړه: «د انسان د ماشومتوب د دورې تاثیرات مهم دي او بنایي ځینې وخت زیانونه هم ولري، خو د ژوند د نورو مرحلو پېښې او د هغو تاثیرات کولی شي، د ماشومتوب د دورې منفی پېښې او د هغو تاثیرات خنثی کړي یا پر هغو باندې غالب شي او زموږ د وروستي هدف لپاره خدمت وکړي.»

په دې ډول د فروید د ارواشنې مکتب د وخت په تېرېدو سره انکشاف وکړ او زیات پلویان یې پیدا شول، خو د دغو پلویانو په کارونو کې هم یو ډول رنګارنګي راپیدا شوه، چې په ځینو ځایونو کې یې د دغه مکتب د بنسټګر «فروید» له نظریاتو سره غوڅ توپیر درلود او حتی د فروید په ژوند دده ځینې پلویان لکه، کارل یونګ، الفرډ آدلر او نور د داسې نظري توپيرونو له امله ترې جلا شول. خو په بنیادي ډول پر دغو ټولو باندې د فروید اغېز شته ؤ. که څه هم یو لږ تېروتنې دوی وراصلاح کړې او د ارواشنې مفکوره یې د نویو تجربو په کولو سره غني کړه.

ډېری څېړونکي د ارواشنې د مکتب په حلقه کې تر ټولو لومړی د فروید په نظریاتو باندې نیوکې کوي، دوی وایي، سره له دې چې د فروید نظریات د ارواپوهنې یو جالب او مشغولوونکی بحث دی، خو د هغو د علمي ارزښت تله سپکه ده، د دوی په باور: (تر بنایسته زیاتې مودې پورې فروید پزم ته د یوې علمي نظریې په سترګه کتل کېدل او فکر کېده، چې د فروید اروایي تحلیل (Psycho-analysis) کولی شي، د شعور په باره کې ټولې ستونزې او لانجې حل کړي. په دې کې شک نشته، چې فروید د پتالوژیکي ذهني جریانونو د

څېړنې په ترڅ کې هغه مبتدل مادي نظرونه رد کړل، چې په ذهني جريانونو کې تغېرونه او بدلونونه یې د فیزیولوژیکي علتونو زېږنده بلل؛ خو په همدې وخت کې یې د ذهني فعالیت د څېړنو عیني میتودونه (Objective Methods) هم له نظره وغورځول او د خپلې خوښې نظریه یې وړاندې کړه. فریډ ذهني فعالیت له مادي شرایطو او علتونو څخه جلا کوي. دده په نظر ذهني فعالیت یو خپلواک فعالیت دی، چې له مادي پروسو سره څنګ په څنګ اوسېږي او د مخصوصو، نه پېژندل کېدونکو، ابدی روحي قواؤ په ذریعه اداره کېږي.) ادبي څېړنې، ۴۱۴مخ

په ټولیز ډول د فریډ معاصران له ده څخه په دريو ټکيو کې ناخوښه وو. لومړی دا چې فریډ ویلي: د افرادو وچال چلند د هغوی د ناهوښیاره ذهن یا تحت الشعور د هغو عواملو تر واکمنۍ لاندې دی، چې دوی ورباندې کنټرول او خبر نه لري او له دې امله اشخاص د خپل ذهن په زیاته یا تقریباً ټوله فضا کنټرول نه لري. دوهم دا چې فریډ زیاته کړې: زموږ شخصیت د ماشومتوب د تجربو پر اساس ټاکل کېږي او افراد نشي کولی، پر خپل شخصیت او برخلیک باندې واکمن ووسي. او درېیم: د فریډ له خوا د انسان په رواني حالت کې د جنسي تمایلاتو پر اهمیت باندې زیات ټینګار او د جنسي مسایلو افراطي توضیح او تشریح، له ده څخه د معاصرینو د ناخوښۍ لاملونه وو.

په هر حال له دې او دې ته ورته نیوکو سره سره، فریډ یولوی استعداد ؤ او ګڼ شمېر نورې داسې ارزښتمنې څېړنې او برسېرونې یې هم کړې دي، چې په ارواپوهنه کې د یوه ستر تحول سبب شوي دي.

(نور معلومات د فریډ په ځانګړي ژوند لیک کې ولولئ)

سلوک پالنه

د ارواپوهنې په تاریخ یو بل گام

سلوک پالنې Behaviorism ته په پارسي کې رفتارگرایی ویل شوي او ځینې نور نومونه لکه «عیني ارواپوهنه» او «انسانی سلوک پوهنه» هم ورکړل شوي دي. د ارواپوهنې محققان وايي: «د شلمې میلادي پېړۍ په پیل کې عینیت پالنې او مادې پالنې ځانگړې وده کړې وه او تردې بریده یې دوام وموند، چې بالاخره د ارواپوهنې په یوې نوې بڼه بدل شول. د ارواپوهنې دغې نوې بڼې د ذهن او شعور د موضوع څپړل او سپړل شا ته واچول او په هغو شیانو متمرکه شوه، چې د لیدلو، لمس کولو، اورېدلو... وروو.»

په دې اساس سلوک پالنه د ارواپوهنې له نورو مکتبونو سره په بنسټیزو نظریاتو کې غوڅ توپیر لري. د افرادو د سلوک، چلند او کړوورو څپړل، د دوی د کار بنسټ دی. د سلوکیانو په اند، افراد د خپل ماحول پر وړاندې غبرگون او عکس العمل ښيي، خو داسې غبرگون نه، لکه د ارواشننې په مکتب کې چې وايي، افراد د خپلوناخرگندو تمایلاتو له مخې چې زیاتره په لاشعور کې دي هڅول کېږي. د دوی په باور، انسانان د خپل اختیار او ارادې پر اساس عمل کوي او همدغه عمل د یوه انسان شخصیت او ماهیت ټاکي. د سلوک د مکتب پلویان هڅه کوي، چې پر ذهن باندې له زیات تمرکز څخه ډډه وکړي او پر ځای یې د محیط د تغیراتو پر وړاندې د ژوندیو موجوداتو ځوابي غبرگونونه په نظر کې ونیسي.

دوی زیاتوي: (سلوک یا رفتار د محیطي پېښو یا «محرک» او «محرکي موقعیتونو» په مقابل کې د یوه ژوندي موجود «ځوابونو»، «غبرگونونو» او «جوړجاړیو» ته ویل کېږي. په دې ترتیب ارواپوهنه باید د یوه سلوکي او

رفتاري علم په توگه، یوازې له هغو کارونو سره سروکار ولري، چې په عيني ډول د «محرک او غبرگون»، «د عادتونو د رامنځته کېدو او جوړېدو» او «د دغو عادتونو د یوځای کېدو» له مخې تشریح کېږي. یا په بل ډول، سلوکي ارواپوهنه له محیط سره په تړاو کې د یوه ژوندي موجود له ټولنیز چال چلند څخه بحث کوي.

ددغه مکتب «سلوک پالنې» بنسټ اېښودونکی، د امریکا وتلی اوراپوه **جان واټسن** «۱۸۷۸م-۱۹۵۸م» دی، «چې تاسې یې بشپړ ژوندلیک په همدغه کتاب کې ترڅانگړي سرلیک لاندې لوستلی شئ.»

واټسن

واټسن په ۱۹۱۳م کال کې چې ۳۵ کلن ؤ، ددغه مکتب بنسټ کېښود. واټسن په دې باور ؤ، چې ارواپوهنه باید د شعور او ذهن مسئله کاملاً څنډې ته کړي او یوازې په سلوک، چال چلند، کړوړو او رفتار باندې بحث وکړي. نوموړي لیکلي: (ارواپوهنه لکه څنگه چې یې سلوک

پلویان گڼي؛ په بشپړه توگه د طبیعي علومو یوه عيني او ازموینې څانگه ده. ارواپوهنه باید په خپل وار سره د سلوک او چال چلند پر مطالعه باندې راوڅرخي. د ارواپوهنې طریقې او روش بشپړ عيني او د لیدلو وړ دی او د هغو اصلي مسئله د رفتار او چال چلند وړاندوینه، کنټرول او مهار دی... د شعور او څانڅبرې حالات د «روح» د مسئلې غوندې د عینیت او لیدلو وړ نه دي. په همدې ډول هېڅکله نه شو کولی هغه په علمي توگه وڅېړو... سلوک پالنه د ذهني فعالیتونو هېڅ ډول عملي سند او مدرک چاته نه شي ورکولی... شعور د تعریف وړ شی نه دی او نه کومه د کارېدلو وړ جنبه لري، بلکې هاد پخوانیو زمانو د «روح» د نه اثبات شوي موضوع غوندې یوه موضوع ده... زما له نظره د ارواپوهنې لپاره چې کومه طرحه او نقشه غوره او دقیقه ده، د شعور او

ځان خبرې له نظره غورځول دي؛ چې ما تقریباً ورڅخه انکار کړی دی او دا هم ددې لپاره چې د ازموینې تحقیق درشل ته لاره پرانیستل شي. شعور هېڅکله لیدل شوی نه دی، لمس شوی نه دی، بوی شوی نه دی... بس یوه ساده فرضي مسئله ده... او دا چې په نورو ټولو علومو کې واقعیتونه د عیني مشاهدې او اثبات وړ دي او د هرڅپړونکي او مشاهده کوونکي له خوا تحلیل کېدلی او څپړل کېدلی شي. خو که چېرې ارواپوهنه د شعور علم وبلل شي، نو بیا له نورو علومو سره کومه ګډه پوله نه شي درلودلې.

مکتبه‌ای روانشناسی و نقدآن، بېلابېل مخونه

(دا چې ولې واټسن په ارواپوهنه کې په دغه اساسي بدلون باندې باور درلود، سبب یې دا دی، چې ده به ویل، د علمي طریقې او روش ځواک د اثبات منلو پر مفهوم ولاړ دی او په اصل کې ټولې علمي ادعاوې تل کولی شو، ثابتې یا رد کړو. خو دغه ځواک په داسې شیانو پورې اړه تړلی دی، چې کولی شو، هغه په عیني ډول مشاهده کړو. د واټسن په نظر ذهني مسئلې د علمي مطالعې لپاره مناسب موضوعات نه دي. ځکه چې دغه ډول مسئلې تر زیاته بریده شخصي پېښې دي. هېڅوک نه شي کولی، د کوم بل چا فکرونه وويني او یا هغه لمس کړي... د سلوک مکتب د ارګانېزم یا ژوندي موجود هر هغه فعالیت ته اشاره کوي، چې څرګند او د مشاهدې وړ وي. د واټسن په باور ارواپوهنه کولی شي، هر هغه څه چې افراد یې ترسره کوي یا یې وایي، مطالعه کړي، مګر دا نه شي کولی، چې هغه افکار، تمایلات او احساسات چې له دغو چلندونو او رفتارونو سره ملګري دي په عملي توګه وڅېړي.)

روانشناسي عمومي، وين وین، ۸مخ

د واټسن د سلوک پالنې اساسي اصول ساده، پرېکنده او جدي دي، چې یوازې عیني او د لیدلواو مشاهده کولو وړ مسایل د ارواپوهنې اصلي موضوعات ګڼي او د ذهن پلوی پر ټولو اصطلاحاتو او مفاهیمو په خپل مکتب کې د بې معنا توب ټاپه وهي.

واټسن د خپل مکتب ارزښت ته په اشارې سره لیکي: (زه فکر کوم، سلوک پالنه د عاقلانه ژوندانه په بنسټ جوړونه کې مرسته کوي. د سلوک پالنې څرگندونې باید پر داسې علمي ټکو ولاړې وي، چې انسانان د هغو په مرسته، د خپل سلوک او رفتار لومړني اصول چمتو کړي او نارینه او ښځینه افراد علاقه من کړي، چې خپل ژوند ته نوی ترتیب ورکړي.)

مکتبهای روانشناسی و نقدان

کله چې واټسن په رسمي توګه سلوک پالنه راپیل کړه، هغه مهال د عینیت پالنې، ماشین پالنې او مادیت پالنې نفوذ زیات ؤ. واټسن ته د هغو فیلسوفانو نظریات چې د عینیت او مادیت خواته یې زیات تمایل درلود، د الهام سرچینې وې. په دغو فیلسوفانو کې یو هم فرانسوی فیلسوف **اګوست کنت** «۱۷۹۸م-۱۸۵۷م» ؤ، چې نظریاتو یې د واټسن او نورو سلوک پلویانو په کارونو سیوری غورولې دی.

اګوست کنت

کنت د فزیکي حقایقو او بشري حس په نظریه کې وایي: «له فزیکي حقایقو بهر او هغه شی چې نه حسېږي، هېڅ شی د کشف او پېژندنې وړ نه دي او انسان له اثارو د لیدلو او حس کولو پرته د هېڅ شي په باره کې پوهه حاصلولی نه شي.»

د سلوک پالنې پلویان د حیواني ارواپوهنې او انساني ارواپوهنې ترمنځ د اړیکو په موجودیت ټینګار کوي. پخپله واټسن د خپل مکتب په اړه وایي: (سلوک پالنه د شلمې میلادي پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې د حیواني ارواپوهنې د مطالعې مستقیمه پایله ده.)

تاریخ روانشناسي نوین، ۲۸۸مخ

د سلوکیانو په څرکندونو باندې د روسي بیولوژیست ایوان پاولوف «۱۸۴۹م-۱۹۳۶م» او د تکامل د نظریې د بنسټګر چارلز ډاروین

«۱۸۰۲م-۱۸۸۲م» نظریات ځانګړې اغېز لري، خوڅومره افراط چې د ډاروین په نظریاتو کې لیدل کېږي، د سلوک د پلویانو په نظریاتو کې نه لیدل کېږي. دغه ارواپوهان د انسان شخصیت ترزیاتو بریده د خپل ماحول محصول بولي. خو د پاولوف له نویو تجربو سره بیانېه اړخ لګوي، له همدې امله واټسن په ۱۹۱۵م کال په خپله وینا کې چې د امریکا د ارواپوهنې ټولنې ته یې اوروله، وړاندیز وکړ، چې نور دې د «باطن څېړلو» پر ځان «شرطي غبرګونونه» چې د پاولوف نوې څېړنه وه، د ارواپوهانو د کار اصلي طریقه وټاکل شي.

واټسن په دې باور ؤ، چې «د افرادو په رفتار او سلوک ټاکنه کې ترټولو مهم او د پام وړ شی چاپېریال دی، ده به ویل، د ځانګړو محیطي شرایطو په جوړېدو سره چاپېریال کولی شي، په افرادو کې د ټاکلي رفتار وړاندوینه وکړي.» د عمومي ارواپوهنې آرونه، ۱۳مخ

د واټسن په پورته نظریاتو کې مور د «اګوسته کنت» د هغې نظریې څرک لیدلی شو، چې وايي: «بشر په اصل کې ټولنیز مخلوق دی، انسان دا ټولنیزه غریزه له ټیټو حیواناتو څخه په میراث وړې ده او وروسته یې په هغه بشپړتیا یې بهیر کې تهذیب او عقل ته نږدې کړې ده، چې دغې کار پېرې پېرې وخت غوښتی دی. وروسته عقل ورپورې تړل شوی دی، د ترحم او مهربانۍ، توندو او سرکشو احساساتو مور آرام کړي یو او نرمي یې رابښلې

ده او په پای کې به د جگړه ماری غریزه زموږ د عدالت غوښتنې له خوا مغلوبه

شي...» په فلسفه کې تلپاتې بېښې، ۲۵۶مخ

ثوراندايک

کومو ارواپوهانو چې د حیواني ارواپوهنې لپاره کار کړی، د سلوک پالنې لپاره یې زیات ارزښت درلود. په دغو ارواپوهانو کې له «پاولوف» نه وروسته، امریکایی ارواپوه **ثوراندايک** «۱۸۷۴م-۱۹۴۹م» ځانگړی نوم لري. ثوراندايک هغه مهال له ارواپوهنې سره مینه پیدا کړه، چې د «سلیان» په

پوهنتون کې یې د «ویلیام جیمز» د ارواپوهنې د اصولو کتاب ولوست. په همدې اساس خپلې نورې زده کړې یې د ویلیام جیمز ترښوونې لاندې د هاروارډ په پوهنتون کې بشپړې کړې. ثوراندايک د دوکتورا تراخیستو وروسته د حیواني ارواپوهنې په هکله څېړنې او مطالعې پیل کړې او د کلمبیا په پوهنتون کې د ارواپوهنې استاد شو.

نوموړي په همدغه ځای کې شهرت ته ورسېد او د کتابونو د تالیف اورواني ازموینو له امله یې زیاتې پیسې لاسته راوړې. ثوراندايک وروسته حیواني ارواپوهنه پرېښوده او د انساني زده کړو او تربیتي ارواپوهنې پر خوا یې مخ راواړاوه. ده زده کړه د عمل او عکس العمل په پایله کې د عصبي روابطو د ټینګښت محصول وګڼه. د ساري په ډول دی وايي: «ژوندی موجود، د محرک په مقابل کې مختلف عکس العملونه ښيي، ددغو عکس العملونو تکرار په حقیقت کې د عصبي رابطو د استحکام سبب ګرځي، چې په پایله کې زده کړه رامنځته کېږي... د عکس العملونو تکرار او اجرا د ازموینت او خطا د قاعدې تابع دي. یعنې کوم فعالیت چې د یوه ژوندي موجود له خوا د یوې موضوع د زده کړې لپاره ترسره کېږي. په لومړي سر کې له اشتهاهاتو سره ملګری وي، خو د زده کړې په جریان کې د موضوع په اړه په تدریجي

توگه اشتباه ډوله عکس العملونه خپل ځای سمو او صحیحو عکس العملونو ته ورکوي او د وخت په تېرېدو سره خپل اصلي هدف یا د زده کړې موضوع ته رسېږي. په دې اساس زده کړه هغه وخت رامنځته کېږي، چې د ژوندي موجود موفق ډوله عکس العملونه د غلطو او اشتباه وزمه عکس العملونو ځای ونیسي...

څرنگه چې د سلوک پالنې مکتب زیات ټینګار پر عینیت کاوه، له همدې امله ټول ارواپوهان د واټسن له دا شان څرګندونو څخه راضي نه وو. ترټولو لویه نیوکه پر ده باندې دا وه، چې واټسن په خپلو افراطي ډلبنديو کې د ارواپوهنې خورا مهمې برخې نه دي راوړې یا یې ورڅخه انکار کړی دی. دغه نیوکه حتی د هغو کسانو له خوا هم تائید شوه، چې په عمومي ډول یې له عینیت پالنې څخه ملاتړ کاوه.

د واټسن یو ترټولو ځواکمن مخالف، انګلیسی ارواپوهاند ویلیام مکدوګال «۱۸۷۱م-۱۹۳۹م» ؤ. مکدوګال په ۱۹۲۰م کال کې کله چې امریکا ته ولاړ. لومړی یې له «هاروارد» او بیا یې د «دوک» له پوهنتون سره همکاري پیل کړه. ده د غریزه اي سلوک د نظریې او د اجتماعي ارواپوهنې په باب د لیکنو او څېړنو له امله شهرت درلود. خو جالبه دا وه چې مکدوګال پخپله دومره اجتماعي نه ؤ، لکه نظریاتو چې یې د اجتماعي

مکدوګال

ارواپوهنې سره مرسته کړې، ده پخپله لیکلي، چې هېڅکله به ژوند کې له کومې ټولنیزې ډلې ټیپلې، ګوند او بل داسې څه سره یو ځای نه شوم! مهمه داده چې، واټسن په همدغو کلونو کې د مکدوګال د غرایزو نظریه رد کړه. بالاخره دغه موضوع تردې پورې راورسېده، چې په ۱۹۲۴م کال په واشنگټن ډي سي کې ددغو دواړو

ارواپوهانو «جان واټسن او مکدوگال» ترمنځ مناظره جوړه شوه. په دغه مناظره کې ۱۰۰۰ زرو تنو گډون کړی ؤ. مکدوگال ددې مناظرې په لړ کې وویل: «موږ له ډاکټر واټسن سره په دغه ټکي کې موافق یو، چې سلوکي چارې د ارواپوهنیزو څېړنو لپاره لازمې دي، خو ورسره دا غبرگوو، چې ذهني او شعوري چارې هم په همدغه اندازه اړینې دي... که چېرې ارواپوهان له باطن څېړلو څخه گټه وانخلي، نو څنگه به له خپلو فکرونو او خیالونو څخه خبرتیا ترلاسه کوو؟...» ده واټسن ونگاوه او له هغو څخه یې وغوښتل، چې څرنگه یو سلوک پلوه د ویولن له یوه کنسرت څخه د خوند اخیستلو څرنگوالی توضیح کوي.

په هر حال د واټسن او مکدوگال ترمنځ په دغه مناظره کې د دواړو ترمنځ گڼ بحثونه وشول، خو د مناظرې زیاتو گډونوالو مکدوگال ته د بحث د گټونکي رایه ورکړه.

د سلوک پالنې د تحول او تکامل په بهیر کې، بل وتلی ارواپوه بې. اف. سکینر

سکینر «۱۹۰۴م-۱۹۹۰م» دی، چې د واټسن له مرگ «۱۹۵۸م» څخه وروسته د سلوک پالنې د مکتب د رهبر په توگه رامیدان ته شو، ده یوځل بیا سلوک پالنې ته نوې ساه ورکړه او د واټسن په څېر یې د ذهني او باطني مسئلو له شتون څخه انکار وکړ او زیاته یې کړه، چې موږ نه شو کولی، دغه ډول ناڅرگند تمایلات په عیني او عملي ډول وڅېړو، یوازنی شی چې

څېړل کېدل یې ممکن دي، هغه د ماحول د پېښو په غبرگون کې زموږ چلندونه، کړه وړه او عکس العملونه دي. ده د پاولوف غوندې لومړي پر حیواناتو باندې تجربې پیل کړې.

نوموړي پر کوټرو او مورډو کو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې وښوده: «څرنگه چې حیوانات د بهرنیو محرکاتو په مقابل کې ځواب بیښي، نو کولی شو، د هغوی چلند د ځواب ورکولو په بهیر کې کنټرول کړو او حتی تر هغې اندازې کولی شو، چې د حیواناتو چلند په غیرعادي بڼه وروړو. همدا ډول مورډ د انسان پېچلي رفتارونه هم کنټرولولی شو، چې همدغه چلند او سلوک څېړل او د هغوی بدلول، دارواپوهنې تر ټولو لویه دنده ده.»

سکینر د واټسن په پیروی، یوازې د مشاهده وړ یا مشاهده منونکی سلوک او رفتار مهم وگانه. نوموړي د هغو څه په اړه له فکر کولو او نظریې څرگندولو سره علاقه نه درلوده، چې ممکن د یوه ژوندي موجود په باطن کې جریان ولري او نه یې پر هغو باطني فرضیاتو باندې کار درلود، چې گواکي د ژونديو موجوداتو پر بیولوژیکي فعالیتونو باندې اغېز لري. د سکینر په سلوک پالنه کې هغه څه چې د محرک او غبرگون ترمنځ واقع دي، عیني چارې نه بلل کېږي، بلکې توصیفي او د خالي ارگانېزم یوځای کېدل بلل کېږي.

سکینر په خپلو ځینو څرگندونو کې ان د افراط لمن نیسي. یو ځای لیکي: «بهرني محرکات د انسان ټول سلوک تر کنټرول لاندې راولي. په دې اساس که چېرې تاسې فکر کوئ، چې زموږ اعمال، زموږ د ذهني او شعوري تصمیمونو حاصل دی، تېروتنه کوئ... موږ ټول د خپل ځان په واسطه نه، بلکې د خپل محیط او محیطي انگېزو په واسطه کنټرولېږو او حتی خپلواکه اراده یو ناسم تصور دی!»

د سلوک پالنې مکتب له ۱۹۱۳م کال څخه د «جان واټسن» په ویناو، لیکنو او هلوځلو باندې پیل وموند او ددغه مکتب د وروستي فعال غړي «سکینر» په مړینه چې په ۱۹۹۰م کال وه، پای ته رسېږي. ددغه مکتب «سلوک پالنې» په پیاوړتیا کې د واټسن او سکینر په شمول ځینې نورو

ارواپوهانو لکه «البرټ بندورا»، «جولیان راتر»، «لیونارد هال»، «ادوین گاتري» او «اډوارډ ټولمن» هڅې هم د ستایلو او یادولو وړ دي.

دا چې د سلوک پالنې تقریباً ټولې څرگندونې پر عنیت راڅرخي او له ذهني او باطني مسایلو څخه «چې ملموسې بڼې نه لري» په یو نه یو ډول انکار کېږي، له همدې امله پر دغه مکتب باندې د نیوکو لږې هم له همدغه ځایه پیل کېږي. کره کتونکي وايي: «مور نه شو کولی، چې د روان اصطلاح له روان پوهنې څخه حذف کړو، یا باطن څېړنه له یاده وباسو او تر اندازې زیات په عیني او لیدونکو مسایلو تکیه وکړو. دا ځکه چې د ارواپوهنې اصلي موضوع اروا یا ذهن دی، چې ارواپوهنه د هغو د فعالیتونو، حالاتو او اغېزو څخه خبرې کوي. له دې مخې موږ که چېرې یوازې او یوازې پر بهرني سلوک او رفتار باندې تمرکز وکړو، نو له ارواپوهنې څخه به یو وچ او محدود علم جوړ کړو او د گڼو رواني اړخونو لکه انگېزو، باورونو، ذهني تمایلاتو، ادراکاتو، هیجاناتو، انگېرنو او نورو... څېړنه او پرهغوی د پوهېدنې ارزښتمنې شېبې به له لاسه ورکړو.»

د سلوک پالنې پر مکتب د یوې انساني پوهنې په توگه زیاتې نیوکې شوې، خو له دې څخه هم سترگې نه شو پټولې، چې دغه مکتب د ارواپوهنې په باب ډېر ناوېلي ویل رابرسېره کوي، چې د ارواپوهنې په تاریخي مسیریې مثبت اغېز پروت دی.

گشتالت پالنه

د ارواپوهنې په خدمت کې

لکه څرنګه چې د جوړښت پالنې مکتب د ذهن د تشکیلونکو عناصرو مطالعه کوله او د عمل پالنې مکتب د ذهني چارو او فعالیتونو مشاهده او اندازه له محیط سره د تړاو په ترڅ کې ترسره کوله، خو د گشتالت پالنې یاد گشتالت د مکتب پلویان بیا د دغو دواړو مکتبونو پر خلاف حرکت وکړ. (دوی د وونت په پیروانو باندې تور ولګاوه، چې هغوی وايي، زموږ ادراک له اشیاء څخه یوازې د حسي عناصرو ټولونه کوي. گشتالتي ارواپوهانو وویل، کله چې حسي عناصر ترکیبېږي، هغه بیا نویو نمونو او شکل بنديو ته بڼه ورکوي. دوی زیاتوي، د موسیقي، څوآلې سره څنګ په څنګ وغږوئ، د هغو د بېلابېلو غږونو له ترکیب څخه یو داسې نوی غږ یا آواز منځته راځي، چې په یوازې ډول یې په هغو ګڼو غږونو کې هېڅ یونلري. په لنډیز سره ویلی شو، ګل د هغو د اجزاو په پرتله بل ډول دی...) تاریخ روانشناسی نوین، ۹۷ مخ

په همدې اعتبار گشتالتیان وايي: «د انسان ذهن یا روان د تجربې وړ نه دي. ذهن باید د یوه ګل په ډول په نظر کې ونیول شي، ځکه چې تل د خپلو تشکیلونکو اجزاو لپاره اضافه شی لري. د ګل په یوه برخه کې بدلون کولی شي، په ګلي ډول د واقعیت پروسه بدله کړي.»

روانشناسي عمومي، حمزه گنجي، ۱۹مخ

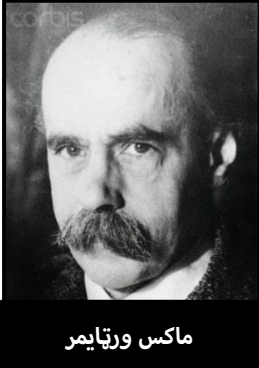
گشتالت (Gestalt) چې یوه الماني کلمه ده، د یوې ګلي طرحې او جوړښت معنا ورکوي او په ارواپوهنه کې «ګل له اجزاو نه مخکې د هغو جوړونکي دی» معنا بښيږي. د دغه مکتب پلویان لکه ماکس ورټایمر «۱۸۸۰م-۱۹۴۳م»، کورت کافکا «۱۸۸۶م-۱۹۴۱م»، ولفګانګ کوهرل «۱۸۸۷م-۱۹۶۷م»، لوین «۱۸۹۰م-۱۹۴۷م»، ویلر «۱۸۹۲م-۱۹۶۱م»،

ګولډاشټاین «۱۸۷۸م-۱۹۶۵م» او نور په عمومي ډول د انسان ذهن او روان د هغو د اجزاو پرځای لومړی د یوه ګل په توګه په نظر کې نیسي. څېړونکي د دوی ددغې نظریې مفهوم په یوه مثال کې راښيي او وایي: (ګرداب یوه فزیکي اصطلاح ده، چې موږ ټولو به یې مسیر او بڼه په سیندونو، دریاونو او ویالو کې لیدلې وي او په خط السیر یې پوهېږو. په ارواپوهنه کې ګشتالت په دې نظر دی، چې سمه ده، ګرداب د اوبو له څاخکو څخه جوړ شوی دی، خود اوبو هر څاخکي ته ګرداب نه شو ویلی، بلکې یوازې د اوبو هغو څاخکو ته ګرداب ویلی شو، چې په یوه خاص نظم او جوړښت سره په ترتیب په یوه ټاکلي موقعیت کې ځای شوي دي او د اوبو د حرکت یو خاص بهیر یې تشکیل کړی دی، چې موږ یې ګرداب بولو، خو شپه وروسته همغه اوبه دي، چې په عادي ډول جریان لري.)

د عمومي ارواپوهنې آرونه، ۱۱۴ او ۱۵ مخونه

(د ګشتالت په مفکوره کې د ژوند فضا د هغو مؤثرو عواملو یو ګلي نمونه بلل شوې، چې په سلوک او چلند اثر اچوي او د فرد رواني نړۍ منځته راوړي، چې په ټوله کې په خپله فرد او د هغو رواني چاپیریال هم پکې داخل وي. له رواني چاپیریال څخه مطلب هغه فزیکي او ټولنیز محیط دی، چې هم فزیکي شیان او هم عملي روابط او اړیکې پکې شاملې دي. د ژوند په فضا کې نه یوازې هغه شیان چې په اوسنۍ زمانه کې ادراک کېږي، بلکې داسې مواد لکه حافظه، ژبه، هنر، افسانه، دین او امیدونه شامل دي. د رواني جهان مجموعه معمولاً د فرد د ژوند د فضا له ګډو فصلونو څخه تشکیل شوې ده. په رواني جهان کې استعدادونه، شخصي معلومات او باورونه، تېر او راتلونکي لرلیدونه، مجرد افکار او عیني شیان شامل دي... په دې اساس د ژوند فضا له فرد او د هغو د خاص رواني حالت او چاپیریال څخه جوړېږي. ددې معنا داده، چې د ژوند فضا یو فعال او خوځند ګل «مجموعه» دی، چې د

هرې برخې بدلون په نورو برخو هم اغېز کوي او هر بدلون په ټولې وضعې پورې تړاو لري.

ماکس ورتایمر

د ارواپوهنې ښوونځي، ۱۱۹ او ۱۲۱مخونه

د گشتالت د مکتب په پلویانو کې «**ماکس ورتایمر**» ته «چې په پراگ کې زیږېدلی ؤ او د فلسفې او ارواپوهنې په برخوکې یې لوړې زده کړې درلودې» ددغه مکتب د بنسټگر خطاب شوی دی.

ده په ۱۹۲۱م کال د (کورت کافکا)،

(ولفگانگ کوهرل) او (ګولډاشټاین) په همکارۍ د ارواپوهنیزو څېړنو په نوم د یوې مجلې په خپرولو پیل وکړ، چې همدغه پیل د گشتالت د مفکورې د رامنځته کېدو لامل شو.

دغه مفکوره په المان کې ډېره ژر مشهوره شوه او د «برلین» د ارواپوهنې په مؤسسه کې ورته ځای ورکړل شو. تردې وروسته به ورته ډلې ډلې محصلین له مختلفو هېوادونو څخه راتلل او په دغه مرکز کې به یې چې د نړۍ په کچه یې یو مجهز لابراتوار درلود، زده کړه کوله. خو کله چې په ۱۹۳۳م کال په المان کې د هیتلر په مشرۍ نازیان واک ته ورسېدل، د گشتالتي ارواپوهنې پلویانو ته ستونزې جوړې شوې. په ځانګړې ډول ورتایمر او نورو مشهورو پلویانو یې امریکا ته مهاجر شول. هلته د دوی ځینې کتابونه په انګلیسي ژبه وژباړل شول او یوشمېر ارواپوهان د دوی د افکارو تر اغېز لاندې راغلل، چې وروسته دغه اغېز نړیوال بهیر ته لاره پیدا کړه.

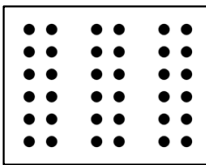
ورتایمر په خپل وار پر نورو ملګرو باندې زیات اغېز درلود. دده له خوا په ۱۹۲۳م کال د ادراکو د جوړښتي اصولو تدوین د گشتالت مکتب ته شهرت وبانښه. ورتایمر څرګنده کړه، چې اشخاص شیان په واحدانه ډول درک کوي، یا کله چې یو ژوندی موجود د قصد او نیت له مخې خپل ماحول ته ګوري او

لیدنه، کتنه او پلټنه پیل کوي، نو په همزمانه توګه د ادراکو ترتیبېدنه او جوړېدنه هم رامنځته کېږي.

تروړتایمر مخکې ارواپوهانو دا نظر درلود، چې ادراک له هغو ساده او نه تجزیه کېدونکو عناصرو او احساسونو څخه تشکیلېږي، چې هر یوله هغو څخه په یوه ځانګړې حسي ارګان پورې تړلی وي، خو وروړتایمر دغه نظر ناسم وګاڼه او ادعا یې وکړه، چې د دوو محرکاتو اثرات سره ترکیبېږي او یونوی او متحد شکل رامنځته کوي، له دې مخکې درک شوی حرکت نه شو کولی، په ټوټه ټوټه او پرله پسې احساسونو باندې ووېشو.

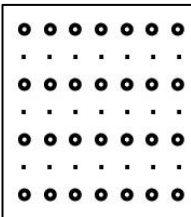
وروتایمر د دغه نظریې د بڼې سپړنې او څیړنې لپاره د «ادراکي سازمان اصول» په نوم یوه معتبره مقاله خپره کړه. د دغې مقالې په یوه برخه کې د ادراکي سازمان څو قوانین هم وړاندې شوي دي، چې مهم قوانین یې عبارت دي له: «د مجاورت قانون، د شباحت قانون، د ادامې قانون، د ترمیم او رغولو قانون او د شکل او زمینې له قانون څخه...»

۱: د مجاورت قانون:

دغه قانون وايي، هغه پدیدې او چارې یا هغه اجزای چې د زمان او مکان له مخې یو بل ته سره نږدې واقع وي، اړوند او متعلق په نظر راځي. یا په بل ډول، هغه عناصر چې د یوه او بل په څنګ کې واقع وي، نو یوله بل سره په مجاورت کې د درک کېدلو لپاره ښه مساعد دي. تاسې ددې قانون په شکل کې دايرې، په دريو جفتو ستونونو کې وینئ، نه د یوې جمع او ګل په ډول.

۲: د شباحت قانون:

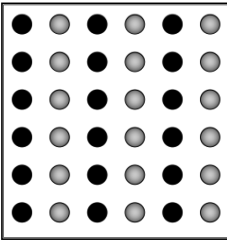

د شباحت قانون په دې معنا دی، چې سره ورته او مشابه شيان، له ناورته او غیر مشابه شيانو او مطالبو څخه په ښه ډول درک کېږي. یا مشابه او سره ورته

اجزایو د یوې ډلې او ګل په ډول لیدل کېږي. ددغه قانون شکل کې دایرې او نقطې دواړې په نظر راځي، خو دلته دایرې له دایروسره په ردیف کې وینئ او نقطې له نقطوسره، خو په ګډه د هغوی دواړو ستونونه نشئ درک کولی.

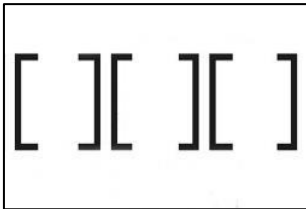
۳: د ادا مې قانون:

زموږ په ادراکو کې یو داسې تمایل شته دی، چې تل یو داسې لوری تعقیب کړو، یا اجزایو او عناصر په داسې ډول وصل کړو، چې ګواکي ادا مه لري، یا یوه ځانګړې جهت ته جریان لري. د ساري په ډول ددې بحث په شکل کې تاسې تمایل لرئ، چې د دایروسونو له پورته خوا څخه بڼکتې خوا ته تعقیب کړئ.

۴: د ترمیم او رغولو قانون:

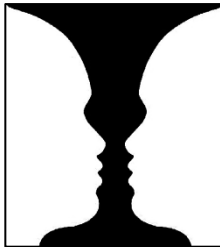
زموږ په ادراکو کې دا تمایل هم شته، چې نابشپړ شکلونه په خپل ذهن کې بشپړ کړو. تاسې په شکل کې درې بشپړې مربع ګانې درک کوئ، په داسې حال کې چې هغه بشپړې نه دي او په منځونو کې یې تشې برخې لیدل کېږي.

۵: د شکل او زمينې قانون:

په دغه قانون کې له شکل څخه موخه هغه څه ده، چې د درک وړ وي، یا د درک کولو

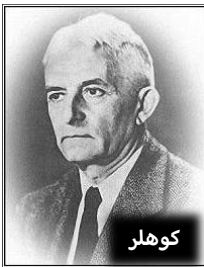
لومړنۍ موضوع وي او زمينه هغه صحنې يا چاپيريال ته ويل کېږي، چې شکل پکې ځای لري. په داسې يوه حالت کې شکل اصلي په نظر راځي او تر زمينې وتلی او برجسته معلومېږي. په مخامخ تصوير کې شکل او زمينه يو او بل ته ورګرځېدونکي دي يا په يو او بل اوبڼتونکي دي.

ممکن کله دوې څېرې په نظر راشي او کله یو گلدان. له دغه قانون څخه د ښوونې او روزنې په نظام کې یوه داگته اخیستل کېږي، چې د زده کړې وړ موضوع باید په واضح ډول ولیکل شي، هغه که په تخته وي او که په کتاب کې په بېلابېلو رنگونو.

د گشتالتیانو په څوکسیزه ډله کې تر «ماکس ورتایمر» وروسته «ولفگانگ کوهلر» چې د دوی ویاند او فعال غړی ؤ، زیات شهرت لري. نوموړی په ۱۸۸۷م کال په بالتیک کې زیږېدلی ؤ او پنځه کلن ؤ، چې کورنۍ یې د المان شمال ته ولاړه او نور د همدغه ځای اوسېدونکي شول. ده

لوړې زده کړې د «بن» او «برلین» په پوهنتونونو کې ترسره کړې او د فزیک په برخه کې یې هم ښه مطالعه درلوده. همدا لامل دی، چې د نوموړي په ارواپوهنیزو څېړنو کې هم د فزیکي مسایلو څرکونه لیدل کېږي.

کوهلر په ۱۹۱۳م کال په یوه سمندري سفر کې «تریف» ته ولاړ او د افریقا په شمال لوېدځو سواحلو کې یې پر بیزوگانو باندې څېړنې وکړې. دده هغه کتاب چې په ۱۹۱۷م کال کې یې «د بیزوگانو ذهنیت» په نوم خپور کړی، په حقیقت کې د همدغو څېړنو نچوړ بلل کېږي. کوهلر تردې وروسته د برلین د پوهنتون استاد وټاکل شو. وروسته یې په یوشمېر نړیوالو پوهنتونونو کې «چې د هغوله ډلې څخه د امریکا د هاروارد او کلارک پوهنتونونه یادولی شو» ویناوې وکړې. کوهلر په ۱۹۲۹م کال خپل ترټولو مشهور کتاب «د گشتالت ارواپوهنه» ولیکه. وروسته د نورو گشتالتیانو په څېر امریکا ته ولاړ. هلته یې د پنسلوانیا په کالج کې په تدریس پیل وکړ او څو نور کتابونه یې هم خپاره کړل او څه مهال د امریکا د ارواپوهانو د انجمن رئیس هم پاتې شو. نوموړی په ۱۹۶۷م کال هملته ومړ.

دریم کس چې په گشتالت پالنه کې د نوم خاوند دی، «کورت کافکا» دی. کافکا په ۱۸۸۶م کال د المان په برلین کې زیږېدلی ؤ او هملته یې خپلې لومړنۍ او منځنۍ زده کړې ترسره کړې وې. دی د لوړو زده کړو په لار کې لومړی د فلسفې مینه وال شو، خو له څه مهال وروسته یې د ارواپوهنې پر زده کړه مخ راواړاوه او په ۱۹۰۹م کال کې یې په همدغه خانګه کې دوکتورا ترلاسه کړه.

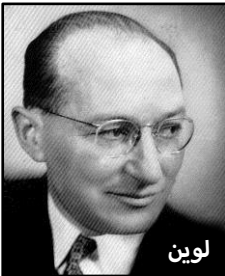

د زده کړو تر بشپړولو وروسته له «ورټایمر» او «کوهلر» سره اشنا شو او د گشتالت پالنې لپاره یې هلې ځلې پیل کړې. وروسته «۱۹۱۴م» د «ګیس» پوهنتون ته ولاړ او هلته یې درې کاله تدریس وکړ.

د لومړۍ نړیوالې جګړې پر وخت یې د رواني درملنو په روغتون کې دنده ترسره کړه او تر جګړې وروسته یې خپلې څېړنې او تجربې په دوو کتابونو «د گشتات په نظریه باندې مقدمه» او «د ذهن وده» کې خپرې کړې، چې ډېر ژر د ګڼو ارواپوهانو له هرکلي سره مخامخ شوې. وروسته امریکا ته ولاړ او د «کرنل» او «ویسکانسین» په پوهنتونونو کې یې د مېلمه استاد په توګه تدریس وکړ، بیا د «سمیت» پوهنتون ته ولاړ او د عمر تر پایه «۱۹۴۱م» پورې هملته پاتې شو.

بل وتلی پوهاند چې د گشتالت په برخه کې یې کار کاوه، المانی ارواپوه «کورت لوین» دی. لوین په ۱۸۹۰م کال د المان د موگیلنو په ښار کې زیږېدلی ؤ او په ۱۹۱۴م کال کې یې د برلین له پوهنتون څخه د ارواپوهنې دوکتورا اخیستې وه. تر زده کړو وروسته یې د المان په پوځ کې خدمت وکړ. دی په لومړۍ نړیواله جګړه کې ټپي شو او د زپورتیا او خدمت مهال ورکړ

شو. وروسته د برلين پوهنتون ته راغی او د گشتالت له ډلې سره يې همکاري پيل کړه.

نوموړي په همدغو وختونو کې د تداعي او انگېزې په اړه څېړنې وکړې او وروسته يې «د ميداني نظريې» په تدوين لاس پورې کړ. لوين په ۱۹۳۳م کال د هیتلري نظام د فشارونو له امله

امريکا ته مهاجر شو، ده همغه مهال کوهلر ته وليکل: «اوس فکر کوم، چې زما لپاره نور له مهاجرت څخه پرته بله لار پاتې نه ده، که څه هم دغه کار به زما ژوند در په در کړي!»

لوين په امريکا کې دوه کلونه د «کرنل» په پوهنتون کې او نور کلونه يې د «ايوا» په پوهنتون کې په تدريس تېر کړل او د ماشوم د ټولنيزې ارواپوهنې په باب يې يو شمېر مهمې څېړنې ترسره کړې او بالاخره په ۱۹۴۷م کال په امريکا کې ومړ. د لوين د کارونو يو توپير د گشتالت د نورو پلويانو سره دا دی، چې هغوی به زيات تمرکز د ادراکو پر مطالعه باندې کاوه، خو د گشتالت په چوکاټ کې د لوين تمرکز پر شخصيت او اجتماعي ارواپوهنه باندې ؤ، چې له همدې امله نوموړي د اجتماعي ارواپوهنې مخکښ هم بلل شوی دی.

د گشتالت پالنې پلويان په خپلو څرگندونو کې «وجود» او «واقعيت» سره جلا گڼي. دوی د شيانو د خپلواک وجود له انکار څخه پرته باور لري، چې هر فرد خپل فرضي جهان په داسې طريقه درک کوي، چې هغو ته يوه معناداره بڼه ټاکي او د هغو د تعبير او تفسير پر بنسټ خپل اعمال طراحي کوي. دوی د سلوک پلويانو پر خلاف «چې مادي او ارواپوهنيز محيط يوگڼي» څرگندوي، چې مادي او ارواپوهنيز محيط يو شاتنه نه دی. ارواپوهنيز محيط هغه دی، چې فرد يې له خپل چاپېريال څخه درک کوي. دا

هغه مادي ماحول نه دی، چې فرد یې محاصره کړی دی، بلکې دا د فرد هغه ادراکي میدان دی، چې نوموړی راچاپېروي. دارا پوهنیز محیط زیاتره مظاهریا جوړښتي توکي د مادي محیط ځینې برخې دي، نه ټولې برخې. د اشخاصو ارواپوهنیز محیطونه یوله بل سره توپیر لري. همدا لامل دی، بنایي د دوو کسانو چال چلند د هوبنیاری له مخې سره یو شانته وي، مگر له عیني واقعیتونو سره به یې برخورد او مخامختیا بل شانته وي. دا ځکه چې د دوی اهداف او د تجربو اړخونه هم سره په توپیر کې دي. هرکله چې یو فرد نوې تجربه په لاس راوړي، د هغه رواني محیط هم ورسره په بدلون کې کېږي...

گشتالت دغې پوښتنې ته چې «څنگه د یوې کورنۍ دوه غړي یوله بل سره په توپیر کې دي، یو مثبت پرمختګ لري او له بل څخه د ژوند کنټرول له لاسه وځي؟» په ځواب کې وایي؛ دا سبب په هغه تعبیر او تفسیر کې نغښتی دی، چې دوی یې له نړۍ څخه لري، که څه هم په یوه ورته مادي او اجتماعي محیط کې ژوند کوي. دا شان تعبیر او تفسیر د یوه شخص د حس، درک، برداشت او اخیستنې فعاله پروسه ده.

گشتالتیان، ادراک یوه واحده مرحله گڼي، چې په هغو کې حس له معنا سره او معنا له حس سره متقابلې اړیکې لري او په یو وخت او همزمانه توګه پېښېږي. په همدې دلیل د یوه حس یا ادراک معنا په ټول موقعیت پورې تړلې ده. د شخص او محیط ترمنځ تعامل د هغو اړیکو ښکارندوی دی، چې د هغو په لړ کې واقعیت درک کېږي. شخص له خپل مشخص هدف یا خپل مشخص ذهني تصویر سره هڅه کوي، چې محیط او له هغو څخه مطلوبې ګټه اخیستنې ته معنا وښيي. په دغه مرحله کې شخص هم ځان او هم محیط ته بدلون ورکوي، خو ډېری داسې وي، چې مادي محیط پرخپل حال وي. مگر د شخص برداشت او اخیستنې ورڅخه په بدلون کې وي، چې په دې سره یې د تعامل اړخ هم له یو لړ بدلونونو سره مخ کېږي. د ساري په ډول، د یو کوچیني

ماشوم د ارواپوهنیز محیط مهم اړخونه دده مور، پلار، خويندې او وروڼه تشکیلوي، کله چې د کورنۍ دوهم ماشوم نړۍ ته راځي، لومړۍ ماشوم خپل موقعیت درک کوي او ارزوي. که چېرې احساس کړي، چې مور او پلار یا د کورنۍ نور غړي یې د پخوا په څېر ورته پاملرنه نه کوي. دغه احساس د والدينو له چلند څخه د مادي محرکونو په دلیل سرچینه نه اخلي، بلکې زیاتره د هغو نوي تړاو څخه د برداشت او اخیستنې له امله ورته پیدا کېږي، چې والدين یې له بل ماشوم سره لري. په بل عبارت خبره دا نه ده، چې ایا دوهم ماشوم ته زیاته پاملرنه ددې لامل شوې، چې په لومړي ماشوم کې یې هغه احساس رامنځته کړی او یا یې نه دی رامنځته کړی، بلکې اصلي ټکی دا دی، چې ایا لومړی ماشوم، دوهم ماشوم له خپل ځان څخه مور او پلار ته زیات نږدې بولي او که نه؟

د گشتالت پلویانو په اند، تجربه هم د شخص او درک شوي محیط له تعامل څخه رامنځته کېږي. ددغه دوه اړخیزه تعامل واقع کېدل، د تجربې د دوام او استمرار سبب کېږي. هره تجربه، له مخکینو تجربو څخه متاثره کېږي او راتلونکو تجربو ته بدلون ورکوي، یا کېدای شي د راتلونکو تجربو پر حالت او موقعیت باندې اغېز وکړي. د تجربې او انگېزې له نظره تېرمهال او راتلونکی مهال د شخص لپاره په اوس مهال کې معنا لري، یو شخص معمولاً خپلې تېرې تجربې او راتلونکي معیارونه په نظر کې نیسي، خو تر زیاتې اندازې د ژوند له اوسنۍ فضا څخه انګېزه راخپلوي.

څرنګه چې د ذهن او بدن ترمنځ اړیکې د ارواپوهنې د مکتبونو د بحث له اصلي موضوعاتو څخه ګڼل کېږي او تقریباً ټول ارواپوهان په دغه ټکي کې سره موافق دي، چې انسان کولی شي، په دوو متضادو سطحو کې یعنې په «ذهني» او «بدني» سطحو کې فعالیت ترسره کړي. گشتالت پلویانو هم په دغه باب یو لږ څرګندونې کړې دي. د دوی په اند: «ذهني فعالیت د هغو مشخصو عملونو نتیجه ده، چې د بدني فعالیتونو په پرتله کم ځواک او

انرژۍ ته اړتیا لري. د مثال په ډول یو پوهاند چې د میزشاته ناست او په فکر کې ډوب دی، نسبت هغه کارگر ته چې کلا جوړوي، کمې انرژۍ ته اړتیا لري. څرنګه چې اوبه د تودوخې او حرارت پر وړاندې په بخار بدلېږي، همداسې ښکاره بدني فعالیتونه هم په پټو فعالیتونو بدلېږي. یو ژوندی موجود له محیط سره متقابل عمل ترسره کوي. هرکله چې په دغه مرحله کې د محیط او ژوندي موجود د متقابل عمل شدت راکم شي، بدني فعالیت په ذهني فعالیت بدل شي او کله چې شدت ومومي، ذهني فعالیت، بدني فعالیت ته خپله بڼه وربدلوي.

گشتالت پالنه د انسان د چال چلند ذهني او بدني اړخونه د جلا او خپلواکو وجودونو په توګه نه څېړي، بلکې هغه د یوې نه جلا کېدونکې مجموعې او یوه ګل په ډول څېړي. د دوی په نظر، تفکر او عمل یا ذهني فعالیت او بدني فعالیت په واقعیت کې دواړه له یوې ریښې څخه دي او کولی شو، هغه له یوې سطحې څخه بلې سطحې ته یا له ذهني سطحې څخه بدني سطحې ته او له بدني سطحې څخه ذهني سطحې ته ولېږدوو.

د گشتالتیانو په عقیده، د انسان ذهني فعالیتونه د هغه له باطني نړۍ او بدني فعالیتونه د هغه له بهرنۍ نړۍ سره زیات تړاو لري. یا په بل عبارت انسان دوې نړۍ لري، باطني نړۍ او بیروني نړۍ. کله چې د یوه انسان ددغو دواړو نړیو ترمنځ کړکېچ او بېګانګي رامنځته شي، نو د رواني ستونزو راپیدا کېدلو ته زمینه برابروي او د انسان ذهني تعادل ته صدمه رسېږي. ددې په مقابل کې هغه وګړي له رواني اړخه سالم بلل کېږي، چې د هغو داخلي او خارجي نړۍ یا باطني او بیروني نړۍ سره توافق ولري.

کله چې د یوه شخص د ځان او جهان ترمنځ مستقیم پیوند او همغږي موجوده وي، هغه کولی شي، له خپلو وړتیاؤ څخه په ښه توګه ګټه واخلي او خپلې علاقې او استعدادونه وپالي. خو هغه څوک چې ونه شي کولی، د خپلې باطني او بیروني نړۍ ترمنځ همغږي راولي، هېڅکله به خپل واقعي ځان ته ونه

رسپړې. دغه ډول اشخاص یا په تېرمهال کې ډوب پاتې کېږي او یا د راتلونکي بې واقعیته خیالونو ته پناه وړي. څرنگه چې یو انسان نورو ته هم اړتیا لري او هېڅ شخص په یوازې سر پر ځان بسیا «خود کفا» نه دی، له همدې امله د انسان د رواني او عاطفي بقا چانس په یوازیتوب یا په هغه یو اړخه نړۍ کې چې ده ته ورپاتې ده کم دی. انسان په خپل ماحول کې انسان دی او په هر وخت کې د خپل ماحول یوه برخه یا یو جز دی. په همدې سبب دده چلند هم د محیط او محیطي مسئلو تابع دی. یا په بل عبارت د ژوندانه په بهیر کې محیط یو اړخ دی او د فرد خپل وجود بل اړخ دی. که چېرې نوموړی فرد د خپل ځان او جهان ترمنځ د اړیکو پوله او سرحد ونه پېژني، روان مړ او انسان ورنه جوړېږي او که چېرې دا هرڅه وپېژني او د هغو ترمنځ وحدت او پخلاینه راوستلای شي، سالم او سلیم انسان ورڅخه جوړېږي.

(گشتالتیانوپه خپلو څېړنو کې څرگنده کړه، چې په لیدني یا دیداري درک پورې مربوطو ازموینو کې ماغزه همېشه هڅه کوي، چې له نیمگړو او ناقصو تصویرونو سره د برخورد او مخامخ کېدنې پرمهال هغه بشپړ او تکمیل کړي. زموږ ماغزه په داسې ډول پروگرام بندي شوي، چې په هره موقع کې په یوه شکل یا یوه شخصیت پسې گرځي، یعنې له یوه شي څخه په استفادې، بل شي ته رسي او د رنگونو او شکلونو د گڼه گوڼې په منع کې د معنا او مفهوم په لټه کې کېږي... همدا ډول د هر فرد شخصیت تل د یوې غالبې اړتیا له مخې ځان جوړوي او کله چې یې دغه اړتیا پوره کېږي، نو سمدلاسه یوې داسې مرحلې ته داخلېږي، چې هغه د یوې بلې اړتیا لاره ورته پرانیزي. په دې ترتیب فرد خپل ټول ارگانیزمونه په داسې بڼه تنظیموي، چې په هغو وکولی شي، هغه څه په لاس راوړي، چې دده د بقا او پایښت لپاره اړین دي. خو زموږ انسانانو ستره ستونزه دا ده، چې تل زموږ پېچلتاوې ددې لامل کېږي، چې د اړتیاؤ د پوره کېدلو ساده معادله مو پېچلې او مبهمه

واوړي. مورډ کولی شو، خپلې ځينې اړتياوې وځپو او ځينې مهمې او واقعي وښيو يا غالبې اړتياوې ورنه جوړې کړو... زموږ غالبې اړتياوې، زموږ له ځانباورۍ او عزت نفس سره پيوند خوري، خو د کوم فرد نفس چې حوصله بايلې او نور زيان نه شي منلی، هغه له رواني مړاویتوب سره مخ کېږي او خپل کنټرول او هوښياري له لاسه ورکوي. (روانشناسي، ټامر باتلر، ۲۰۲۲مخ)

د گشتالتيانو په باور، زموږ پنځه گوني حواس لکه د بويولو، لمس کولو، خوند معلومولو، اوږدلو او ليدلو حسونه له نړۍ سره د ارتباط او اړيکو پولې دي. کله چې يو څوک خپل ځان له نورو خلکو څخه کوم جدا شی وبولي، نو د حس او درک پولې وړانوي او له نورو سره اړيکې او ارتباطات له لاسه ورکوي. د دغه مکتب يوبل پلوي «فريټرپرلز» وايي: «خلک د خپل مرگ پرمهال دا نه وايي، چې کاشکي زياتې پيسې مې په لاس راوړې وې! بلکې وايي، کاشکي له وختونو او فرصتونو څخه مې ښه استفاده کړې وې او ښه او زيات کارونه مې ترسره کړي وې! يعنې خلک هيله کوي، چې کاشکي له خپل ژوند سره يې ښې او غوره اړيکې درلودلې وې... هغه کسان چې له خپل چاپيريال سره رښتني ارتباط لري، تل په هيجان کې وي. دغه ډول کسان ټول وخت په يوه نه يوه بڼه د احساس کولو په حال کې وي، خو ددې په مقابل کې هغه کسان چې له رواني مړاویتوب سره لاس او گږېوان دي، پرته له دې چې اقدام وکړي او له واقعي نړۍ سره اړيکې ونيسي، معمولاً خپلې هغې باطني نړۍ ته چې دې د ځان دننه ورسره اشنا دی پناه وړي او ځان له واقعي پرمختياو څخه بې برخې کوي. سالم انسانان خپل ځانونه له ژوند سره نښلوي، علاقه ښيي، پرځان کنټرول ساتي، له انسانانو سره پالي، قاطع وي، درک کوي، مسؤليت مني او د ژوند په هره برخه کې زده کړه کوي.»

د گشتالتيانو هدف دا دی، چې انسانان له خودکاره ژوند کولو څخه راوگرځوي، دوی وايي، زياتره انسانان په خپل اوس کې ژوند نه کوي، په دې معنا چې انسان يا په خپلو تېرو خاطرو او احساساتو کې بوخت وي او يا

ټول وخت د راتلونکي ناراغليو چارو ته په فکر کې دی. په دې بنسټ که چېرې افراد خپل ژوند تحليل کړي، د خپلو معيارونو سره گام واخلي، تر زياتې اندازې په خپل اوس کې ژوند وکړي، خپل اوس ته فکر وکړي او په خپلو اوسنيو چارو مسلط شي، نو له زيات پرمختگ، نظم او ذهني آرامښت سره به مخ شي.

گشتالت که څه هم په ارواپوهنه کې تقريباً يو زوړ مکتب دی، خو د دوی دا پورته ډول څرگندونې تلپاتې ارزښت لري او بنايي همدا لامل وي، چې د گشتالت تر زمانې څولسيزې وروسته انسان پاله يا بشري ارواپوهنه د دوی «گشتالتيانو» تر اغېز لاندې راغله او عینې بنسټيز توکي يې د گشتالت له ارواپوهنې څخه واخيستل.

انسان پالنه

د ارواپوهنې د لړۍ بله کړۍ

په نولسوه پنځوسمو کلونو کې «ارواشننه» او «سلوک پالنه» په ارواپوهنه کې ترټولو بانفوذه مکتبونه بلل کېدل؛ خو له دې سره سره ځینو ارواپوهانو ته دغه دواړې فکري څانګې د زغملو وړ نه وې. ترټولو ستر تورو چې پر دغو مکتبونو ولګېد، هغه دا و، چې دوی «انسانیت عېبوتګي» دي. د ارواشننې مکتب د هغو مفکورې له امله «چې ویل به یې د انسان زیاتره چلندونه په لاشعور کې د ناسمو تمایلاتو له مخې اداره کېږي» ترحملې لاندې راغی او د سلوک پالنې پر مکتب دا نیوکه کېده، چې دوی د حیواني ارواپوهنې پرنسیبونه پر انساني ارواپوهنه باندې تطبیقوي او یا انسان ته «د هغو عاطفي احساس او ذهني حالتونو ته» د ارزښت نه ورکولو په صورت دیوه ژوندي موجود خطاب کوي.

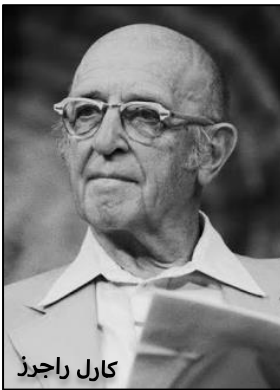
پر دغو دواړو مکتبونو «ارواشننه او سلوک پالنه» باندې یوه بله جدي نیوکه دا وه، چې دوی وايي، «انسانان خپل برخلیک په خپل واک کې نه لري، یا د لاشعور تراغېزو لاندې دی او یا محیط د هغو ماهیت بشپړوي». په همدې اساس په ارواپوهنه کې یو بل مکتب د امریکا د مشهورو ارواپوهانو «آبراهام مازلو» او «کارل راجرز» له خوا د «انسان پالنې» یا انسان پالې ارواپوهنې په نوم، چې انګلیسي کې ورته (humanistic-psychology) ویل کېږي رامنځته شو.

د انسان پالنې د مکتب پلویانو له احتیاط څخه کار واخیست او د انسان د ماهیت په برخه کې یې خوشبینانه څرګندونې وکړې. دوی وویل: «انسانان د حیواني میراثونو او محیطي شرایطو د لاس آلي نه دي... څرنگه چې انسانان

په بنسټيز ډول له نورو حيواناتو څخه توپير لري، په دې اساس د حيواناتو په برخه کې څېړنې، د انسانانو د چال چلند په معلومولو کې چندان رول نه لري.»

روانشناسي عمومي، وين ويتن، ۱۱مخ

د څېړونکو په باور د انسان پالنې مکتب د ارواشننې او سلوک پالنې د مکتبونو پرځای، د گشتالت پالنې له مکتب څخه زيات اغېز موندلی دی. (انسان پالې ارواپوهنې د ارواشننې پر خلاف، په رواني ستونزو کې د لاس او گړپوان کسانو د مطالعې پرځای، له رواني اړخه د روغو کسانو د مطالعه کولو هڅه کوي. په همدې توگه د انسان پالې ارواپوهنې د درملنې رنگ بل ډول دی او «وده ورکونکې درملنه» ورته ويل کېږي. چې له ۱۹۶۰م کال څخه تر ۱۹۷۰م کال پورې يې زيات رواج وموند)

کارل راجرز

تاريخ روانشناسي نوين، ۵۳۸مخ

ددغه مکتب يو مهم غړی **کارل راجرز** «۱۹۰۲م-۱۹۸۷م» په دې باور ؤ، چې «د هر انسان چلند په عمومي ډول د هغه د ځانوالۍ او ځان خيال ساتلو (Self-Concept) په واسطه اداره کېږي، چې په غالب احتمال حيوانات له هغو څخه بې برخې دي.» روانشناسي عمومي، وين ويتن، ۱۱مخ

د انسان پالنې بل پياوړی غړی **آبراهام مازلو** «۱۹۰۸م-۱۹۷۰م» وايي: «د تاريخ په اوږدو کې د انساني فطرت د ځپلو هڅه شوې ده، زموږ ټولو نظر بايد د انسان د اصلي فطرت په اړه دومره پراخه شي، ترڅو د بشپړو او موفقو انسانانو ځانگړتياوې راخپلې کړو.»

آبراهام مازلو

ددغه مکتب پلویان په ټولیزه توګه هڅه کوي، چې انسان خپل ځان ته متوجه کړي او په ځان کې یې له پټو وړتیاؤ او شاته اچلول شویو استعدادونو سره اشنا کړي، ترڅو له خپلو ارزښتونو سره د جوړجاړي په فضا کې ژوند وکړي او په ډاډه ډول خپل ماهیت په خپله وټاکي.

انسان پالنه هڅه کوي، چې ارواپوهنه باید له کوم پېچلې، له بې اړتیا افکارو ډک او یوازې تریوهنتون لوستو کسانو پورې محدود علم نه

وي، بلکې یوه داسې وسیله وي، چې له ټولو افرادو سره د هغو د ورځني ژوندانه د مسایلو په حل او پېژندنه کې مرسته وکړي، یعنې یو داسې علم چې تر نظري اړخ یې، کاري اړخ یا د کارېدنې رول پراخه وي.

له همدې امله دغه مکتب پر هغو موضوعاتو په باندې تمرکز کوي، چې په نورو فکري نظامونو او نظریاتي نظامونو کې ورته کمه پاملرنه شوې ده. د ساري په ډول ځانڅېري، ځانجوړونه، مینه، علاقه، خلاقیت، د نوبت او ابتکار حس، د انسان طبیعي او غیر تصنعی حالت، آرامښت، ځان واکمني، د لوړو ارزښتونو او باورونو راخپلول، رواني استقلالیت، د مسؤلیت احساس، په اعمالو کې د هوډ او ارادې شتوالی، د اوچتو تجربو درلودل او پالل، د جرئت درلودل، سالم درک او داسې نور... هغه موضوعات دي، چې د انسان پالنې مکتب ورته په خپله لمن کې ځای ورکوي.

همدا لامل ؤ، چې نوموړی مکتب له ۱۹۶۰م کال راوړوسته د ځوانو ارواپوهانو، استادانو، ښوونکو او حتی عامو وګړو له خوا له تاوده هرکلي سره مخ شو. ځینو محققانو د انسان پالنې د استقبال یو لامل دا ښودلی، چې د هغه مهال ارواپوهنې د انسان له اصلي چلند او اړتیا وړ مسایلو څخه غفلت کاوه او د هغو پر ځای یې ځینې دوهمه درجه مسایلو ته پاملرنه کوله.

که څه هم په شلمه میلادي پېړۍ کې اروپایي فلسفې د بشرپالنې، هیومانیزم او وجودي فلسفې نغری تود کړې و، خو د انسان پالنې مکتب چې د نړۍ په هاغه بله څنډه یعنی امریکا کې وزرې خپرې کړې، د اروپا ددغې نوې فلسفې په ستونو یې کمه تکیه درلوده. یا په بل عبارت د انسان پالنې د مکتب پلویانو د انسان ماهیت او د ژوندانه چارو ته په فلسفي نظر نه، بلکې په یوه ځانگړي ارواپوهنیز نظر وکتل. د دوی په اند، د انسان طبیعت تل د انساني کېدو په حال کې دی، چې ټولنه ورته ځانگړې بستر ټاکي، د انسان او ټولنې ترمنځ د راکړې ورکړې دغه تکاملي پروسه تل په جریان کې ده. ځینې وخت انسان د ماحول د ارزښتونو، باورونو او انگېزو له مخې خوځول کېږي او ځینې وخت د خپلو باطني غرایزو او تمایلاتو له مخې... دغه خوځون انسان د عمل او فعالیت دگړته مخکې کوي، خو څومره چې انسان سم عمل ترسره کوي، هغومره زیات د آزادۍ احساس کوي.

له سم عمل کولو څخه مطلب دا دی، چې خپله لاره او روش، ټولو حاضر و محركاتو ته «هغه که محیطي او بهرني وي او که باطني او رواني وي» په پام سره انتخاب او په مؤثره توگه تعقیب کړي. په بل ډول، انسان له ټولو بیروني او باطني چارو سره په شخصي رابطه کې دی او د همدغې شخصي رابطې پربنسټ د خپل چلند او رفتار طریقو او سلیقه ټاکي.

یو آزاد، مثبت او سالم انسان، د ټولو محرکاتو پر وړاندې د مسئولیت احساس کوي او له هغو څه څخه چې د ننه او د باندې یې گړځي، په بشپړ ډول خبرتیا لري، په داسې یوه حالت کې د محیطي او باطني عواملو ترمنځ کوم کپ کېچ نه لیدل کېږي او د سازش او جوړجاړي چانس یې زیات وي.

د خپل ځان تحقق، د انسان د ژوند ترټولو مهم هدف دی. د ځان کېدلو پروسه د بشر په وجود کې یوه ذاتي تلوسه ده، چې سالم انسانان ورپکې زیات بریالي وي. کله چې یو انسان د خپل ذهني تصویر مطابق وده کوي، یا

کله چې یو انسان د ځان په تحقق کې مخ په بره روان وي، معمولاً د نورو په وړاندې د مهموالي احساس کوي او د نورو دوستۍ او قبول ته علاقه نښي. په انسان کې دغه ډول تنده هغه وخت خړوبېږي، چې فکر کوي، دده احساسات، تمایلات او نور شخصي او باطني تجارب، د نورو اشخاصو له خوا په مثبتې بڼه منل کېږي. کله چې دغه څه ترسره شي، بیا شخص د خپلو تجربو او تمایلاتو په رڼا کې د انتخاب، تصمیم نیولو او عمل کولو بڼه وړتیا پیدا کوي، چې همدغه شان ټکي د انسان د رواني شخصیت او استقلالیت نښې دي.

د انسان پالنې مخکښه څېره «آبراهام مازلو» د انسان په دا رنگه رغښیز شخصیت او طبیعت کې په څلورو اصولو ټینګار کوي:

۱: انسانان د خپل ځانګړي فطرت او طبیعت لرونکي دي او زیاتره غوښتنې، اړتیاوې او استعدادونه یې بیولوژیکي بنسټ لري، چې هغه په خپل وار د مشترکو او متضادو اړخونو لرونکي دي.

۲: انسانان ذاتاً ښه موجودات دي او د هغو په اصلي طبیعت کې شر او بدې نشته ده، په دې اساس باید داسې زمينه ورته مساعده شي، چې خپل دغه ښه او غوره فطرت وغوروي او هغو ته په خپل ځان او جهان کې پراختیا ورکړي.

۳: د انسانانو طبیعت، د حیواناتو د طبیعت پر خلاف، د بدلون او سمون وړ دی او د ټولنیزو او فرهنګي عواملو تراغېز لاندې راځي. د انسان دغه جوړېدونکی او بدلون منونکی طبیعت، هېڅکله له منځه نه ځي.

۴: هغه څه چې یو انسان د بدۍ او شرارت خواته رهبري کوي او هغه په رواني اختلالاتو کې نښلوي، نامساعد اجتماعي محیط دی. مازلو د یوه بل ارواپوه «اریش فروم» په څېر باورمن دی، چې «سالم شخص، په سالمه ټولنه کې منځته راتللی شي!» (روانشناسی عمومی انسان، ۸۰۶ مخ)

په دې اړه د انسان پالنې بل وتلی غړی «کارل راجرز» وايي: «د بشپړ انسان مفهوم تر ډېره یو ارمانی مفهوم دی او فرضي شخص دی، په دې معنا

چې هېڅوک په مطلق ډول د ځانوالۍ او ځان جوړونې وړستي برید ته نه رسېږي، خو بشپړتیا غوښتونکي اشخاص په دایمي ډول هغې خوا ته په هڅه کې دي، هغوی له حقایقو او واقعیتونو سره په شخړه کې نه راگیرېږي، عقدې نه راخپلوي، خپل طبیعي حالت د پېچلتیا خوا ته نه بیایي، هره لحظه په نرمال او طبیعي ډول د خپلو اهدافو په لور حرکت کوي او د ځینو ناسمو او نابرابرو شرایطو پر وړاندې د تسلیم او ماتې لاره نه نیسي. دغه ډول اشخاص د خپلو ټولو تجربو، زده کړو، انګېرنو او اخیستنو پر وړاندې حساس وي او ظاهري او باطني چلند یې، هم د ځان او هم د ټولنې د ګټورتوب پر محور څرخي. د مثبتو خیالونو، کارونو او پایلو خوا ته تمایل لري. مثبت انتخاب کوي، په شخړه پاروونکو مسایلو پسې نه ګرځي، هیله منتیا نیسي، په حل لارو پسې هڅه کوي، منطقي چلند ته لومړیتوب ورکوي او په ټولیزه توګه د ژوندانه په شېبه شېبه کې له خپل اصلي او انساني طبیعت سره همغږي نیسي...»

راجرز یو بل ځای د یوه بالیني او انسان پاله ارواپوه په توګه «چې د انسان ژوند تر بل هر څه مهم ګڼي» د یوه سالم انسان ځانګړنې په لاندې ډول په ګوته کوي:

۱): په خپلو شخصي او شعوري تجربو باندې متکي وي او د بېلابېلو نورو تجربو د راخپلولو لپاره چمتووالی لري، خود هغو لاسپوڅی نه واقع کېږي.

۲): ژوند ورته معنادار وي، هره تجربه نوې انګېرې او د هغو د راخپلولو لپاره تل هیجان او تلوسه لري. په بله وینا، سالم شخص له هرې نوې تجربې سره تحول او تکامل مومي.

۳): پر خپل ځان او ارګانېزم باندې باوري وي، سلوک او چال چلند یې د عقل، منطق او عاطفې پر بنسټ ولاړ وي. یعنی څومره چې د عمل پر مهال منطقي عواملو ته پاملرنه لري، هغومره عاطفي عوامل هم په پام کې نیسي، ځکه چې ژوند له دغو ټولو عواملو څخه رغېدلی دی.

۴: سالم انسان خلاق او نوښتگر وي او له یونواختۍ څخه کرکه لري. په بل عبارت یو سالم شخص هڅه کوي، چې په هروخت او هرځای کې نوي څه ترسره کړي، خلاقیت وښيي او په همدغه توګه خپل ځان په واقعي ډول ژوندی احساس کړي.

۵: د عمل خپلواکي او ښه انتخاب تجربه کوي. یعنې د خپل فکر او عمل لپاره محدودیت نه ویني. له دغه ټکي څخه خوند اخلي، چې پر خپل ژوند لاسبري او تسلط لري.

۶: له تېرمهال څخه راتلونکي مهال ته زیاتره پاملرنه کوي، ځکه باور لري، چې راتلونکی یوازې په ده پورې اړه لري او د تېرمهال د پېښو او موقعیتونو په لاس نه اداره کېږي. په لنډ ډول د ژوند تر ټولو مهم هدف «انسان» دی.

روانشناسی عمومی انسان، ۷۹۵ مخ

«آبراهام مازلو» مخکنۍ ارواپوهنه د ناسمو اشخاصو د څېړلو محدوده ساحه وګڼله او زیاته یې کړه چې، ارواپوهنه باید نوره په دغه تیاره څنډه کې پاتې نه شي، بلکې د روغو او سالمو اشخاصو د لوړاوي او د هغو د وړو ستونزو د حل لپاره هم باید اغېزناک ګامونه واخلي، چې په دغه لار کې تر ټولو مهم شی، د روغ او سالم انسان د تعریف مشخص کول دي.

مازلو د سالم شخص یوه ځانګړتیا د هغو د شخصیت یووالی او وحدت ګڼي، چې د خپلو ځواکونو په مرسته په وېرو، تشویشونو، رواني اندېښنو او نورو ستونزو لاسبری پیدا کوي او له دې مخې د خپل ژوند پر ټوله فضا باندې تسلط مومي. د ژوند په بهیر کې د جسمي او رواني وړتیاؤ په مرسته دغه ډول تکاملي پروسه د ځان تحقق یا د ځانوالۍ په رڼا کې ځان هسکونه بلل کېږي.

د مازلو په باور، څومره چې یو انسان خپل ځان او خپل روان ته نږدې کېږي، هومره له هغو «هغسې والي» څخه فاصله نیسي، لکه نور یې چې له ده څخه

تمه لري. رواني سلامتۍ ته نږدې كسان خپلو معيارونو، مثبتو ذهني تصويرونو او اوچتو انساني استعدادونو ته د فعاليت وركولو له لارې خپل ځان ثبیتوي او د همدغو ارزښتونو له مخې خپل چاپېريال، نړۍ، واقعیتونه، شرایط، روابط او امکانات تحلیلوي. خو که چېرې کوم شخص د خپلو بنسټيزو اړتياؤ «چې مازلو دغه اړتياوې په يوه هرم کې ښودلې او تاسې يې د مازلو په ژوندليک کې کتلی شی» په پوره کولو کې پاتې راشي، نو نوموړی شخص د يولې رواني کړکېچونو لکه تشویش، غوسه، ناهيلي، د حقارت عقده او نورو سره لاس او گړپوان کېږي.

د مازلو په باور هريوانسان چې خپل ځان نفې کوي، په واقعیت کې له خپلو ذاتي استعدادونو سره خيانت کوي. د مثال په ډول که چېرې يو هوبښيار او مناسب سړی، حماقت او ناپوهي کوي، دا يوه ناروغي ده. دغه ډول افراد د خپل وجود په ژورو کې پوهېږي، چې له خپل ځان سره يې ظلم کړی. مگر بيا هم خپل ځان او روان تحقيروي. دغه لړۍ که دوام پيدا کړي، نو يوروغ سړی په يوه روان مړاوي او ځان تخريبي سړي بدلېږي.

په هر حال د انسان پالنې په مکتب کې د آبراهام مازلو، کارل راجرز، ساليوان او نورو اثارو او افکار بنسټيز ځای لري، چې پر هغو باندې بحث کول لويه موضوع جوړوي، خو په خورا لنډه توگه د يادو ارواپوهانو د افکارو ياد انسان پالنې شو عمده ځانگړنې په لاندې ډول ښودلې شو:

★ شخص د يوه گل او مجموعې په ډول د انسان پالنې تر ټولو مهمه څېړنيزه موضوع ده.

★ د شخص د ژوند ټول تاريخ د دوی د پاملرنې وړ دی.

★ د انسان وجود او د هغو قصد او ارادې ته زيات ارزښت وركول کېږي.

★ د ژوند ټوليز او عمومي هدفونه، مساوي گڼل کېږي. مثلاً نه شو کولی، د بيولوژيکي اړتياؤ ارضا د رواني اړتياؤ تر ارضا مهمه گڼو.

- ★ انساني خلاقيت، په انسان پاله اروا پوهنه کې لومړی ځای لري.
- ★ په انسان پالنه کې رواني درملنې ته ځانگړې پاملرنه کېږي. د دوی په باور، د هر شخص ژوند د هغوی د تجربو د معناؤ پر بنسټ پېژندل کېږي او ژوند له زيرپېدنې څخه تر مړينې پورې يوه روان پوهنيزه مسئله ده.

شناخت پالنه

او د ارواپوهنې نورې لاسته راوړنې

د ارواپوهنې په نوي تاريخ کې د شناخت پالنې مکتب «چې د پېژندنې د ارواپوهنه (Cognitive-psycholog) هم ورته ويل کېږي» له ۱۹۷۰م کال راپه دې خوا په رسمي ډول رامنځته شو. د دغه نوي مکتب پلويان هم د انسان پالنې د مکتب د پلويانو په څېر د نورو ارواپوهنيزو مکتبونو په ځانگړي ډول د «ارواشنې» او «سلوک پالنې» په ډول انسان د کوم ماشين او باطني تمايلاتو د يرغمل په ډول په نظر کې نه نيسي.

(دوی تر ډېره انسان د پېژندنې او شناخت د يوه شنونکي او تحليل گر په توگه پام کې نيسي. څرنگه چې سلوک پالنې هم شناختي مرحلو او زده کړه ايزو پېژندنو ته لېوالتيا درلوده او د فرد د تحليل او تفکر پر ځواک به يې له محيطي محرکاتو سره د ارتباط په ترڅ کې ارزونه کوله. خو له دوی سره د پېژندنې يا شناخت پالنې د مکتب يو عمده توپير دا دی، چې دوی تر هرڅه وړاندې په شناختي مسئلو باندې لاس ږدي او هغه د چلند او رفتار بنسټ گڼي. په داسې حال کې چې سلوک پالنه پرچلند باندې د محيطي محرکاتو په اغېز ټينگار کوي.) روانشناسي عمومي، حمزه گنجي، ۲۰مخ

له شناخت او پېژندنې څخه موخه هغه ذهني مراحل او مسايل دي، چې په ټوله معنا د زده کړو او تجربو په راخپلولو کې دخالت لري. د پېژند پالنې د پلويانو په اند، انسانان په رواني لحاظ له هغو شيانو څخه اغېزمن کېږي، چې دوی يې د ژوند په هره مرحله کې زده کوي او يا يې تجربه کوي. د دوی په نظر، د ژوندانه له بېلابېلو مسايلو څخه د خپلو زده کړو او رواني تجربو په رڼا کې حسي او ادراکي برداشتونه او اخیستني د افرادو ذهني پانگه جوړوي او د وخت په تېرېدو سره يې رواني هويت ته لوری ورکوي.

د پېژندپالنې د مکتب ارواپوهان د ذهن په وسیله د تجربو جوړښت او د هغو د ترتیبولو او رهبري کولو موضوع ته زیات ارزښت ورکوي. د دوی په باور ذهن ټولو ادراکي او رواني تجربو ته بڼه او پیوستون ورکوي. موږ ځینې تجربې له پامه غورځوو او ځینې نورې خپلې فعالې حافظې ته د سپارلو لپاره ټاکو او په ټوله معنا د بهرنیو محرکاتو ځوابوونکي نه یو او نه هغه سپینې لوحې یو، چې یوازې حسي تجربې راباندې لیکل کوي.

د پېژندپالنې په څېړنو کې د شعور موضوع یو ځل بیا خپل ځای ونیو او د عیني پدیدو پرځای د ذهني پدیدو د څېړلو یو نوی باب پرانیستل شو. د دغه مکتب ارواپوهانو څرگنده کړه، چې د انسان ذهن یو خارق العاده تفسیر کوونکی ماشین دی، چې د فرد لپاره یې خپلې لیدنې او کتنې نمونه اي کوي او د بهرنۍ نړۍ هغه تصویرونه ورته را ایجادوي، چې د فرد چلند او رفتار د هغو پر اساس ټاکل کېږي.

د دوی دغه ډول څرگندونې د دې لامل شوې چې وروسته ارواپوهان دې پایلې ته ورسېدل، چې «زموږ افکار، زموږ احساساتو ته بڼه ورکوي او موږ کولی شو، د خپلو احساساتو په بدلون سره د ژورخفگان او افسردگۍ کچه راتپته کړو او یا خپل چال چلند او سلوک تر زیات کنټرول لاندې راولو. د پېژندپالنې دغې طریقيې په رواني ستونزو د اخته کسانو د رواني درملنې لپاره هماغه ځای ونیو، لکه یو وخت چې د فروید د رواني تحلیل طریقه ورڅخه برخمنه وه.

د پېژندنې د ارواپوهنې په غېږه کې چې کوم بل څه راوښیرېدل، هغه د مثبتې ارواپوهنې منځته راتگ و. مثبتې ارواپوهنې هڅه وکړه، چې د ارواپوهنې لوري ته بدلون ورکړي او د ذهني ستونزو د مطالعې پرځای د انسان د خوښۍ، خوشبینۍ او له ژوند سره د جوړجاړي د عواملو مطالعه د ارواپوهنې موضوع وگرځوي.

په دې ډول د پېژندنې د ارواپوهنې پلويان تر ۱۹۷۰م کال پورې زيات شول او د يوې لسيزې په اوږدو کې يې شپږ مجلې تاسيس کړې. د هغو مجلو نومونه په لاندې ډول دي:

- (د پېژندنې ارواپوهنه)، په ۱۹۷۰م کال کې
- (شناخت يا پېژندنه)، په ۱۹۷۱م کال کې
- (حافظه او پېژندگلوې)، په ۱۹۷۳م کال کې
- (د ذهني تصوير مجله)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (شناختي درملنه او څېړنه)، په ۱۹۷۷م کال کې
- (د پېژندنې علم)، دا هم په ۱۹۷۷م کال کې

د څېړونکو په نظر، د پېژندپالنې مکتب د ارواپوهنې د نورو مکتبونو غوندې په يوځل او يو وخت ظهور ونه کړ. ددغه مکتب د زياترو اړخونو وړاندوينه د نورو ارواپوهانو په کارونو کې شوې ده. له همدې امله دغه مکتب ته د ارواپوهنې په تاريخ کې د داسې نوي مکتب خطاب شوی، چې ريښې يې په زړو مکتبونو کې هم ليدل کېږي. د پېژندپالنې د مکتب د وړاندويونکو له ډلې څخه يو هم سويسی ارواپوهاند ژان پياژه «۱۸۹۶م-۱۹۸۰م» دی. ژان پياژه مخکې له دې چې په ارواپوهنه لاس پورې کړي، د

ژان پياژه

طبيعي علومو استاد ؤ او زيات وخت يې د سويس د لويديځې خوا په غرونو او غونډيو کې د حلزونونو په راټولولو او څېړلو تېر کړی ؤ.

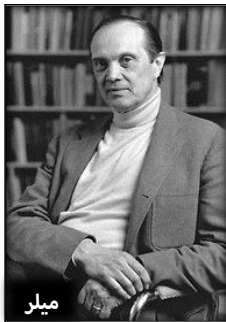
ده د خپلې دوکتورا تېرس هم د «والي» د غرونو د حلزونونو په اړه ليکلې ؤ. دده پلار د «نوشاتل» په پوهنتون کې د ادبياتو استاد ؤ. ده د دوکتورا تراخيستو وروسته له ارواپوهنې سره مينه پيدا کړه او د ژوند تر پايه پورې يې نور په همدې برخه کې

کار وکړ او د «ژینو»، «نوشتل» او «سوربون» په پوهنتونونو کې یې استادۍ وکړې.

پیاوړه خپلې زیاتې څېړنې د ماشوم د ارواپوهنې په څانګه کې ترسره کړې او څو مهم کتابونه یې لکه: «د ماشوم ژبه او فکر»، «له نړۍ څخه د ماشوم درک»، «په ماشومانو کې د هوبنیارۍ رینې»، «د ماشومانو اخلاقي قضاوتونه»، «شعور ته لاس رسی»، «پوهه او بیولوژي» او نور... ولیکل. څېړونکي وايي، د ژان پیاوړه تحقیقاتو په ۱۹۴۰م کلونو کې په اروپا کې زیات اغېز درلود، خو په امریکا کې یې هغه مهال دومره شهرت او محبوبیت لاسته را نه وړ، ځکه په امریکا کې یې له «سلوک پالنې» سره همغږي نه درلوده، مګر تر ۱۹۶۰م کال وروسته یې په امریکا کې د پېژندنې پرنهضت اغېز زیات شو، تر دې چې دی «پیاوړه» امریکا ته ورغوښتل شو او په ۱۹۶۹م کال کې ورته د امریکا د ارواپوهنې د انجمن له خوا د ممتاز علمي خدمت جایزه ورکړل شوه. په دې ډول ژان پیاوړه لومړنی اروپایي ارواپوه و، چې په امریکا کې ورته دغه جایزه ورکړل شوه.

لکه مخکې چې یادونه وشوه، د پېژندپالنې مکتب په یوځل منځته رانه غی. له همدې کبله د دغه مکتب د بنسټګر خطاب یوه کس ته نه دی شوی. خو څېړونکو دوه ارواپوهان په ګوته کړي، که څه هم په رسمي ډول د پېژندپالنې د مکتب بنسټګران نه شمېرل کېږي، مګر دا چې له هغو څخه یوه ارواپوه د دغه مفکورې د پراختیا لپاره یوڅېړنیز نظام جوړ کړ او بل ارواپوه د دغې لارې د خدمت په موخه یو ستر کتاب خپور کړ. له همدې امله د دوی دواړو هڅې د پېژندنې د ارواپوهنې اصلي پایې وګڼل شوې. دغه ارواپوهان یو «جورج میلر» او بل «اولریک نیسر» و.

جورج میلر چې په ۱۹۴۶م کال کې له هاروارد پوهنتون څخه د ارواپوهنې دوکتورا اخیستې وه. ده خپلې څېړنې د ژبې د ارواپوهنې په ساحه کې پیل کړې او په ۱۹۵۱م کال کې یې «د ژبې او اړیکو» په نوم کتاب خپور کړ. میلر په ۱۹۶۰م کال کې په هاروارد پوهنتون کې د انسان د ذهن د مطالعې لپاره یو څېړنیز مرکز

تاسیس کړ. ده چې کله دغه مرکز جوړاوه، نو د هاروارد پوهنتون رئیس ته یې د څو څونو د ورسپارلو وړاندیز وکړ. د پوهنتون رئیس ورته هغه کور ورکړ، چې یو وخت پکې نامتو فیلسوف او ارواپوه «ویلیام جیمز» اوسېدو. میلر وروسته خپل دغه ځای ته د پېژندنې د مطالعاتو د مرکز نوم ورکړ. ده په دې هکله لیکلي:

(موږ د پېژندنې یا شناخت د کلمې په کارولو سره ځانونه له سلوک پالنې څخه جلا کول. موږ داسې څه غوښتل، چې رواني وي، مگر «رواني روان پوهنه» په وحشتناکه توګه تکراري خبره وه. «د سلیم عقل ارواپوهنې» په یو نه یو ډول د بشرپوهنې مفهوم ورکاوه او «عامه ارواپوهنې» بیا د وونت اجتماعي ارواپوهنه د سړي سترګو ته دروله، په دې اساس موږ «پېژندنه» غوره کړله.) تاریخ روانشناسی نوین، ۵۴۷مخ

د میلر په دغه مرکز کې د ژبې، حافظې، ادراکو، مفهوم جوړونې، تفکر او تربیتي ارواپوهنې په باب کار وشو. له همدې امله میلر ته د امریکا د ارواپوهنې د انجمن له خوا د اوچتو علمي خدمتونو جایزه ورکړل شوه.

دوهم ارواپوه «**اولریک نیسر**» ؤ، چې په ۱۹۶۷م کال کې یې «د پېژندنې د ارواپوهنې» کتاب د پېژندپالنې مکتب ته نوی رنگ ورکړ. اولریک نیسر په ۱۹۲۸م کال د المان په «کیل» کې زیږېدلی ؤ. کله چې ۳ کلن شو، مور او پلار یې امریکا ته ولاړل او نور د ټول عمر لپاره هملته پاتې شول. نیسر د

اولریک نیسر

هاروارډ په پوهنتون کې د فزیک په برخه کې خپلې لوړې زده کړې بشپړې کړې، خو وروسته د دغه پوهنتون د ځوان استاد «جورج میلر» تر اغېز لاندې راغی او ارواپوهنه یې خپل هدف وگرځوله.

په همدې هوډ «سوارتمور» پوهنتون ته ولاړ او د گشتالت د ارواپوهنې د یوه غړي «ولفگانگ کوهرل» تر لارښوونې لاندې یې د ارواپوهنې فوق

لیسانس ترلاسه کړ. وروسته د دوکتورا د اخیستلو لپاره د هاروارډ پوهنتون ته راغی او په ۱۹۵۶م کال کې یې د ارواپوهنې ډاکټري واخیسته.

د پېژندنې دارواپوهنې په پرمختیایي بهیر کې تر «ژان پیاژه»، «جورج میلر» او «اولریک نیسر» وروسته یوشمېر نورو ارواپوهانو لکه «چامسکي»، «هربرټ سیمون»، «نیول» او نورو هم کار کړی او دغه مکتب ته یې نړیوال نوم وربښلی دی.

په لنډ ډول ویل شو، د ارواپوهنې په تاریخ کې دا اوډې ته ورته هڅې وې، چې نن سبا دغه پوهنه یوه نړیواله مسئله گرځېدلې ده. اوس په نړۍ کې په میلیونونو ټوکه کتابونه د ارواپوهنې په بېلابېلو څانگو کې خپرېږي. د نړۍ د ټولو هېوادونو په پوهنتونونو، تعلیمي مؤسسو او کالجونو کې ارواپوهنه تدریسېږي او د ارواپوهنې د څانگو اکثره متخصصین په روغتونونو، پوځي ادارو، تحقیقي مؤسسو، دولتي ادارو، تجارتي او صنعتي دفترونو، د مشورو په مرکزونو، د ماشومانو په روزنتونونو او نورو داسې ځایونو کې په کار بوخت دي.

اوسمهال ارواپوهنه په بېلابېلو څانگو وېشل شوې ده، چې شمېرې یې تر «۵۰» اوږي. مورېي په لاندې ډول د ځینو مهمو څانگو نومونه اخلو:

- ❖ حقوقي ارواپوهنه
- ❖ حيواني ارواپوهنه
- ❖ طبي ارواپوهنه
- ❖ اجتماعي ارواپوهنه
- ❖ فردي ارواپوهنه
- ❖ فيزيولوژيکي ارواپوهنه
- ❖ ژبتيکي ارواپوهنه
- ❖ روزنيزه ارواپوهنه
- ❖ سوداگريزه ارواپوهنه
- ❖ نظامي ارواپوهنه
- ❖ باليني يا کلينيکي ارواپوهنه
- ❖ صنعتي ارواپوهنه
- ❖ آزموينډني ارواپوهنه
- ❖ تعليمي ارواپوهنه
- ❖ د ماشوم ارواپوهنه
- ❖ د شخصيت ارواپوهنه
- ❖ د فردي توپيرونو ارواپوهنه
- ❖ د ژبې ارواپوهنه
- ❖ تحليلي ارواپوهنه
- ❖ جنایي ارواپوهنه
- ❖ د خلاقيت ارواپوهنه
- ❖ د استثنايي ماشومانو ارواپوهنه
- ❖ د پېژندنې ارواپوهنه
- ❖ سلوکي ارواپوهنه
- ❖ مثبتې ارواپوهنه
- ❖ د برياً ارواپوهنه
- ❖ تکاملي ارواپوهنه

- ❖ د کورنۍ ارواپوهنه
- ❖ د دین ارواپوهنه
- ❖ د بوډاگانو ارواپوهنه
- ❖ د ښځو ارواپوهنه
- ❖ د هنر ارواپوهنه
- ❖ د کار ارواپوهنه
- ❖ د خوب ارواپوهنه
- ❖ د ودې او رشد ارواپوهنه
- ❖ د سپورت ارواپوهنه
- ❖ تجربي ارواپوهنه
- ❖ عمومي ارواپوهنه
- ❖ د روغتیا ارواپوهنه
- ❖ سیاسي ارواپوهنه
- ❖ او نورې څانگې...

ددغه کتاب په راتلونکو پاڼو کې د هغو لسو اوچتو ارواپوهانو ژوندلیکونه او د هغوی پر ځینو مهمو نظریاتو باندې لنډې خبرې راوړو، چې په تېرو پاڼو کې معرفي نه شول او غوره مو وگڼله، چې دا ترټولو نامتو ارواپوهان په لږ څه تفصیل سره دروېږنو.

ويلهلم وونت

(د انسان د اعمالو شمېر ارواپوهنه نه ده، بلکې د روښانه شعور د محتواو شرحه د ارواپوهنې هدف او منظور دی.) **ويلهلم وونت**

(د ورځني ژوند بېلابېلې تجربې، زموږ په ذهن کې بېلابېل ذهني حالتونه منځته راوړي.) **ويلهلم وونت**

ويلهلم وونټ «Wilhelm wundt» د ارواپوهنې په تاريخ کې ترټولو ارواپوهانو مخکې ځای لري. نوموړی د اوسنۍ ارواپوهنې پلار بلل شوی. په بله وينا وونټ هغه عالم ؤ، چې د لومړي ځل لپاره يې د ارواپوهنې په نوم يوه نوې پوهنه د علومو نړۍ ته راوړاندې کړه.

وونټ نه يوازې په ارواپوهنه پوهېده، بلکې د پوهنتون يو نامتو استاد، ويناوال او د زياتو کتابونو ليکوال ؤ. ده د خپل ژوند په اوږدو کې «۵۴۰۰۰» مخونه ليکنې کړې دي.

څېړونکي وايي، څرنگه چې ارواپوهنه په لومړي سر کې له دوو علمي څانگو «فيزيولوژۍ او فلسفې» څخه سرچينه اخلي، نو ويلهلم وونټ په لومړي ځل نړۍ ته وښوده، چې ارواپوهنه د فلسفې په پرتله زياته تجربې ده او د فيزيولوژۍ په پرتله زياته پر ذهن او ذهني مسايلو تکیه کوي، نو په دې توگه بايد د يوه ځانگړي علم په توگه راوړاندې شي.

وونټ خپلې دغې مفکورې ته د واقعيت ورکولو په موخه په ۱۸۷۹م کال د «لايپزيک» په پوهنتون کې د نوي لابراتوار په لرلو سره د ارواپوهنې يوه تجربوي مؤسسه تاسيس کړه، ده په دغه مؤسسه کې يوشمېر لايق محصلين او څېړونکي پر ځان راټول کړل او په همدغه کال او له همدغه ځايه يې ارواپوهنې ته د يوه مستقل علم په توگه رسميت ورکړ.

اوسمهال په ارواپوهنه کې د ويلهلم وونټ کار او فکري لارې ته د جوړښتي يا ساختماني مکتب نوم ورکول کېږي، چې په ارواپوهنه کې له نورو ارواپوهنيزو مکتبونو لکه سلوک، روان شننې، انسان پالنې او گشتالت سره يوځای زموږ مخې ته درېږي.

ويلهلم وونټ په ۱۸۳۲م کال د المان د «مانهايم» په کوچيني ښارگوټي کې زيږېدلی دی. پلار يې يو مذهبي او روحاني شخص ؤ. د وونټ مشر ورور له

خپلې کورنۍ څخه لرې په یوه ښوونځي کې زده کړه کوله؛ له همدې امله به وونت په خپله کورنۍ کې یوازې ؤ او له نورو ماشومانو سره یې چندان ناسته ولاړه نه درلوده. کله چې یې د ښوونځي لاره ونيوله، هلته هم د یوه غلي او گوبڼه گیر ماشوم په څېره کې څرگند شو، په ازموینو کې به یې کمزورې نمرې وړې، زیاتره وخت به له خپله ځانه سره په فکر کې ډوب ؤ او په راتلونکي کې د یوه مشهور لیکوال جوړېدلو هیلې به یې په زړه کې راگرځېدلې.

د وونت کورنۍ ان له نیکونو او اجدادو راپه دې خوا لوستې پاتې شوې وه، له همدې کبله د دوی د کورنۍ هر غړی په زده کړه او تعلیم کې کم ساری ؤ؛ خو په وړوکی وونت کې د زده کړې او مطالعې چندان څرک نه لیدل کېده، له نورو زده کوونکو به گوبڼه گرځېده، لوست ته به هم شانه ټیټېده او ښوونکي به ورسره په لانه کې وو. خو له څو کلونو وروسته، کرار کرار د خپل حالت په بدلون کې شو، په خپلو خیالونو یې لاسبري پیدا کړه، مگر بیا هم له ښوونځي څخه بېزاره ؤ؛ کله چې څو نور کلونه تېر شول، د وونت په وجود کې یو پټ استعداد په څپو شو او د ښوونځي د ممتازو زده کوونکو په لېست کې یې نوم راغی.

وونت دا مهال پرېکړه وکړه، چې خپلې لوړې زده کړې د طب په برخه کې ترسره کړي. همغه وو، چې د «توبینګن» او «هایدلبرګ» پوهنتونونه یې د فزیک، کیمیا، فیزیولوژۍ او رنځپوهنې په زده کړې پسې را پل کړل. په پایله کې د فیزیولوژۍ په څانګه کې ورنه فارغ شو او وروسته یې پر همدغه رشته کې د هایدلبرګ له پوهنتون څخه د دوکتورا سند ترلاسه کړ.

وونت په ۱۸۶۷م کال چې عمر یې د ۲۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، د هایدلبرګ پوهنتون د ځوان استاد په توګه وټاکل شو. نوموړی کلونه کلونه په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ په تدریس او څېړنه بوخت ؤ، چې وروسته همدغو هلوځلو دده په ذهن کې د ارواپوهنې مفهوم ورکړ. ده څو کاله د حسي ادراکو په

برخه خپږنه وکړه او وروسته یې په خپل کورکې یونیمگرې ازموینبتون جوړ کړ.

وونت تردې یوکال وروسته د انسانانو او حیواناتو د ذهن په اړه خپلې ویناوې د یوه کتاب په بڼه خپرې کړې. په دغه کتاب کې یې وروسته بیابیا سمونې او زیاتونې وکړې او یو خورا مهم اثر ورته جوړ شو، چې همغه مهال له الماني څخه په انګلیسي ژبه وژباړل شو او ګڼ شمېر لوستونکي یې پیدا کړل.

وونت د خپلې استادۍ په پیل کې د فیزیولوژیکې ارواپوهنې درس پیل کړ، چې دا په نړۍ کې لومړی درس ؤ، چې د داسې موضوع په اړه په رسمي توګه ورکول کېده. وونت د خپلو لیکچرونو په لړ کې یو بل کتاب «د فیزیولوژیکې ارواپوهنې اصول» په نوم ولیکه. دغه کتاب یې د ۳۷ کلو په اوږدو کې له ۶ څلو سمونو او زیاتونو وروسته په یوه داسې اثر بدل کړ، چې پرته له شکه یې د نوي ارواپوهنې بنسټونه ورباندې پاڅه کړل.

د خپرونکو له نظره ویلهلم وونت د خپل ژوند ترټولو مهمه دوره له ۱۸۷۵م کاله راپیل کړه. دا هغه وخت ؤ، چې نوموړی پکې د «لاپیزیک» د پوهنتون استاد وټاکل شو او ۴۵ کاله یې په دغه پوهنتون کې خورا مهم کارونه ترسره کړل.

نوموړی په ۱۸۷۹م کال په دې وتوانېد، چې په یاد پوهنتون کې د ارواپوهنې لومړنی ازموینبتون «لابراتوار» جوړ کړي او ارواپوهنې ته د نورو علومو په څنګ کې د یوه خپلواک علم په توګه رسمیت ورکړي. وونت تردې وروسته د روان پېژندنې د مطالعاتو په نوم یوه مجله هم راوايستله. دغه کارونو وونت شهرت ته ورساوه او زیات شمېر محصلین د نړۍ له بېلابېلو هېوادونو لکه روسیه، جاپان، ایټالیا، انګلستان او نورو څخه د لاپیزیک پوهنتون ته راغلل او دلته یې د وونت له ازموینبتون، کتابونو او لیکچرونو څخه ددغه نوي علم «ارواپوهنې» په باب ډېر څه زده کړل. دغه زده کوونکي چې کله خپلو هېوادونو ته ستانه شول، هلته هغوی په خپل وار سره ارواپوهنې

ته کار پیل کړ. هغوی د ویلهلم وونت زیاتره کتابونه او مقالې په روسي، انګلیسي، جاپاني او نورو ژبو وژباړل او د توکیو، مسکو او امریکا په پوهنتونونو کې یې د وونت د لابراتوار په څېر لابراتوارونه جوړ کړل. دا او دې ته ورته لارو چارو د ویلهلم وونت د شهرت او محبوبیت اواز په نړۍ خپره کړه. ده به چې کله د لایپزیک په پوهنتون کې وینا کوله، نو په هماغه ټولګي کې به ورته تر ۶۰۰ زیات کسان کېناستل. وونت نه یوازې د یوه عالم په توګه خلکو ته د درناوي وړ ؤ، بلکې په خپل شخصي ژوند او ټولنیزو روابطو کې هم یو آرام او کمینه انسان ؤ. د سهار له خوا به یې په یوه مقاله او یا کوم کتاب باندې کار کاوه. بیا به یې د محصلینو څېړنیز راپورونه کتل او یا به یې مجله ترتیبوله. تر هغې وروسته به خپل ازموینستون ته ورتلو، هلته به یې کار کاوه، ماسپینین مهال به تر ډوډۍ خوړو وروسته د باندې راوتو، قدم به یې واهه او د مازيګرنۍ وینا لپاره به یې تیارې نیوه. په دې ډول وونت هغه زیات کاره انسان ؤ، چې د مرګ تر مهاله یې له کاره لاس وانه خيست. زیات کتابونه یې ولیکل او بې شمېره شاګردان یې وروزل... په پای کې دغه نامتو ارواپوهاند د بل هر انسان په شان د ۸۸ کلو په عمر په ۱۹۲۰م کال له دې نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې.

وونت په ټولیز ډول ارواپوهنه د شعور علم بلله. ده تر هر څه وړاندې احساس تر څېړنې لاندې ونيو او د شعور اصلي عنصر یې وباله. ده احساسات پر دوو برخو ووېشل. لومړی هغه احساسات، چې زموږ له بدن څخه بهر راځي؛ یعنې سرچینه یې زموږ له بدن څخه د باندې ده. دوهم ډول یې هغه احساسات وګڼل، چې تصور کوو، زموږ په بدن پورې تړلي او منبع یې زموږ په وجود کې ده. وونت لومړی ډله چې بیروني احساسات ورته وایي؛ له حواسو سره تړلي ګڼي او د لومړنیو حسي تجربو بڼه یې بولي. دی وایي، هر کله چې کوم حسي غړی

تحریک شي، احساس منعته راوړي او ترمغزو پورې یې اثرات غځونې کوي.

د وونت په نظر د بیرونیو احساساتو او ذهني تصویرونو ترمنځ کوم بنیادي توپیر نشته. دا ځکه چې ذهني تصاویر هم په مغزي حرکاتو پورې تړاو لري او دوهمه ډله یا باطني احساسات بیا د وونت په اند: «د بیرونیو احساساتو ذهني بشپړتیاوې دي. په دې معنا چې ننني یا باطني احساسات په مستقیمه توګه له حسي غړو څخه سرچینه نه اخلي، بلکې بیروني احساسات د باطني احساساتو له بېلابېلو حالاتو سره ترکیب مومي او یو څه پېچلی حالت منعته راوړي، چې په دغه بهیر کې د باطني احساساتو کیفیت حاصلېږي.»

وونت له دې اړخه باور درلود، چې د انسان په وجود کې ټول هیجانات په واقعیت کې د بیرونیو ابتدايي احساساتو پېچلي ترکیبونه دي.

وونت یو مهال د خپلو څېړنو په ترڅ کې وویل:

«د ارواپوهنې کار، د هغه شي په باره کې څېړنه او پلټنه ده، چې موږ هغه ته باطني او نفسي تجربه وایو. له باطني تجربې څخه مقصد هماغه حس، د فکر جریان، اراده او تصمیم دی، چې د خارجي تجربې په مقابل کې قرار لري.»

وونت له لویه سره د هغو تجربه پلویو فیلسوفانو تراغېز لاندې ؤ، چې د انسان ټول معلومات یې د هغوی له تجربو څخه رامشتت کېل. ده د خپل نوي علم موضوع «بې واسطې تجربه» یا د ذهن د محتویاتو مشاهده معرفي کړه او هغه یې د «باواسطې تجربې» پر وړاندې ودروله، چې دیوه شي په اړه معلومات که هغه شی نه وي هم، نو ورڅخه ترلاسه شوي معلومات یې زموږ تجربه جوړوي. دده په نظر، تجربه په اصل کې هماغه ذهني تصویر دی، چې له بهرني محیط څخه د حواسو په مرسته ذهن ته راځي او په مجموع کې د انسان ذهنیت ورڅخه جوړېږي. مثلاً که چېرې یوه گل ته وګورو. نو دلته زموږ بې واسطه تجربه همغه احساسونه دي، چې له گل څخه زموږ پر ذهن راپاتې شوي دي او د

مختلفو تصوراتو په بڼه چې په رنگ، ښکلا، شکل او تازگۍ پورې اړوند دي خپل ځان رابښيي.

د وونت په نظر، بې واسطه تجربه، د تجربه کوونکي له هر ډول تعبیر او تفسیر څخه تشه وي. وونت احساس د تجربې یو له اصلي شکل څخه گڼي او وايي: «د حسي غړي تحریک او ټکاني اتصال په مغز کې حاصل ورکوي. د لیدلو، بویولو، اورېدلو، لمس کولو او خوند معلومولو احساسونه د نوعیت او دوام له مخې ډلبندي کولی شو، خو د احساس او ذهني تصویر ترمخ کوم بنیادي توپیر نه شو موندلی... عواطف د تجربې یو بل شکل دی. احساسونه او عواطف په همزمانه ډول بې واسطه تجربې دي... احساسونه له یو شمېر عاطفي خصوصیاتو سره ملګري وي، کله چې احساسونه د یوه پېچلي احساس د تشکیل لپاره سره یوځای کېږي، معمولاً عاطفي خصوصیت ورڅخه منځته راځي... او هیجانات بیا د ابتدایي عواطفو پېچلي ترکیبونه دي، چې دا ټول ذهني محتویات بلل کېږي.»

وونت وايي، کله چې واقعي نړۍ ته گورو، د ادراکو وحدت او یووالی مو د سترگو پر وړاندې مجسم کېږي. مثلاً موږ بنایي یوه ونه د یوه واحد په توګه وینو، مګر هغه بېلابېل احساسونه نه وینو، چې د ونې د رنگ، اندازې او شکل څخه زموږ په باطني تجربو کې ځان رابښيي. لیدنۍ تجربه، ونه د یوه واحد په توګه په بر کې نیسي، نه د هغو بېلابېلو ابتدایي احساسونو او عواطفو په توګه چې ونه جوړوي.

ویلېلم وونت د شعور او فیزیولوژیکي ارواپوهنې له مطالعاتو وروسته د فلسفې، تاریخ او ټولنپوهنې په برخو کې مطالعه پیل کړه. دغې مطالعې نوموړي ته د فرهنګي ارواپوهنې سوژه ورکړه. ده د انسان د ذهني حالاتو د تحول او تکامل بهیر د بېلابېلو ټولنو، په تاریخي جریاناتو، افسانو، هنرونو

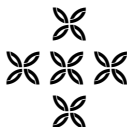

او عنعنوي ارزښتونو کې ترکتني او ځيرني لاندې ونيو او په دې توگه يې د فرهنگي ارواپوهنې په طرح کار پيل کړ.

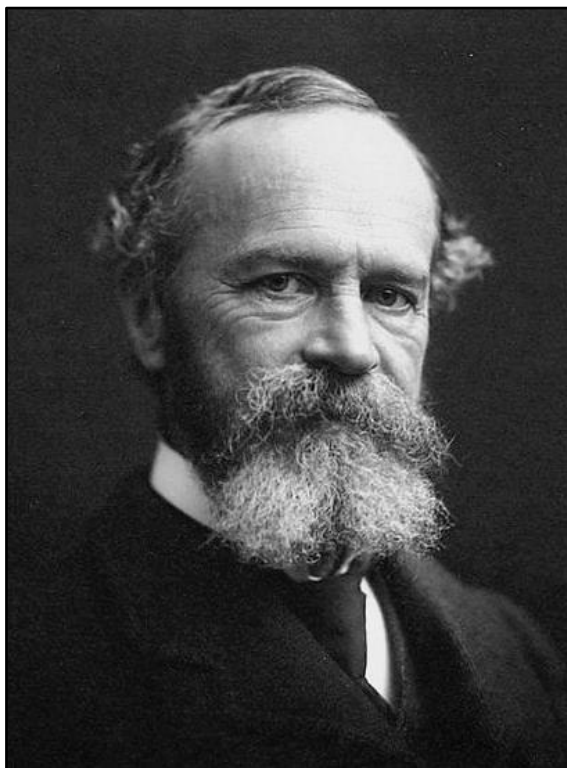
ده پوره لس کاله په دغه موضوع کې خوارې وکړه او د لسو ټوکونو په اندازه کتاب يې پکې چمتو او خپور کړ؛ خو د څېړونکو په نظر د فرهنگي ارواپوهنې په نوم د وونت دغه لوی کار په ارواپوهنې دومره اغېز ونکړ، لکه دده نورو کتابونو چې وکړ.

په ځانگړې توگه په امريکا کې د ارواپوهنې په روان بهير د وونت د فرهنگي ارواپوهنې اغېز کم ؤ. د يوې څېړنې له مخې هغه مجله چې ۹۰ کاله په امريکا کې د ارواپوهنې په نوم خپرېده، د وونت له فرهنگي ارواپوهنې څخه پکې يوازې %۴۰ سلنه نقل قولونه يا اخځونه اخیستل شوي وو. خو د هغه له نورو کتابونو په ځانگړې ډول د هغه د «فيزيولوژيکي ارواپوهنې له اصولو» څخه %۶۱ سلنه نقل قولونه ترسره شوي وو.

په هر حال ويلهلم وونت چې کوم اغېز د ارواپوهنې د پيداښت او پايښت په بهير کې، هغه بل ارواپوهاند نه دی کې. ده چې کوم شاگردان د لايپزيک په پوهنتون کې وروزل، له هغوی څخه په خپل وار د ارواپوهنې د تاريخ لويې څېرې جوړې شوې. د ساري په توگه دده په شاگردانو کې، ټيچنر، ستانلي هال، کېټل، ويتمر، فرانک آنجل، کراپلين، سټراټون او سکريچر هغه څوک وو، چې تر وونت وروسته يې ارواپوهنې ته زيات څه وربښلي دي او د وونت دغه بڼې رېژېدلو ته نه دی پرېښودی.

ويليام جيمز

(د اعصابو په سلسله باندې د تجربې اغېز د عادت بنسټ جوړوي او هره تجربه د انسان سلوک ته بدلون ورکوي او د وروستي چلند لاره اسانه کوي.) **ويليام جيمز**

(شعور فردي جنبه لري او هر فکر د فردي شعور جز دی.) **ويليام جيمز**

ویلیام جیمز «William James» د امریکا تر ټولو فیلسوفانو لوی فیلسوف گڼل کېږي. د نوموړي هلې ځلې نه یوازې پر فلسفه باندې څرخي، بلکې د ارواپوهنې په برخه کې یې هم دومره څه کړي، چې نن سبا د «ویلهم وونت» تر څنګ دده نوم هم د نوې ارواپوهنې د بنسټګرانو په ډله کې اخیستل کېږي. ده هغه مهال چې په نړۍ کې یوڅو ګوته په شمار ارواپوهان میدان ته راوتلي وو، په دوو ټوکونو کې یو لوی کتاب چې «د ارواپوهنې اصول» نومېده ولیکه. جیمز که څه هم د یوه فیلسوف په توګه زیات ستایل کېږي او په فلسفه کې یې زیات شمېر اثار لکه، پراګماتېزم، د عقل اصالت، د حقیقت معنا، اراده او ایمان او نور لیکلي، خو د هغه د ارواپوهنې د اصولو کتاب او په امریکا کې د لومړي ځل لپاره دده په لاس د ارواپوهنې د ازموینستون تاسیس، هغه څه دي چې نوموړی یې د ارواپوهنې په تاریخ کې د مطالعې وړ شخصیت وګرځاوه.

مور د لته د جیمز پر فلسفه باندې نه غږېږو، بلکې پر هغو ټکو نظر اچوو، چې د جیمز او ارواپوهنې ترمنځ د تړاو لامل شوي دي.

پروفیسور ویلیام جیمز په ۱۸۴۲م کال د نیویارک ښار په یوه بډایه کورنۍ کې نړۍ ته راغی. دی د پلار په پنځو اولادونو «یوه لور او دريو زامنو» کې مشر زوی ؤ. د جیمز په دغه دريو نورو وروڼو کې تر ټولو کشر «هنري جیمز» نومېده، چې وروسته ورڅخه لوی لیکوال جوړ شو.

د جیمز کورنۍ د خپلې سیمې یوه له سوکالو کورنیو څخه وه، پلار یې هڅه کوله، چې ټول زمان یې په لوړه کچه زده کړې وکړي، هغه فکر کاوه، چې هر یو زوی یې مخکې له دې چې د معاش د لاسته راوړلو په فکر کې شي، باید ټوله پاملرنه زده کړې ته واړوي. د جیمز پلار له مسافرت سره لېونۍ مینه درلوده؛ لندن، پاریس، برډو، ژینو او بن ته یې سفرونه کول او د مختلفو فرهنګونو او ژبو له وګړو سره پېژندګلوي درلوده. ښایي همدغه د پلار نه وریاتې علاقه به

وه، چې وروسته جيمز هم د اروپا ټولو مهمو ښارونو ته سفرونه وکړل او له بېلابېلو ژبو او ټولنو سره اشنا شو. جيمز څه مهال د امريکا په خصوصي ښوونځيو کې درس ولوست. خو په ۱۸۵۵م کال کې يې کورنۍ اروپا ته مهاجره شوه او جيمز د فرانسې، انگلستان، المان او سويس په علمي مرکزونو او کالجونو کې خپلې زده کړې پرمخ بوتلې.

جيمز ۱۸کلن ؤ، چې بېرته امريکا ته راغی او نور وروڼه يې هملته پاتې شول. ده په امريکا کې له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې نورې زده کړې بايد د نقاشۍ په څانگه کې وکړي او يو اوچت نقاش ورڅخه جوړ شي. يو کال او څو مياشتې د مشهور نقاش «موريس هانت» ترښوونې لاندې د نقاشۍ په چارو بوخت شو. خو د کار په لړ کې په دې پوه شو، چې په ځان کې د نقاشۍ استعداد نه لري.

په دې توگه ولاړ او د «هاروارد» پوهنتون کې يې لومړی د کيميا او وروسته د طب په څانگه کې زده کړه پيل کړه. دغه مهال له کورنۍ څخه د لرې والي او په نقاشۍ کې د ماتې له مله، له سخت خفگان او رواني فشار سره مخ شو. دغه روان رنځورې په ده کې تر ډېره پاتې شوه.

ده په ۱۸۶۸م کال له ياد پوهنتون څخه د طب په څانگه کې د دوکتورا سند ترلاسه کړ، خو د هغه رواني مړاویتوب او غمگينې ترپخوا لازياته شوه، له ناڅرگندو وېرو سره لاس او گړپوان ؤ، د شپې مهال به يې نه شوی کولی، چې يوازې د باندې ووځي؛ خو ځله يې د ځان وژنې پرېکړه وکړه، خو مقرر نه وه. په همدغه وختونو کې نوموړي ته د يوه فيلسوف «چارلز» يوه مقاله چې د ارادې د خپلواکۍ په اړه ليکل شوې وه لاسته ورغله.

دغه مقاله يې خوځوځله ولوستله، خپلې ارادې يې پکې انځور کړې او تريوه بريده يې له وېرې او زړه تنگۍ ځان وژغوره. له دې وروسته جيمز له فلسفې سره زړه وټاړه او په لنډ وخت کې يې د نړۍ د زياتو فيلسوفانو اثار ولوستل.

جیمز لکه څنګه چې د هاروارډ له پوهنتون څخه په اوچتو نمر و تلی ؤ، نو له فراغت څخه درې کاله وروسته په ۱۸۷۲م کال کې چې عمر یې ۳۰ کالو ته رسېده، د هماغه پوهنتون د ادارې له خوا ورته د فیزیولوژۍ په برخه کې د استادۍ وړاندیز وشو. جیمز دا وړاندیز ومانه، په کار یې پیل وکړ، خو ترڅنګ به یې خپل زیات وخت د فلسفې او روان پوهنیزو اثارو په مطالعه تېراوه.

جیمز په دغه وختونو کې د اوچت ارواپوهاند «ویلهم وونت» اثارو ته هم لاسرسی پیدا کړ، هغه یې مطالعه کړل او څو کاله وروسته یې پخپله له ویلهم وونت سره لیدنه کتنه وشوه. جیمز له وونت سره ددغې لیدنې په اړه لیکلي: «د وونت غوړ بدلې تندی، خوشاله څېرې او نرم او مهربانه غږ، په ما باندې ډېره عجیبه اغېزه وکړه...» له ارواپوهانو او د هغوی له اثارو سره د جیمز اړیکې، ددې لامل شوې، چې په ۱۸۷۵م کال کې یې په هاروارډ پوهنتون کې د ارواپوهنې د رسونه راپیل کړل او د لومړي ځل لپاره یې په امریکا کې د تجربې ارواپوهنې ازموینېتون جوړ کړ.

د نوموړي د ارواپوهنې د اصولو کتاب چې په ۱۴۰۰مخونو کې لیکل شوی، په حقیقت کې د همدغو هلوځلو ثمره ده. دغه کتاب له خپرېدو سره سم زیات بحثونه راوپارول، ځینو څېړونکو وستایه او ځینو ورباندې نیوکې وکړې. حتی «ویلهم وونت» ددغه کتاب د اصلي موضوع په اړه شک څرګند کړ، وونت وویل: «دا کتاب ادبیات دي، هغه هم ډېر بڼکلي، خوار او پوهنه نه ده!»

اوسني څېړونکي وايي، د ارواپوهنې په برخه کې ویلیام جیمز په نظریاتي لحاظ بڼکلي او تیوریک بحثونه کړي دي، خو څرنګه چې نوموړی کوم ازموینتګر نه ؤ، نو دغه لړۍ یې ژوند ترپایه پورې ونه شوی غځولی. په خپله جیمز هم د ځان په اړه ویلي وو: «زه د فکر کولو او نظري کارونو لپاره جوړ شوی یم، نه د عملي چارو او فعال ژوند لپاره!»

جیمز د خپل ژوند یوه بره ارواپوهنې ته وقف کړې وه. خو کله چې د نوموړي د «ارواپوهنې اصول» کتاب له نیوکو سره مخ شو، جیمز له دغې شپې وروسته ارواپوهنې ته شا کړه او نوره یې فلسفه خپل هدف وگرځوه. ده د «پریستون» په پوهنتون کې تر خپلې وینامخکې غوښتنه وکړه، چې نور دې د روان پوه په توګه معرفي نه شي.

په هر حال له دې سره سره چې په خپله جیمز هم د ژوند په وروستیو کې له ارواپوهنې څخه مخ واړاوه، خود ده مخکني کارونه د ارواپوهنې په نړۍ کې بې اغېزې نه وو. په دې سبب اوسمهال د ویلیام جیمز له نامه سره د فیلسوف او ارواپوه دواړه ستاینومونه لیکل کېږي. ده فلسفه هم په ځینو ټکیو کې ارواپوهنې ته ورته کېږي، ده به ویل: «فلسفې ماته دا رازده کړل، چې تر ډېره بریده په خپله کورنۍ کې د آرامتیا احساس وکړم.» ده په دې ډول له خپلو زیاتره فلسفي نظریاتو سره ارواپوهنیز ټکي غاړه غړۍ کړي، نوموړی په خپلو فلسفي لیکنو کې یو ځای لیکي: «موږ ټول د توان یوه داسې زېرمه لرو، چې هېڅکله مو په کار نه ده اچولې. له دې سرشارې سرچینې څخه ګټه پورته کړه، چې له خپل هغه ځواک څخه چې د ستونزو د هواري لپاره یې لرې حیران شې. په خپلو پښو باور ولره او له هر خطر سره مقابله وکړه... ژوند د مبارزې ډګر وګڼه او د ځان د پریشانی او د نړۍ د ناولتیا او بدرنګیو پر ضد پاڅون وکړه...»

د جیمز په اند «ارواپوهنه د انسان د رواني ژوند علم دی.» جیمز د انسان احساسات، ادراکات، عادتونه، هیلي، ناهیلی، خفګانونه، خوشالی او نورې داسې مسئلې د ارواپوهنې د بحث وړ موضوعات ګڼي. ده په نظر: «د انسان ځان خبره ذهن یا شعور په ټوټه، ټوټه شکل نه دی. د هغود معرفي لپاره د ځنځیر د کړیو مثال ورکول. موږ ته سمه توضیح نه شي راکولی، بلکې هغه د یوه جریان بڼه لري او د یوه سیند او چینې مثال ورکول،

کولی شي د ځان خبره ذهن مفهوم راکړي. چې موږ د ځان خبره ذهن دغه جریان ته د ذهني ژوند نوم ورکولی شو.»

جیمز د دغه مفهوم د لا وضاحت لپاره لیکي: «د انسان په شعوري جریان کې کومې ځانگړې وقفې نه رامنځته کېږي... انساني ذهن په وینښ بهیر کې انتخاب کوي او دیوه انتخابگر رول لري. ذهن په خپل شعوري فعالیت کې د هغو زیاتو محرکاتو له منځه انتخاب کوي، چې د یو ورسره مخامخ وي. په دغه گڼو محرکاتو کې ځینې څنډې ته ویاسي، ځینې له ځینو نورو سره ترکیبوي او ځینې چې ورته مناسب څرگند شي، هغه انتخابوي او هڅه کوي له هغو سره منطقي چلند وکړي. ترڅو یوه معقوله نتیجه لاس ته راوړي.»

جیمز د انسان فکر او فکري پروسه هم د یوې روانې ویالې په شان گڼي او لیکي: «له یوې موضوع څخه بلې موضوع ته د یوه فکر تلل او راتلل، د کومې وقفې د رامنځته کېدو په معنا نه دي، بلکې دغه تېرېدنه هم یو له بل سره اړیکې لري او داسې دي، لکه په یوه زینه کې چې بېلابېلو پلوتو ته گامونه اخلې، خو له اصله ټوله یوه زینه ده او ټول یو فکري جریان بلل کېږي.»

جیمز د انسان ادراکات درې ډوله بولي: لومړی، هغه ادراک چې بشري د ظاهري حواسو په واسطه حاصلوي. دوهم، هغه ادراک چې بشري د باطني حواسو او عقل په ذریعه حاصلوي او دریم، هغه هغه ډول ادراک دي، چې بنیایي انسانان یا ځینې انسانان یې ولري، چې تر باطني او عقلي ادراکو څخه هم ډېر باطني او داخلي دي. جیمز دغو ادراکاتو ته د دیني ادراکو نوم ورکوي.

جیمز په خپلو ارواښوونیزو څرگندونو کې یو ځای د یوه انسان د فردي او اجتماعي نړۍ خبره را اخلې او څرگندوي: «هر فرد د یوه دېوال په واسطه چې مجمه یا د سرکوپرې، نومېږي له نورو افرادو څخه جلا کېږي.» جیمز د انسان تر دغه حریم ورهاخوا یوه بل حریم ته هم اشاره کوي او وایي:

«دیوه انسان نړۍ پر دوو برخو وېشله کېږي. نیمه د انسان فردي نړۍ ده، چې یوازې په ده پورې مربوطه ده او نیمه بله هغه نړۍ ده، چې په نورو پورې اړه

لري... زموږ زیاتره علایق او منافع په هغه نیمه نړۍ پورې ځان نښلوي، چې یوازې په موږ پورې اړوند پوري.»

جیمز د انسان شعور د هغه د باطني او رواني نړۍ یومهم توکی شمېري، لکه چې وايي: «د شعور رول دا دی، چې موږ د هغه هدف په لوري رهبري کوي، چې د ژوند د دوام لپاره ضروري دی؛ یا په بل عبارت شعور د انسان پېچلي اړتیاوې د هغه له پېچلي محیط سره اشنا کوي.»

د جیمز په اند: «د انسان عقلاني بهیر د هغه د بدن له فیزیولوژیکي تاثیراتو لاندې عمل کوي.» په دې توګه نوموړی د انسان د شخصیت څرنگوالی د هغه د تمایلاتو تابع بولي او د تمایلاتو نیمګړتیاوې یې د هغه د بشپړتابه لپاره نه جبرانېدونکی ګواښ ګڼي. دی په دې هکله وايي:

«د انسان غوښتنې او اړتیاوې، د هغه د شخصیت په تشکیل کې لوی لاس لري. له دې مخې انسانان په بشپړه توګه معقول مخلوقات نه دي، ځکه چې د هغوی ټولې غوښتنې معقولې نه دي.»

د جیمز په اثر «د ارواپوهنې اصول» کې یو څپرکی د عادت په باب راغلی دی. ده په دغه بحث کې ټول ژوندي موجودات د عادت تابع بللي او زیاته کړې یې ده: «کله چې موږ ژونديو موجوداتو ته له باندې څخه ګورو، لومړنی شی چې زموږ پاملرنه وړ اړوي، دا ده، چې هغوی ټول په عادتونو کې راګیر دي.» جیمز د عصبي سیستم د فیزیولوژۍ په اړه د څېړنو په لړ کې دې پایلې ته رسېدلی ؤ، چې د عادت د قیقي معنا لپاره یې «د عصبي مرکزونو خروجي محصول» عبارت غوره کړی.

دده په اند: «عادت له لویه سره هغه څه دی، چې موږ ټول د ځینو چلندونو تکرارولو او یا د هغو اطاعت کولو ته رابولي.» د جیمز په باور، د ټولو حیواناتو سلوک او رفتار د عادت له مخې دی، د حیواناتو عادات محدود او ساده وي، خو دا چې د انسان غوښتنې، هیلې او ذهني ظرفیت لوی او پېچلی دی، نو عادتونه یې هم په همدې ډول دي. جیمز په انسانانو کې د عادتونو

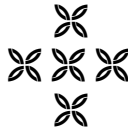
بدلون او یا د نویو عادتونو راخپلول ممکن گڼي. دی وايي: «که چېرې وغواړو، چې نویو پایلو ته دې ورسېږو، باید په ځان باخبره ډول د ځان لپاره نوي عادتونه وټاکو. دلته ستونز دا ده، چې د نویو عادتونو د جوړولو او پاللو لپاره باید زحمت وایستل شي... د ښو عادتونو د پلي کولو کيلې دا کېدای شي؛ کومې پرېکړې چې کوي، هغو ته د واقعیت ورکولو لپاره په قاطع ډول عمل کوي. په عمل لاس پورې کول او یا خپل ذهني چلند، په عملي چلند اړول، زموږ د عصبي سیستم هغه برخه فعالوي، چې معمولاً هیله او آرزو په عادت بدلوي. مغز باید زموږ د هیلو او ارزوگانو مطابق وده وکړي او د عمل له تکرار پرته په مغزو کې کوم ځانگړی مسیر نه ایجادېږي.»

جیمز په خپل اثر کې یوه بله نوې موضوع راسپړي، دغه موضوع د نظریاتو او احساساتو د بدلون مسئله ده، چې په هکله یې لیکي:

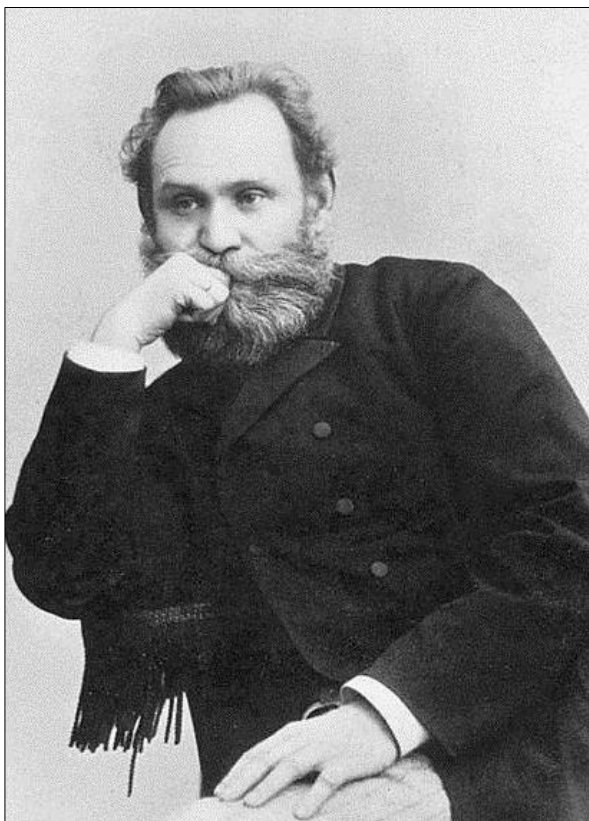
«هر وخت نه شي کېدلی، چې یو فکر له یو څخه زیات په سر کې ولرو. ښایي حیران شو، چې یو فکر دقیقاً هماغسې چې په لومړي ځل مو په ذهن کې تېر شوی و، بیا راغی. مگر دغه واقعیت په داسې یوه نړۍ کې چې په دایمي ډول د بدلون په حال کې ده او زموږ غبرگونونه هم ورسره بدلېږي، ناممکن دی.» د جیمز مطلب دا دی، چې فکر کټ مټ د لومړني حالت غوندې د یوه انسان په ذهن کې بیا بیا نه راگرځي او که راوگرځي هم، نو په یوشمېر جزیاتو کې به یې خامخا توپيروي. دی وايي:

«زیاتره وخت موږ د یوې موضوع په اړه د خپل نظر له بدلون څخه تعجب کوو. د ساري په ډول که د یوه شي یا یوې موضوع په باب یوه میاشت مخکې په یو نظر وو، خو اوس ورته په بل نظر گورو او په علت یې هم نه پوهېږو. کال پر کال د ژوندانه د بېلابېلو مسایلو په هکله زموږ نظریات بدلېږي او دا هېڅ کومه ستونزه نه ده، ځکه دغه حالت د حرکت نښه ده او موږ له همدې امله انسانان بلل کېږو.»

جيمز د احساساتو بدلون هم همدغه ډول گڼي: «زموږ احساسات په خوب يا ويښه، په لوږه يا تنده، په سترپيا يا دمه جوړی، په شپه يا ورځ، په اوږي يا ژمي او ترټولو مهم په ماشومتوب، ځوانۍ او زړبودۍ کې متفاوته بڼه لري. زموږ د ادراکو بدلونونه هم په ځانگړې توگه د عاطفې له مخې د عمر په بېلابېلو مرحلو کې توپير کوي... د مثال په ډول کوم څه چې يومهال زموږ لپاره جالب او هيجان پاروونکي وي، بل وخت راته زاړه، سترپي کوونکي او بې حاصله شي.»

پاولوف

(شرطي غبرگونونونه د ورځني ژوند نه شلېدونکې برخې دي. مور دغه عکس العملونه او غبرگونونه په خپل ځان او نورو کې په بېلابېلو نومونو لکه د زده کړې، عادت، ښوونې او روزنې په ښو پېژنو، خو په واقعيت کې دا په يوه ژوندي موجود کې د عصبي اتصالاتو د رامنځته کېدو له پايو پرته بل څه نه دي.) **پاولوف**

د ایوان پتروویچ پاولوف (Ivan Petrovitch Pavlov) خپرونو په ارواپوهنه کې د سلوک پرمکتب زیات اغېز کړی دی. پاولوف د روسیې هغه نومیالی بیولوژیست او خپرونکی دی، چې په معده او کولمو کې یې په هضمي پروسې او هضمي غدو باندې د خپلو څو کلنو خپرونو له امله په ۱۹۰۵م کال یعنی هغه وخت چې نوموړی ۵۳ کلن ؤ، د نوبل جایزه وگټله. دده په خپرونو کې درې مسئلې د یادولو وړ دي. لومړی د زړه پرعصبي سیستم باندې کار، دوهم پرهضمي غدو باندې هر اړخیزې خپرنې او دریم د شرطی غبرگونونو په اړه تحقیق او برسرېونې، چې د ارواپوهنې په تاریخ کې یې لوی ځای ونیو. پاولوف په لومړیو کې له سلوکي او جوړښتي ارواپوهنو سره اشنا ؤ، خو ده به د ویلیام جیمز هغه نظر تائید او، چې ویلي یې وو: «ارواپوهنې تراوسه پورې د یوه علم ځای نه دی راخپل کړی.»

ده په خپل ازموینتون کې په هغو کسانو جریمه اېښې وه، چې د فیزیولوژۍ پر ځای به یې د ارواپوهنې اصطلاح کاروله. خو د عمر په ورسټیو وختونو کې یې دغه نظر بدلون وکړ او حتی په خپله به یې ځان ته د یوه ازموینتګر ارواپوه خطاب کاوه.

پاولوف په ۱۸۴۹م کال د مرکزي روسیې په «ریازن» ښار کې نړۍ ته راغی. دی دیوه کلیوال کشیش په «۱۱» اولادو کې ترټولو مشر زوی ؤ. څرنګه چې د دوی کورنۍ ګڼه وه، همداسې یې لګښتونه هم زیات وو، په دې اساس پاولوف له هماغه ماشومتوب څخه له سخت کار کولو سره روږدی ؤ. دی «۷» کلن وو، چې په یوه تصادف کې یې سرسخته ضربه ولیده، له همدې امله تر «۱۱» کلنۍ پورې ښوونځي ته په تللو ونه توانېد. ده تر دغه وخته پورې خپل پلار په کور کې ځینې مذهبي درسونه وښودل. دده مور او پلار هیله درلوده، چې پاولوف به د خپل پلار په شان شي او د «ارتودوکس» په کلیسا کې به کشیش کېږي.

پاولوف په همدغه نیت یوې سیمه ایزې مدرسې ته چې په کشیشانو پورې یې تړاو درلود ولېږل شو. ده دلته څو کلونه تېر کړل، په همدغو وختونو کې د «ډاروین» ځینې لیکنې لاس ته ورغلې. کله چې ده هغه ولوستې، نوله مدرسې وتښتېد. څو کلومتره پلې تگ یې پر ځان ومانه او د «سنت پیترزبورگ» پوهنتون ته یې مخه کړه.

پاولوف په دغه پوهنتون کې د فیزیولوژۍ د څانګې مینه وال شو او له څو کلونوزده کړو وروسته یې په حیواني فیزیولوژۍ کې د تخصص سند ترلاسه کړ. نوموړي تردې وروسته د څو وتلیو استادانو په لابر اتوارونو کې کار وکړ او همدا شان دروسي روښانفکرانو له ډلې سره یوځای شو.

پاولوف له څنګه چې له یوې ساده او کلیوالي ټولې څخه راپورته شوی ؤ، خو په فکري او تحصیلي لحاظ له هغو څه په لوړه کچه ؤ، مګر د اشرافو په پرتله غریب او تش لاسی ؤ.

دی پوهېده، چې په خپل چاپېریال کې دا لږ سوکالي هم د تحصیل اوزیار له مخې راته میسره شوې ده، نو په دې بنسټ یې د یوه ځوان روښانفکر په توګه وپتېیله، چې راتلونکی ژوند باید په عملي او څېړنیزو چارو کې تېر کړي. په دې توګه یې د نورو زده کړو په موخه د دوو کالونو لپاره المان ته ولاړ. کله چې له المان څخه راستون شو، په سلطنتي طبي اکاډمۍ کې یې په کار پیل وکړ.

پاولوف په خپل ټول ژوند کې یو جدي پروګرام پلې کړ. ده به د سپیټامبر له میاشتې څخه تر می میاشتې پورې د اوونۍ په هرو اوو ورځو کې کار کاوه. ده چې کله په په ۱۸۸۳م کال کې د دوکتورا رساله بشپړوله، لومړی زوی یې پیدا شو، دغه ماشوم زیات کمزوری او ناروغ ؤ. دا مهال د پاولوف دومره لاس تش ؤ، چې د ماشوم د بڼې درملنې او د اوسېدو لپاره یې د یوه مناسب کور پیسې نه درلودې.

څه پیسې یې قرض کړې. په لږ لیرې ځای کې یې کور پیدا کړ او پر ماشوم یې درملنه وکړه، مګر دا وخت نور ناوخته ؤ او وروسته له څو ورځو یې ماشوم

ساره ورکړه. هغه مهال چې د پاولوف دوهم زوی پیدا شو، نو په همدغه لیرې او نامناسب ځای کې اوسېدل او لایې په کوم مناسب کوروس نه رسېد. د پاولوف د شاگردانو یوې ډلې چې دده له مالي ستونزو څخه خبر شوي وو، دده د ویناو په بهانه یې ورته یوشمېر پیسې راټولې کړې، خو کله چې پاولوف ته ورکړل شوې، هغه یوه هم د ځان لپاره ونه لگوله او د سپیانو د فیزیولوژیکي څېړنو په هکله یې یوازموینستون ورباندې جوړ کړ. پاولوف ترهغې اندازې پورې له کار او څېړنې سره تعهد او ژمنتیا درلوده، چې خپلو مالي مشکلاتو ته یې به چندان پکې پام نه و.

ده په دې اړه ویلي: «دغه شان مشکلات هېڅکله زما لپاره د کومې اندېښنې سبب نه دي شوي!»

په ۱۸۹۰م کال پاولوف د «سنت پیترزبورگ» د ازموینبتي علومو په مؤسسه کې د فیزیولوژۍ ټولنه تاسیس کړه. ده په همدغه ځای کې خپلې زیاتره څېړنې ترسره کړې، چې د شرطي غبرگونونو او هضمي غدو اوچتې څېړنې دده د همدغه وخت لاسته راوړنې گڼل کېږي. پاولوف په دغه مؤسسه کې د ځوانو څېړونکو د یوه لوی ټیم مسئولیت هم پر غاړه درلود.

هغه وخت چې په روسیه کې انقلاب راغی او د «لینن» په مشرۍ کمونیستي رژیم پر روسیې وزرې وغوړولې. نو د پاولوف روابط هم ورسره کړکېچن شول. په ځانگړې ډول کله چې لینن مړ شو او واک د سرسخت دیکتاتور «سټالین» گوتو ته ورغی، د پاولوف زړه نور هم ورسره تنگ شو او په بنکاره به یې په اشتراکي حکومت نیوکې کولې. خود واکمن رژیم پر وړاندې دده له دغه منفي نظر سره سره حکومت دده او دده د څېړنو درناوی کاوه او هېڅ ډول فشار یې ورباندې رانه ووړ.

پاولوف د ژوند ترپایه پورې د یوه زیات کاره عالم په توگه کار وکړ. دده عادت و، کله به چې کومه ناروغي ورته پیدا شوه، ځان به یې په خپله کوت. نوموړی چې د ژوند په وروستیو کې د سربو د ناروغۍ له امله سخت کمزوری

شوی ؤ. یوه ورځ اړ شو، یو بل ډاکټر د ځان لپاره راوغواړي، کله چې ډاکټر ورته راغی. هغه ته یې د خپلې ناروغۍ د حال ترڅنگ وویل:

«ماغزه مې سم کار نه کوي، له وسواسه ډک احساسات او غیر ارادي حرکات رانه څرگند پېږي، ښايي مرگ راباندې راتلونکی وي!»

له ډاکټر سره یې څه نورې خبرې هم وکړې، ډاکټر یې رخصت کړ او دی ویده شو. کله چې وینن شو، په ځای کې را کپناست او د خپلو کالیو په لټون پسې یې هڅه وکړه، خودرد ورباندې راغی او چیغې یې کړې:

«د پاڅېدلو وخت دی، راسره مرسته وکړئ، باید جامې بدلې کړم!»

د همدغې جملې په ویلو سره پرېستره را ړنگ شو او له نړۍ څخه یې سترگې پټې کړې. نوموړی د مړینې پروخت «۱۹۳۶م»، ۸۶ کلن ؤ.

په ارواپوهنه کې چې کوم ځای پاولوف لري، دا په حقیقت کې دده د «شرطي غبرگونونو» نظریې رامنځته کړی دی. د شرطي غبرگونونو د راپیدا کولو مفکوره هم د ځینو نورو علمي کشفیاتو غوندې له یوې تصادفي پېښې څخه سرچینه اخلي. پاولوف هغه مهال چې د سپیانو د هضمي غدو په باب یې له جراحي طریقې استفاده کوله، نو فکر ورته پیداشو، چې یوه داسې طریقه په کار واچوي، چې د حیوان له بدن څخه د باندې د هغه هضمي ترشحات مشاهده، اندازه او ثبت کړی شي.

ده یو سپی د خپل ازمویننتون په یوه ځانگړې کوچینۍ کوټه کې تر ازموینې لاندې ونيو. نوموړي لیدل کله به یې چې سپي ته د ډوډۍ یا غوښې کومه ټوټه ورکوله، نو په خوله کې به یې د هغو د خوړو پروخت لارې او ځگونه راپیدا شول. دغه لارې او ترشحات هم د هضمي بهیر یوه برخه ده، چې کابو د ټولو حیواناتو په خوله کې د خوړو پرمهال راپیدا کېږي. خو پاولوف چې کوم سپی تر تجربې لاندې نیولی ؤ، د هغه د هضمي ترشحاتو لړۍ تردې پورې راوړسېده، چې ان د خوړو په لیدو به یې له خولې څخه لارو سر وکړ. پاولوف

ددغولاړو لپاره ځانگړې پایپونه تیار کړل او هغه یې داسې ورته ولگول، چې لارې به یې پکې لاندې یوه بل اېښودل شوي لوبښي ته راټولېدلې. دده موخه دا وه، چې ددغولاړو هضمي خصوصیات وڅېړي. خو په دې لړۍ کې نوموړی دې شي ته لاسرسی نه شو، چې سپي به ان چې دده د پښو غږ واوړېد، په خوله کې به یې لارې راپیدا شوې.

پاولوف د خپلې ازموینې لړۍ نوره هم اوږده کړه، کله به یې چې سپي ته خواړه راوړل، نو د څه وخت لپاره به یې د خوړو تر ورښکاره کولو مخکې زنگ واوه، لنډه دا چې د څو ورځو په تېرېدو سره یې سپي ته دا ور وښوده، چې کله زنگ ووهل شي، خواړه رارسي. نو د سپي به هم پرته له دې چې خواړه وويني، د زنگ په غږ به یې لارې جاري شوې.

پاولوف د زنگ پرځای د څو ورځو لپاره له برقي گروپ څخه استفاده وکړه او تر خوړو مخکې به یې گروپ روښانواوه. په دې توگه سپي ته گروپ د خوړو معنا پیدا کړه او هماغه ډول به یې ورته په خوله کې ترشحاتو جریان وموند. په همدې بڼه پاولوف په سپي باندې داسې نور شيان هم تجربه کړل، خو سپي له ټولو چارو سره ورته عمل ترسره کاوه.

پاولوف له دغې نسبتاً اوږدې ازموینې څخه وروسته دې پایلې ته ورسېد، چې حیوانات د خپل ماحول پرواندي دوه ډوله غبرگونونه ترسره کوي. لومړی، طبیعي یا غیر شرطي غبرگونونه: د مثال په ډول کله چې سپي په خوراک پیل کوي، په طبیعي ډول د هغو لارې راځي، چې د غذا په هضم کې ځانگړې رول لري.

دوهم، اکتسابي یا شرطي غبرگونونه: دا ډول غبرگونونه هغه دي، چې د ځان ناخبرې زده کړې او یادگیری له لارې څرگندېږي. د ساري په توگه، د زنگ له غږ سره د سپي لارې راپیدا کېږي، یا پرته له دې چې خواړه وويني، یا سړی وويني، چې خواړه یې راته راوړل. د گروپ د روښانولو په لیدو سره یې لارې روانېږي، چې دا یو تر شرط لاندې راغلی یا زده شوی عمل دی.

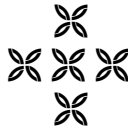
پاولوف په لومړي سر کې د لارو دغه ځواب ته د علامې څخه وروسته «اروايي ترشح» نوم ورکړ. خو د نوموړي د سپي د اروايي ژوند له فرضياتو څخه د هغه د فيزيولوژيکي فرضياتو سره ډېره علاقه وه، نو د پورته اصطلاح څخه يې لاس واخيست او پر ځای يې د «شرطي رفلکس» يا شرطي غبرگون اصطلاح وړاندې کړه او علامت يا نښې ته يې «شرطي انگېزه» وويله.

پاولوف تر دغې تجربې وروسته، مشهور فيلسوف «رنه دکارت» وستايه، چې ترده درې پېړۍ وړاندې يې حيواناتو ته د داسې ژونديو ماشينونو خطاب کړی ؤ، چې له ځانه د محيطي محرکونو په مقابل کې داسې د وړاندوينې وړ غبرگونونه بښي، چې له محيط سره په يوه بڼه تعادل غوره کړي. دده له نظره دا شان غبرگونونه د عصبي دستگاه د فعاليت يوه برخه ده، چې د ټاکليو عصبي اتصالاتو په لړ کې منعته راځي او يوله دې څخه د لارو ترشح ده.

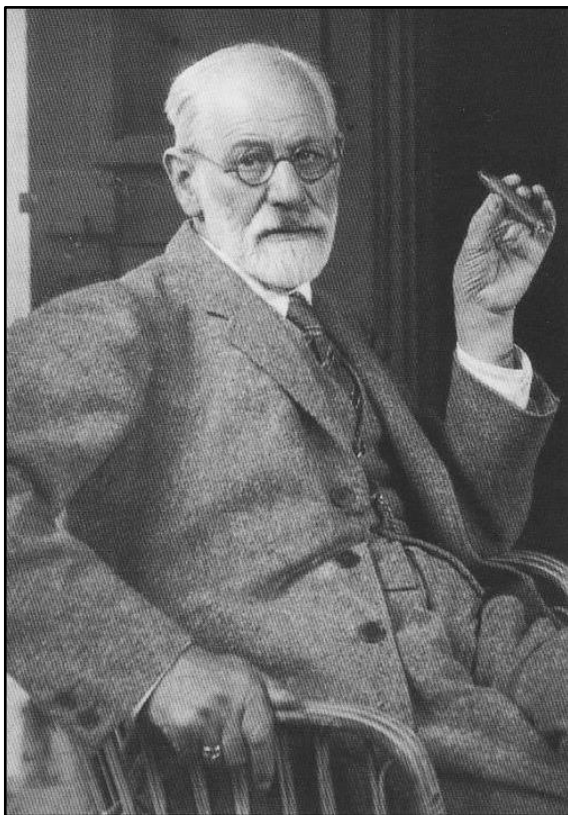
پاولوف څرگندوي: «د محيط پر وړاندې د يوه حيوان غبرگون دوې برخې لري. يوې برخې ته د عصبي تحليل سطحه ده، چې په دې کې يوحيوان د شيانو د تشخيصولو لپاره له پنځگونو حسي قواو څخه استفاده کوي او بلې برخې ته د عصبي ترکيب سطحه ده، چې په هغه کې يوحيوان د ځان لپاره مشخصوي، چې څه ډول هرشي دده د غبرگون او درک په چوکاټ کې ځای پيدا کوي... يو معمولي سپی له کوچينيو موانعو او يا په محيطي محرکونو کې د کوچينيو بدلونونو پر وړاندې يو ډول پلټونکي غبرگونونه له ځانه بنکاره کوي. غوږونه څک نيسي، شيان بويوي، په همدې توگه يو سپی زيات وخت په پلټنه تېروي، ترڅو چې خپل غبرگونونه د محيط له تړولو نويو تغييراتو سره تطبيق کړي... په دې ډول يوفرهنگ يا يوه ټولنه کولی شي، د غبرگونونو د مديريت يو پېچلی سيستم وپولو. يوازنی توپير د انسان له سپي سره دا دی، چې د انسان د شرطي غبرگونونه له طبيعي غبرگونونو څخه زيات دي.»

پاولوف ليکي: «انسانان معمولاً له ماحول سره د تمدن د جوړولو له مخې غبرگون بڼي... خو له دې سره موږ نه شو کولی د انسان د عاطفي غبرگونونو بشپړه وړاندوينه وکړي شو. لکه د يوه شديد سپکاوې پر وړاندې او د کوم دوست د لاسه ورکولو پر مهال د انسان نه اټکل کېدونکي غبرگونونه... خودا چې موږ خپل زيات عمر د عادت او فرهنگ منلو پر اساس ژوند کوو، نو ممکنه ده، چې خپلو چلندونو ته بدلون ورکړو. موږ هم د بل هر حيوان په څېر د شرطي کېدو وړ يو، مگر په عين حال کې که چېرې پام وکړو، زموږ په ژوند کې داسې نمونې هم شته، که دهغو پر اساس چلند وکړو، نو زموږ په گټه به نه وي، خو موږ دا کولی شو، د خپل ځان د شرطي کولو او يا ځان ته د وربښودلو او عادتولو له لارې هغه بدلې کړو.»

پاولوف په ټوليز ډول تر ټولو عيني او دقيق اصطلاحات او سنجشونه د زده کړې او تداعي مطالعاتو ته ننوستل. ده څرگنده کړه، چې اوچت ذهني فعاليتونه کولی شو، د فيزيولوژۍ د اصطلاحاتو په قالب کې او له حيواني ازموينستونو څخه په استفادې مطالعه کړو. په دې ډول نوموړي د عينيت خوا ته د ارواپوهنې په بڼو کې لويه دنده ترسره کړه. همدامل دی، چې د سلوک پالنې په مکتب کې د شرطي غبرگونونو مسئله مرکزي رول ادا کوي. خو ځينو کره کتونکو وويل، چې د بېلابېلو محرکاتو پر وړاندې د افرادو د شرطي کېدلو فکر، د انسان لپاره يو سپکاوې دی، دا ځکه چې دغه روش د حيواناتو د تجربې له مخې انسان ته گوته نيسي. په داسې حال کې چې انسان له حيواناتو څخه زښته زيات توپير لري او له آزادې ارادې څخه برخمن دی.

زیګموند فروید

(د انسان ذهن د یخ یوې داسې ټوټې ته ورته دی، چې نهه برخې یې تر اوبو لاندې او یوازې یوه برخه یې راوتلې وي.) **فروید**

(د انسان د ماشومتوب د دورې ټولې حادثې او خبرې د هغه د باطني شعور یا تحت الشعور برخه ګرځي.) **فروید**

زیګموند فروید (Sigmund Freud) هغه اوچت ارواپوهاند او مفکر دی، چې په ارواپوهنه کې د ارواشننې یا روانکاوی د مکتب په بنسټ اېښودلو او د لاشعور د موضوع په رامنځته کولو او مشهورولو سره نړیوال شهرت لري. فروید د ارواپوهنې په څانګه کې خپل کارونه وروسته پیل کړل، نوموړي د ژوند یوه برخه د طبابت او نورو کارونو په ترسره کولو کې تېره کړه. دی مخکې له دې چې د ارواپوهنې نړۍ ته راشي، د خبرې کولو د اختلالونو او د کوکائینو د تاثیراتو په باب د مقالو لیکلو له لارې د عصب پېژندنې حوزې ته داخل شو او د پراخو څانګه په دغه څانګه کې بوخت پاتې شو. خو کله چې یې د ارواپوهنې په درشل ګام کېښود، تر بل هر وخت نه ښه وځلېد او د دغه نوي علم د پرمختیا او پراختیا لپاره یې لوی لوی کارونه ترسره کړل.

فروید په ۱۸۵۶م کال د فرایبورګ د ښار «چې اوس د چک د هېواد خاوره ده» په یوه متوسطه کورنۍ کې نړۍ ته راغلی دی. دده پلار د وپو تجارت و او یو ډول سخت ګیږه او قدرت طلبه خوی یې درلود. هغه وخت چې فروید ۴کلن و، کورنۍ یې له فرایبورګ څخه لومړی لایپزیک او وروسته د وین ښار ته ولاړه او کابو ۸۰ کاله هملته پاتې شوه.

فروید ان د ماشومتوب له دورې د خپل پلار د «۸» نورو اولادونو په پرتله د تېز ذهن او ښه استعداد خاوند و، همدا لامل و، چې ده ته یې مور او پلار تر نورو اولادونو زیاته پاملرنه کوله. هغه مهال چې نوموړی ښوونځي ته واستول شو، نو هماغه وخت یې پلار ورته په خپل کور کې د مطالعې لپاره یوه خونه ځانګړې کړه. کله به چې فروید د شپې له خوا مطالعه کوله، نو د کور یوازنی څراغ به یې خپلې ځانګړې خونې ته یووړ او د کور نورو غړو به د ځان لپاره شمع لگوله. همدارنګه د کور نور ماشومان نه پرېښودل کېدل، چې ده ته شورما شور جوړ کړي.

فروید په ښوونځي کې ډېر ژر د یوه لایق او ممتاز زده کوونکي نوم وگاټه او په ۱۷ کلنۍ کې یې ورنه په لوړو نمرود فراغت بری لیک ترلاسه کړ. همدغه وختونه وو، چې د «اروین» د تکامل نظریې د فروید ذهن ولړزوه او له دې وروسته یې د طبي علومو د لوستلو لپاره تصمیم ونيو. ده په طبابت کې د ځان بوختولو لپاره زیات تمایل نه درلود، خو دغه رشته یې ددې لپاره انتخاب کړه، چې په راتلونکي کې یې د زیاتو علمي څېړنو لپاره رهبري کړي.

فروید بالاخره د طب په برخه کې د دکتورا سند ترلاسه کړ، خو په ټوله تحصیلي دوره کې یې د طبي مسایلو ترڅنګ ګڼ شمېر فلسفي او ادبي کتابونه هم مطالعه کړل. دی لا محصل ؤ، چې د کوکائینو په اړه یې څېړنې ترسره کړې. ده له دغې مادې سره زیاته مینه درلوده او هر کله به یې ویل، چې ددغې مادې کارول د انسان افسردګي، ذهني ستړیا او یوشمېر نورې ناروغۍ له منځه وړي. دی په دې اند ؤ، چې یو مهم درمل یې کشف کړی دی او له دې لارې یې غوښتل چې شهرت ته ورسېږي. خو داسې ونه شول، د نوموړي یوه ملګري چې د کوکائینو په باب دده وینا واورېده، نو هغه هم په دغې مادې یوه نوې ازموینه ترسره کړه او ثابتې یې کړه، چې دغه درمل کولی شي، د انسان د سترګو په بې حسه کولو کې په کار راشي. په دې ترتیب د سترګو د جراحي عمل د لومړي ځل لپاره ممکن شو. فروید په دغه وخت کې د کوکائینو د ګټو په اړه یوه مقاله خپره کړه، خو ډېر ژر له یوشمېر نیوکو سره مخ شوه او فروید نور په بشپړه توګه ورڅخه لاس واخیست او بیا یې هېڅکله نوم په خوله رانه ووړ. فروید له پوهنتون څخه تفریغت وروسته شپږ کاله د «بروک» د سایکالوژۍ په لابراتوارونو کې ازموینې او څېړنې وکړې او په دې لړ کې یې د انسان د عصبي مرکزي نظام تشریح او توضیح وکړه.

نوموړی په خپلو دغو هلوځلو کې د څه مهال لپاره پاريس ته ولاړ او هلته یې د اعصابو له وتلي متخصص «جین شارکونټ» او د «وین» له مشهور

طبيب «ډاکټر جوزف بروير» سره همکاري پيل کړه، چې وروسته يې د ډاکټر بروير په ملتيا د عصبي گډوډيو په هکله يو کتاب خپور کړ. له دې څخه وروسته فرويد بېرته خپل هېواد ته راستون شو او په مستقله توگه يې خپلو کارونو ته دوام ورکړ. ده په دغو وختونو کې خپله زياته پاملرنه عصبي او رواني مسایلو ته واړوله او په دغو برخو کې يې زيات شمېر کتابونه تر نظر تېر کړل، تردې چې د خپلو مطالعو او څېړنو په بنسټ يې يو بل مهم اثر د خوبونو د تعبير په نامه وليکه، دغه اثر فرويد شهرت ته ورساوه او نړيوالو ته يې وپنوده، چې يونی ارواپوه د پوهې نړۍ ته راوتلی دی.

د فرويد په نظرياتو او فکري نړۍ باندې د «ډاروين» او «فختر» کارونو هم لوی اغېز وکړ، خو دده د مفکوري په بشپړ ټينگښت کې تر دغه دوو پوهانو ورها خوا، عینې نور پوهان (لکه «پاستور» او «رابرټ کخ» چې د میکروبونو په کشف کې يې لوی کارونه کړي او «گريگور مندل» چې د جنیټیک د علم بنسټ يې کېښود) هم يې اغېزې نه وو.

ده په ۱۹۰۲م کال کې د چهارشنبې د ډلې په نوم د روان څېړونکو يوه جلسه جوړه کړه، په دغه جلسه کې به هره چهارشنبه ده او نور روان څېړونکو گډون کاوه او د بېلابېلو رواني مسایلو په باب به يې خپل نظريات پکې شريکول. فرويد په همدغه کال د وين په پوهنتون کې د ارواپوهنې استاد وټاکل شو او درې کاله وروسته يې درې رسالې د جنسي تمايلاتو د تيورۍ په باب وليکلې.

نوموړی په ۱۹۰۸م کال کې په دې بريالی شو، چې د خپلو څېړنو او برسرېونو مطابق د روان شننې يوه غونډه جوړه کړي، چې وروسته همدغه غونډه په يوه نړيوال نهضت بدله شوه او فرويد د خپل دغه نهضت د خورولو په موخه په ډېرو هېوادونو کې ويناوې وکړې.

خو څرنګه چې نوموړي په خپلو رواني شننو کې جنسي تمایلاتو ته زیات ارزښت ورکاوه، له همدې امله ځینې روان څېړنکي لکه الفرډ اډلر او کارل یونګ له ده سره مخالف شول، مګر بیا هم ده خپله لاره وپالله.

فروید په خپلو څېړنو کې د انسان د وړکتوب له دورې څخه بیا د ژوند ترپایه پورې ټولې قضیې، پېښې، خوښۍ، ناخوښۍ، ماحول، منظرې، لیدنې، کتنې، وېرې، نفرتونه، ګناوې، تاوانونه، لذت، درد، روغتیا او ناجوړې، تحقیر او درناوی، د ظلم او استبداد سره مخ کېدل، تشویق او تهدید، د حقوقو څخه یې سرغړونه، د ژوند په اوږدو کې بری او ناکامي، هیلو ته رسېدل او نه رسېدل، د ژوند اقتصادي حالات، دیني او مذهبي عقاید، د چاپیریال رواجونه، د دوستانو مشکلات، د هغو ناجوړې او مړینې، د جنسي غریزې محرومیت یا نه محرومیت، جنګونه، ټولنیزه اوضاع او نور داسې شیان د انسان د سلوک، شخصیت، رواني حالتونو، عقودو، احساساتو او نورو مسایلو علتونه وبلل.

ده د انسان په نننيو یا باطني حالتونو باندې د خپلو څېړنو په لړ کې د ارواپوهنې موضوع او طریقتې ته بدلون ورکړ، ده په ارواپوهنه کې د احساس، ادراک، تفکر او ذکاوت پرخای هغه رواني جریانات ترڅېړنې لاندې ونيول، چې د انسان د مبهم شعور یا ځان ناخبره ذهن مربوط وو. فروید عقیده درلوده، چې باید د ټولو رواني بې نظميو او تضادونو منبع د شعور په ځان ناخبره برخه یا ناخودآگاه کې وپلټل شي. په دې ډول فروید لومړنی ارواپوه وو، چې د تحت الشعور یا ناخودآگاه ضمیر کشفونه یې وکړه، چې نوې ارواپوهنې ته دغه کشف دده ترټولو لوی خدمت بلل کېږي. ده د تحت الشعور په معرفۍ کې شاته وهل شویو احساساتو ته اهمیت ورکاوه او فکر یې کاوه، چې هېر کړای شوي او ځپل شوي غرایز، عواطف، غوښتنې او احساسات د تحت الشعور موضوع جوړوي.

ده به ویل: «د انسان عملونه، فکرونه، عادتونه او غوښتنې، بې له دې، چې پرځان پوه شي، د لاشعور تراغېز لاندې دي. انسان خپله هره غوښتنه، چې ورباندې ځورېږي، د خپل یاد او په لنډه توګه د شعور له ساحې باسي، لاشعور ته یې تېل وهي او هلته یې بندي کوي.» دده په اند: «بنیادم خپلې ګڼې غوښتنې او خاطرې؛ ځکه له خپل شعوره شپي، چې دده له وجدان، کورنۍ روزنې، دودونو، عقیدو او اقداروسره په ټکر کې وي.» دده په باور کله چې د لاشعور په سمخه کې ایسارې غوښتنې ډېرې زورورې او د شعور ساحې ته د راتلولپاره یې فشار ډېر شي؛ نو ګرې ته روحي ناروغي پیدا کېږي.

فروید به چې کله د رواني ناروغانو درملنه د مصنوعي خوب «تنویم» له لارې کوله، نو ناروغانو به خپل یادونه له لاشعور څخه راییستل او ده ته به یې وړاندې کول. دا یادونه به که څه هم د ځینو کیسو یا اشخاصو په لړ کې وو؛ خو پر دغه یادونو باندې د نیمګړو خواهشاتو یو ژور رنګ پروت وو. فروید دا محسوسه کړه، چې دغو تېرو او هېرو یادونو په ښکاره خپل ارزښت له لاسه ورکړی دی، مګر په لاشعور کې لاژوندي پاتې دي او په شعوري کردار باندې په بېل بېل ډول خپل اغېز اچوي. ځکه کوم اعمال او افعال چې څومره په شدت سره څوک بد او ممنوع ګرځوي، هغه هغومره زورورې او توندې لاشعوري غوښتنې پیدا کوي.

فروید ته د هغورواني ناوړغانو د درملنې پرمهال چې له وسواس سره به مخ وو څرګنده شوه، چې د دوی د وسواسي حرکاتو شاته د ماضي د یوې واقعي یا تجربې لاس شته، کومې چې د دوی د ذهن په ژورو پوښو کې پټې دي. د ساري په توګه د پېغلې «میګبټ» په وار وار د لاسونو منځلو شاته د ماضي هغه کیسه پرته وه، چې ددې له لاسه قتل شوی ؤ او ددې لاسونه په وینو سره شوي وو.

لکه څرنګه چې د شخصیت مسئله په ارواپوهنه کې یوه د بحث وړ موضوع ده او د ځینو ارواپوهانو څرګندونې او ډلبندۍ په دې برخه کې مشهورې دي،

په دې ډله کې فرويد هم چوپ نه دی پاتې شوی. ده له تحت الشعوري چارو سره د تطابق په صورت کې د افرادو د رواني شخصيت په اړه څرگندونې کړې دي.

(فرويد په دې نظر ؤ، چې د هر فرد شخصيت له دريو سيستمونو څخه تشکیل شوی دی، چې له عبارت دي له:

ID ❖

Ego ❖

Super ego ❖

ID: ايډ، چې په ادبياتو کې د «هغه» په نامه راځي. فرويد يې په ستاينه کې وايي، چې دغه سيستم له ټولو هغو شيانو څخه جوړ دی، چې مود ته په ميراثي ډول پاتې وي او د زيرون له مهال څخه راسره په وجود کې ثابت پاتې شوي دي، بدني اساس لري... د غريزوي خوځښتونو مرکز او اصلي سرچينه گڼل کېږي او د ذهن په تحت الشعور کې ځای لري او تل غواړي، چې د Ego سيستم راوتنې ته لاره پيدا کړي...

Ego: ايگو: دې ته په ادبياتو کې د «زه» کلمه راغلې ده او کولی شو، په ځان غوښتنه يې تعبير کړو، چې د غريزوي اړتيا او د چاپېريال د حقيقتونو ترمنځ د اړيکې په توگه عمل کوي. د کمال او شخصيتي تکامل د ساتنې رول او دنده ورپه غاړه ده، يا په بل عبارت ايگو د شخصيت مرکزي هسته گڼل کېږي، چې د اړتيا او د چاپېريال د شته امکاناتو ترمنځ د عمل دنده ور د غاړې ده... د عمومي ارواښوې آرونه، سالمې

Super ego: سوپر ايگو: ددې معنا «ترزه اوچت يا برزه» راځي، دا برخه د محيطي روزنيزو چلندونو په سبب د انسان په شخصيت کې بڼه غوره کوي، چې د اخلاقي وجدان نوم هم ورته ورکولی شو. څرنگه چې ماشومانو ته د چال چلند قواعد د مور او پلار او نورو روزونکو له خوا د تشويق او تهديد، يا د ناز او ټينگار پر اساس وربښول کېږي. هغه يې د خپل ځان د ننه جذبوي. ناسم

چلندونه چې ورباندې له تهدید سره مخامخ کېږي، د ماشوم د وجدان یوه څانګه ګرځي، چې د سوپرایګویا له ځان غوښتنې اوچت یوه برخه یې جوړوي او سم چلندونه چې د هغو په سبب نازول کېږي یا له تشویق سره مخامخ کېږي، د ماشوم د ارمانې ځان یا سوپرایګویا یوه بله برخه یې منځته راوړي، چې په دې ډول د سوپرایګو د بشپړېدو په صورت کې چې فرد نور له ماشومتوبه وځي او نوری چلندونه د ځان کنټرولۍ له لارې ټاکل کېږي.

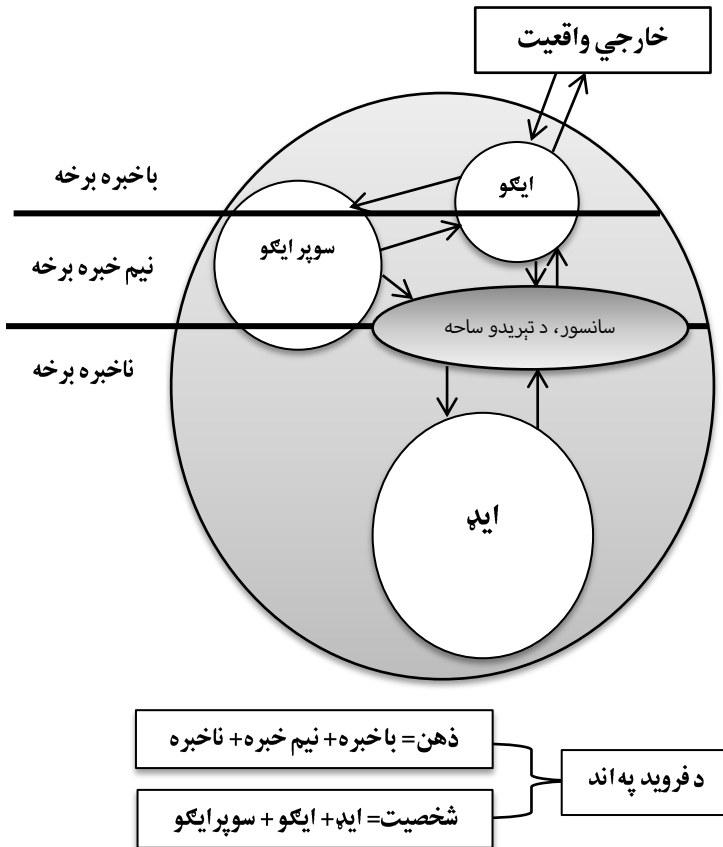
په دې ترتیب د فروید په اند د شخص په باطن کې تل یو دوامداره کشمکش جریان لري. دا ځکه چې Ego یا «زه» د مخالفو قواو تر فشار لاندې واقع وي، نو دی باید هڅه وکړي، چې د ID یا «هغه» بې رحمانه فشارونه وځنډوي یا یې پرشا وتمبوي او په دې ډول واقعیت درک کړي، ترڅو د ID اغېز راکم او د Super ego په هڅو د نجات او ثبات څنډې ته ورسېږي. خو کله چې Ego له اندازې زیات تر فشار لاندې راشي، بیا یې نو پایله هماغه اضطراب او رواني ګډوډي ده.

د فروید په نظر که څوک په اروایي لحاظ سالم وي، دا دا درې واړه سیستمونه «ایډ، ایګو او سوپرایګو» پکې یو همغږی او متحد سازمان جوړوي او د دې سیستمونو تر منځ همکاري روانه وي. د دې همکاري په برکت انسان کولای شي له محیط سره ګټورې اړیکې ټینګې کړي. برعکس، که یو سیستم له بل سره په ټکر کې وي، انسان نامتعارف ګڼل کېږي او داسې کس له ځانه او له جهانه ناراضه وي.

استاد اسدالله غنضر د خپلې هغې اوږدې مقالې په یوه برخه کې چې د پوهاند مجروح د ځانځاني بنامار پر کتاب یې لیکلې، د فروید د «ایډ»، «ایګو» او «سوپرایګو»، مفاهیم په خورا ښه او ساده بڼه بیان کړي دي نوموړی لیکي: (فروید د انسان هغه اړخ، چې یوازې په خوند پسې ګرځي او هېڅ ډول اجتماعي اصول نه مني، ایډ ID بولي، ایډ چې ټول د ذهن په لاسو برخه کې دی، د لیبډو Libido یعنی د شهوت د انرژۍ مخزن او

گودام دی. د فروید د نظریې په اساس د ماشوم شخصیت د زیربډلو په وخت کې یوازې ایډلرې. دغه ماشوم یوازې ږنده غوښتنه وي او بس. خود وخت په تېرېدو سره پوه شي، چې د هوس د پوره کولو لپاره د چاپیریال غوښتنو ته پام پکار دی. د اور لمبه به ښکلې وي، مگر لاس باید ورته وږي، چې سوځوي یې. د پیالې په ماتولو کې به خوند وي، خو په دې کار کې خطر دی، ځکه مور به یې ووهي. د چاپیریال د غوښتنو په چوکاټ کې د خپلو غریزو او غوښتنو ایسارول، د بنیاد د شخصیت بل اړخ دی، چې فروید ورته ایگو Ego وايي. ایگو د ایډ د ږندو غوښتنو مخالف نه دی، خو څرنگه چې په چاپیریال خبر دی؛ نو د هوس د پوره کولو لپاره شرایطو ته هم پام کوي. زموږ عقلاني فعالیتونه او حافظه له ایگو سره تعلق لري. ایگو یوڅه په شعور او یوڅه په لاشعور کې واقع ده. په څلور، پنځه کلنۍ کې د ماشوم د شخصیت د یو بل اړخ وده پیلېږي، چې فروید یې سوپر ایگو Super ego بولي. کله چې ماشوم د مور و پلار او نورو لارښوونې له وېرې نه، بلکې د زړه له تله ومني، معنا یې دا ده، چې په شخصیت کې یې د سوپرایگو اړخ پیدا شوی دی. سوپرایگو ترډېره حده د ټولني د اقدارو، باورونو او ارزښتونو مدافع او د ایډ بې شرمو غوښتنو مخالف دی. د سوپرایگو لویه برخه په لاشعور کې وي. د فروید په نظر په روحي لحاظ روغ بنیادم پیاوړی ایگولري. پیاوړی ایگو هم ایډ کنټرولوي، هم سوپر ایگو دې ته نه پرېږدي، چې بنیادم د وچو اخلاقو پیرو او له خلکو سره په رابطو کې متعصف قاضي کړي. ایگوله یوې خوا له خارجي واقعیت سره د ارتباط ذریعه ده او له بلې خوا د ایډ او سوپرایگو په شخړه کې د تعادل هڅه کوي. که یوڅه په غیرفني ژبه وغږېږو، ویلای شو، چې سوپر ایگو وجدان، ایډ اماره نفس «امرکونکی نفس» او ایگو عقل دی.)*

★ «پغامونه پټ پراته په افسانو کې» استاد غضنفر، څولې مجله، دویم کال، لومړی گڼه.

لنډه توضیح:

ناخبره شعور د انسان د اعمالو لومړنی محرک دی، په ناخبره شعور کې چې د انساني شعور زیاته برخه تشکیلوي دایمي او نه بدلېدونکي غوښتنې، آرزوګانې او انگېزې متمرکزې شوې دي، چې د هغو منشا هم غریزې او نه پېژندل کېدونکي روحي عوامل دي. کله چې له ناخبره شعور څخه یوه غوښتنه او آرزو راولاړه شي، نیم خبره شعور ته ځان رسوي. نیم خبره شعور سرحدی کرښه ده. باخبره شعور هڅه کوي، چې نوموړې غوښتنه یا آرزو کنټرول او سانسور کړي؛ خو په اکثر مواردو کې غوښتنې او آرزوګانې یې پاسپورټه د عمل میدان ته ورتېرېږي.

(د ایدو، ایگو او سوپرایگو د توضیح لپاره تر دغه مخ، وړاندې مخونه ولولئ)

فروید په خپلو څېړنو کې اضطراب «چې یوه رواني ناروغي ده» په دريو برخو وېشلې دی. واقعي اضطراب، نوروتیک اضطراب او اخلاقي اضطراب.

۱: واقعي اضطراب، Reality Anxiety:

دغه اضطراب د اصلي او اساسي اضطراب یو ډول دی، چې د واقعیتونو په نړۍ کې د حقیقي او رښتینيو خطرونو له وپرو څخه منځته راځي، چې نوروتیک او اخلاقي اضطرابونه هم ورڅخه سرچینه اخلي.

۲: نوروتیک اضطراب، Neurotic Anxiety:

دغه ډول اضطراب د غرایزو د ارضا پرمهال د خطرونو له تشخیص او پېژندنې څخه سرچینه اخلي. دغه اضطراب ته د ډار او وپرې نوم هم ورکولی شو، چې په خپله له غرایزو څخه نه، بلکې د غرایزو د ارضا په بهیر کې له شته گواښونو څخه سرراپورته کوي.

۳: اخلاقي اضطراب، Moral Anxiety:

اخلاقي اضطراب له شعوري وپرو څخه راپیدا کیږي. هرکله چې انسان له خپل سوپرایډو یا اخلاقي یوجدان سره یو داسې کار وکړي، یا د یوه داسې کار د ترسره کولو فکريې په ذهن کې راپاڅي، چې له اخلاقي ارزښتونو سره په مغایرت او ټکر کې واقع وي او له مخې یې په خپل ځان کې د گناه احساس وکړي، نو تل داسې وپره او تشویش ورسره پیدا کیږي، چې گواکي اخلاقي وجدان ته یې زیان رسېدلی، چې دغه وپره او ډار پخپله اخلاقي اضطراب دی. یو غیر اخلاقي عمل، چې په تېرمهال کې د یوه انسان د تحدید سبب شوی وي، که چېرې بیا تکرار شي، نو دا هم انسان له اخلاقي اضطراب سره لاس او گړېوان کوي.

د فروید په اند، په ټولیزه توګه هر اضطراب له یوه اندېشناک حالت سره ملګری دی او لکه د لوږې، تنډې او جنسي غریزې په شان خاصیت لري. خو لو ټوپیر یې په دې کې دی، چې دغه غرایز د انسان د وجود له د ننه څخه

سرچینه اخلي او اضطراب په بنسټیزه معنا له خارجي عواملو څخه سرچینه اخلي. کله چې اضطراب اوج ته ورسېږي، انسان د هرډول کار، یا غبرگون لپاره پارول کېږي. ممکن له هغې سیمې څخه تېښته غوره کړي، چې دی ورڅخه تهدید پېږي او یا کوم بل دفاعي چلند ترسره کړي. د اضطراب پرمهال د یوه شخص دغه ډول مقابلې رواني دفاعي میکانیزمونه بلل کېږي...

لکه مخکې چې یادونه وشوه، زیگموند فروید په خپلو هڅو سره په ارواپوهنه کې د روانکاوی یا ارواشننې (Psychoanalysis) نظریه رامنځته کړه، چې په لنډ وخت کې یې د یوه ارواپوهنیز مکتب بڼه پیدا کړه. دغه نظریه چې ځینې خلک ورته «فروید پزم» هم وايي، له بنسټگر فروید ترڅنګ یوشمېر نورو ارواپوهانو هم برخه درلوده، چې تاسې یې په مخکینیو پاڼو کې نومونه ولوستل.

د فروید ارواشننه له لویه سره هغه روش دی، چې د رواني گډوډیو او ناروغیو د درملنې لپاره په کار وړل کېږي. په دغه روش کې له بېلابېلو لارو چارو لکه آزادي رایادونې یا تداعي او د خیالونو له تعبیر څخه کار اخیستل کېږي. د رواني شننې موخه د هغو رواني گرمونو او عقودو رابرسېره کول او له ځان ناخبره ذهني برخې څخه یې را ایستل دي، چې د یوه چا د کړو وړو د گډوډوالي لامل شوي وي. د فروید له نظر سره سم، د جنسي غریزو تمبېدل، سره له دې چې له خاطراتو څخه هېر هم وي، بیا هم د شخص په ځان ناخبره ذهن کې پاتې کېږي. دغه خاطرات ورو ورو هغلته راټولېږي او د عصبي تشویش او دایمي بدلون لامل ګرځي او په شخص کې د رواني نارامۍ او د مزاج د تعادل د گډوډ کېدو لامل کېږي.

فروید او ورسره ملګري ارواپوهان په دې باور وو، (چې روحي او عصبي گډوډۍ د هغه څه برعکس چې پخوانیو ارواپوهانو یې فکر کاوه، عضوي ریښه او سرچینه نه لري، بلکې دا له روحي او ناڅرګندو فشارونو او افکارو

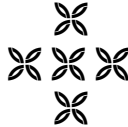
څخه راپیدا کېږي... دوی په خپل وار هڅه کوله، چې له ناپوره شویو هیلو، خاطراتو، روحي فشارونو او بې ځایه فکرونو څخه ناروغ وژغوري... ارواپوه په دې برخه کې یوازې دا هڅه نه کوي، چې ناروغ له دغه ډول فشارونو څخه خلاص کړي، بلکې دا هڅه هم کوي، چې دهغه د ننه شخصیت پرانیزي او د ناروغ ناڅرگند او پټ شخصیت راڅرگند کړي. کله چې د فروید نظریې د خپل شهرت وروستی پړاو ته ورسېدې، دهغه د پلویانو او مخالفانو ترمنځ د نظر توپیر پیدا شو. یوشمېر هغه ارواپوهان چې له ده څخه جلا شوي وو، یوه جلا او خپلواکه لاره یې خپله کړه، چې د نویو فرویدیانو New freudists په نوم یاد شول. په داسې حال کې چې ګڼ شمېر نویو فرویدیانو د فروید نظریه د ناهوښیاری یا ناخبره ضمیر په اړه منله، خو له دغه ټکي سره مخالف وو، چې فروید د شخصیت د تدوین او جوړېدنې ټولنیزو او کلتوري ځواکونو ته پاملرنه نه ده کړې...)

ارباڼا دایرة المعارف، څلورم ټوک

فروید د ژوند په وروستیو کې له ګڼو ناخوالو سره لاس او ګرېوان شو، کله چې په ۱۹۳۸م کال نازیانو د هیتلر په امر پر اتریش یرغل وروړ، د فروید کتابونه یې وسوځول او د جنسي مسايلو په باب یې د هغه نظریات د انسان شرافت ته سپکاوی وګڼل. دا مهال فروید ۸۲ کلن ؤ، خوڅنګه چې هیتلر په یهودو پسې را اخیستې وه او د فروید بله بدمرغي دا وه، چې دی هم یهود ؤ، په دې اساس لندن ته ترې وتښتېد او هلته له یو کال ژوند کولو وروسته په ۱۹۳۹م کال د ۸۳ کالو په عمر د خولې د سرطان له امله ومړ. ویل کېږي چې فروید ددغې ناروغۍ د درملنې لپاره ۳۳ ځله جراحي عملیات وکړل، خو نتیجه یې ور نه کړه. ده به د ورځې تر ۲۰ زیات سګرټ څکول. طبیبانو ده ته څوځله ددغه عمل د پرېښودلو ویلي وو، خو ده ان د ناروغۍ د تشخیص پر مهال هم له سګرټو لاس وانخیست او په پای کې تردې پورې راورسېد، چې د خولې د زیاتو عملیاتو له امله یې سمې خبرې هم نه شوی کولی، خو له زده

کونکو سره يې ليدنو کتنو ته دوام ورکې، مگر درد او ناروغۍ يوه ورځ له داسې حال سره مخ کړ، چې خپل ځانگړي جراح ته يې وويل: چې نور ورته ژوند له درد او رنځ څخه پرته بله معنا نه لري! په همدې ډول يې ورڅخه وغوښتل چې له ده سره په ځان وژنه کې مرسته وکړي. همغه وو، چې دغه جراح چې «ماکس شار» نومېد، د مرفين د ورکولو شمېر تراندازې وزيات کړ او د ۲۴ ساعتونو په اوږدو کې يې فرويد نور د ژوند له مداره وغورځاوه.

جان واټسن

(دیوه فرد شخصیت، د نوموړي دهغو ځوابونو او تمایلاتو مجموعه ده، چې د عمل او سلوک په بڼه څرگندېږي.) **واټسن**

(هیجانان، د ځانگړو محرکاتو پر وړاندې، له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي.) **واټسن**

جان بروډاس واټسن (John Broadus Watson) د چال چلند د نظريې مخکښ او د سلوک پېژندنې د ارواپوهنې پلار پېژندل شوی دی. دی لومړنی ارواپوهاند دی، چې په ارواپوهنه کې يې له باطني او نفسي طریقو سره خپل مخالفت وښود او څرگنده يې کړه، چې د ارواپوهنې علم د کیمیاوي او فزیکي علومو په څېر باید په علمي اصولو ولاړ وي. ده د ذهني او باطني تمایلاتو موضوع شاته ووهله او زیاته يې کړه:

«کوم څه چې محسوس او مشهود نه وي، باید د ارواپوهنې له متن څخه وایستل شي!» د واټسن په اند، یوازنی شی سلوک او کړه وړه دي، چې عيني اړخونه لري او باید د ارواپوهنې اصلي موضوع همدغه شی ووسي.

واټسن د خپل ۸۰ کلن ژوند په اوږدو کې د عمل او سلوک د ارواپوهنې په باب زیاتې څېړنې او لیکنې وکړې او یوشمېر کتابونه يې لکه، (د تطبیقي ارواپوهنې بنسټونه)، (د ماشوم رواني څارنه)، (ارواپوهنه د یوه سلوک پېژندونکي له نظره) او نور ولیکل او په دې سره يې د امریکا په اوچتو پوهنتونونو کې د ارواپوهنې د استادۍ ویاړ ترلاسه کړ.

واټسن په ۱۸۷۸م کال د جنوبي کارولینا د «گرین ویل» له کروندو سره په یوه نږدې سیمه کې نړۍ ته راغی. دده مور یوه مذهبي بنسټه وه، خو پلار يې یو بې پرو او شرابي سپی ؤ او کله به يې چې کوم کار یا دنده پیدا کړه، ژر به ورڅخه سترې شو او نیمگړې به يې پرېښوده. له همدې امله دوی د فقر او بېوزلۍ تر کرښې لاندې ژوند تېراوه او خپلې ورځنۍ اړتیاوې به يې د کرنې او بزگرۍ له لارې پوره کولې. خو کله چې واټسن ۱۳ کلنۍ ته ورسېد، پلار يې له یوې بلې بنسټه سره وتښتېد او بېرته رانغی؛ نو ځکه يې له پلار څخه کرکه پیدا شوه. هغه مهال چې واټسن مشهور او شتمن شو، پلار يې د لیدو لپاره نیویارک ته ورغی، خو ده ورسره ونه کتل.

واپس په وړکتوب او نوې ځوانۍ کې ډېر تکړه نه ؤ، لټ، بې خبره او سرغړوونکی ؤ. په ښوونځي کې يې هم ښې نمرې نه شواى ترلاسه کولى او ښوونکو د يوه لټ او نه کمنټرولېدونکي زده کوونکي په توگه پېژانده.

واپس په ۱۶ کلنۍ کې د گرين ويل په پوهنتون کې نوم ليکنه وکړه. دلته يې رياضي، فلسفه او يوناني ژبه ولوستل. وروسته يې وغوښتل چې د «شیکاگو» پوهنتون ته ولاړ شي او هلته د نامتو فيلسوف «جان ډيوي» تر لارښوونې لاندې فلسفه زده کړي. خو کله چې دغه پوهنتون ته ورغى او د جان ډيوي په درسونو کې يې گډون وکړ، نو د هغه څرگندونې ورته د نه پوهېدلو وړ ښکاره شوې. واپس د هغو وختونو باب ليکلي: «زه هېڅکله نه پوهېدم، چې هغه د څه شي په اړه خبرې کوي او له بده مرغه تر اوسه هم نه پوهېږم، چې هغو څه ويل!»

واپس تردې څه مهال وروسته د «جيمز رولاند انجيل» تر اغېز لاندې د ارواپوهنې مينه وال شو او په همدې سره يې د شیکاگو په پوهنتون کې د عصب پېژندنې څانگه غوره کړه. ده له زياتو هلوځلو وروسته په ۱۹۰۳م کال کې په ياده څانگه کې دوکتورا واخيسته او په همدغه کال يې له يوې بډايې محصلې چې «مري ايکنز» نومېده واده وکړ. وروسته د شیکاگو په پوهنتون کې د استاد په توگه مقرر شو او تر ۱۹۰۸م کال پورې يې همدلته تدريس وکړ. خو وروسته ورته د «هاپکنز» په پوهنتون کې د استادۍ وړانديز وشو. سره له دې چې مينه يې لرله په شیکاگو کې پاتې شي، خو د زيات معاش او د لابر اتوار د رئيس په توگه لوړ موقف دى وهڅاوه، چې هاپکنز ته ولاړ شي. ده د خپل ژوند د غوره خدمت ۱۲ کلونه همدلته د ارواپوهنې په تدريس کې تېر کړل.

نوموړي په ۱۹۱۶م کال کې د کروړو او د تطبيقي ارواپوهنې کتاب وليکه، دغه کتاب د زياتو خلکو پاملرنه دده په لور راواړوله.

واټسن په ۳۷ کلنۍ کې د امریکا د ارواپوهانو د ټولنې مشر وټاکل شو. ده د خپل ژوند په اوږدو کې یو شمېر نورو دندو لکه د بیمې د شرکت مشاوریت، په تبلیغاتي اژانسونو کې د ارواپوهنې متخصص او نورو بوختاؤ لاس پورې کړ او په دغه ټولو کې یې د یوه موفق انسان رول ادا کړ. په پای کې د ارواپوهنې د تاریخ دغې وتلې څپره د ۸۰ کالو په عمر له نړۍ سترگې پټې کړې. خو هېره دې نه وي، چې ترمینې یو کال مخکې یې خپل ګڼ شمېر شخصي یادښتونه او هغه لیکونه چې ده نورو ته او نورو ده ته لېږلې وو، یو یو د خپلې خونې په دېوالي بخاری، کې وسوځول او تاریخ ته یې د پاتې کېدو چانس یې ورنکړ.

د واټسن ټولګیوالو ویلي، واټسن د ارواپوهنې له نظره یو باطن پلوه «درون ګرا» محصل نه ؤ او نه یې د باطن پلوه اشخاصو غوندې خپل ځان په باطني او ذهني نړۍ کې لیده. همدغه د باطن پلوه اشخاصو له صفتو څخه خالي شخصیت، نوموړی وهڅاوه، چې د عمل او سلوک پلوی ارواپوهنې په لور ګامونه واخلي.

سلوک په نوې ارواپوهنه کې یوه د بحث وړ موضوع ده. چې د بهرنیو او نننیو محرکاتو پر وړاندې د انسان او یا نورو ژوو د غبرګون په معنا دی، یا په بل عبارت سلوک هر هغه فعالیت ته ویل کېږي، چې یو ژوندی موجود یې ترسره کوي او د هغه د پټو، ښکاره، فزیولوژیکي، عاطفي او عقلايي فعالیتونو څرګندونه کوي. خو واټسن د سلوک اصطلاح هغو کړو وړو ته کاروي، چې د لیدلو وړ وي.

واټسن سلوک د دماغي موضوع پر ځای هغه یوه محیطي موضوع ګڼي. ده په اند سلوک د ژوندي موجود یو داسې کلي فعالیت دی، چې په هغو کې د مغزو دنده د حسي او حرکي اعصابو او غړو ترمنځ د اړیکو نښول دي، چې حسي سیستم له غړو سره همغږی کوي. په دې اساس سلوک ته د یوه حسي او

حرکتی امر نوم ورکوي. د واپسن په نظر هر یو ذهني او باطني فعالیت د بهرني سلوک او کشمکش په نتیجه منخته راځي او له همدې امله اصلي محرکونه، بهرني مسایل دي.

واپسن د یوه انسان د شخصیت څرنګوالی هم د هغه د بهرني چلند او سلوک حاصل بولي، خوترده وروسته ارواپوهان بیا د شخصیت په ټاکلو کې له ظاهري چلند نه ورهاخوا د هغو باطني انگېزو او محرکونو څخه هم یادونه کوي، چې په خپله د عیني سلوک او رفتار د رامنځته کولو لامل ګرځي. د دوی په اند د یوه انسان بېلابېل فکري او ذهني روشونه، کرکې، عقدي، علاقمندی، وېرې، حساسیتونه، انگېزې، سم یا ناسم برداشتونه، وړتیاوې، استعدادونه، صحي وضعیت، د تېر ژوند د تاثیراتو نښې، له تربیوي ماحول نه الهامونه، له اخلاقي، مذهبي او کلتوري معیارونو او ماحول سره د جوړجاړي او سازش ځانګړې طرز او داسې نور ظاهري او باطني عناصر د شخصیت بنسټ جوړوي. دوی په مجموعي توګه شخصیت د هغو ټولو بهرنیو او نننیو صفاتو ټولګه بولي، چې د یوه فرد په ځان او روان کې وحدت پیدا کوي او وروسته یې په سلوک، رفتار او کردار کې ځان څرګندوي.

ارواپوهان د افرادو د شخصیت په جوړښت کې دوه لوی لاملونه په ګوته کوي، «وراثت» او «ماحول». خو واپسن بیا په خپلو نظریاتو کې د وراثت سخت مخالف دی، نوموړی د شخصیت په جوړښت کې د محیط رول ته ډېر ارزښت ورکوي. دی وايي، وراثت یو دروني او غیرعیني امر دی او د محیط په پرتله چې مشهود اړخ لري، بې ارزښته دی.

واپسن لیکي: (سلوک پلویان له دې مسئلې څخه چې «دغه هلک د توریالیټوب او تورې وهنې استعداد او قابلیت له خپل پلار څخه په میراث وړی دی» خبرې نه کوي، بلکې وايي «دغه هلک له جسمي لحاظه خپل پلار ته ورته دی... کله چې دغه هلک درې کلن، څلور کلن و، پلار به یې ورته یوه وړه توره په لاس کې ورکړه او د تورې وهنې ټول مهارتونه لکه حمله،

دفاع او نور جگړه اییز قوانین به یې وربښودل... تر زیاته بریده ټول انسانان تقریباً سره برابرې وړتیاوې لري، خورونیز حالات، محیطي عوامل او د ژوندانه نور موقعات او امکانات هغه څه دي، چې د ځینو انسانانو وړتیاوې زیاتې ودي ومومي او د ځینو کمې.

خو اوسني څېړونکي وايي، چې واټسن هېڅکله خپله دغه ادعا ثابته نه شوی کړی، چې د وراثت رول یې په بشپړ ډول بې ارزښته گاڼه. واټسن په خپلو نظریاتو کې تر هر څه زیات په بهرني سلوک او چلند ډېر ټینګار کوي. دی لیکي:

«سلوک پالنه باید داسې عملي جنبه ولري، چې هر نارینه او ښځینه د خپلو کړو وړو د ژورې پېژندنې او درک لپاره چمتو کړي او هغوی وهڅوي، چې خپل ژوند له سره جوړ کاندې... زه د کوم انقلاب غوښتونکی نه یم... او نه د جنسي آزادیو غوښتونکی یم، زه هڅه کوم، چې په خپلو خبرو کې تاسې ته یو داسې محرک او خوځونکی څه وښییم، چې که چېرې پر هغو باندې عمل وشي، نړۍ به بدلون وکړي... نړۍ هغه وخت بدلون مومي، چې تاسې خپل ماشومان په بې بندوباره آزادی کې نه، بلکې د سلوک پالنې په آزادی کې تربیه کړئ.»

واټسن د سلوکي څېړنې لپاره څلور کارېدونکي روشونه ټاکلي دي:

۱: مشاهدي روش

۲: د شرطی غبرګونونو روش

۳: کلامي روش

۴: ازموینبتي روش.

د واټسن اصلي علاقه د «خواب یا غبرګون» له لامل سره ده، دا چې کوم خواب یا غبرګون د یوه ژوندي موجود خپله ځانګړنه ده؟ واټسن ددې پوښتنې لپاره دوې لارې ښودلې دي: څرنگه چې د فیزیولوژی له نظره

غبرگونونه د غړو او عضلاتو، غدواتو او عصبي فعالیتونو په واسطه رامنځته کېږي، په دې بنسټ مخطط عضلات د یوه ژوندي موجود د ټولو بهرنیو یا بیرونیو حرکاتو مسئولیت لري او صاف عضلات بیا د بدن د ننیو عضلاتو او اعضاؤ د کارونو مسئولیت لري.

د واټسن په نظر، «ټول هیجانان د ځانگړو محرکاتو پر وړاندې له بدني ځوابونو څخه پرته بل څه نه دي. محرک مثلاً «د خطر شتون»، باطني او بدني تغیرات او څرگند غبرگونونه منځته راوړي، چې دغه مفهوم په هېڅ ډول په باطني اندامونو کې یا له باطني اندامونو څخه د رامنځته شویو احساساتو ډلې ته اشاره نه کوي. هر هیجان په جلا توگه د بدن له عمومي درد، سوي او بل ناڅاپي کړکېچ سر تړاو لري... هیجان د ضمني چلند یوه بڼه ده، چې په هغو کې پټ او داخلي ځوابونه یا غبرگونونه په یوشمېر بدلونونو لکه د نبض ضربان او د ساه د هوا چټکتیا، له څېرې رنگ الوتل او نورو کې راڅرگندېږي... هیجان کولی شو، د عیني محرکونو د موقعیت پر بنسټ، د څرگندو بدني غبرگونونو او عقلايي بدلونونو په ترڅ کې وپېژنو.»

د واټسن یوه مشهوره څېړنه په هغو محرکونو پورې اړوند ده، چې په ماشومانو کې هیجاني غبرگونونه او ځوابونه ایجادوي. دده د مشاهدو له مخې، اساسي هیجانونه پردری ډوله دي: «وېره»، «غوسه» او «مینه».

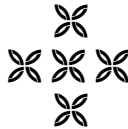
یو ماشوم له لوړ غږ او د تکیې له ناڅاپي لوېدلو څخه وپېرېږي. د بدني حرکت له بندیز او ممانعت څخه غوسه کېږي او مینه او محبت یې د پوستکي له لمس کولو او نرم نرم موبنلو او خوځولو څخه سرچینه اخلي. چې دا درې واړه شیان په زیاتو ورو ماشومانو کې یوازې نازده شوي هیجاني ځوابونه دي.

واټسن وروسته څرگنده کړه، چې ډار او وېره کېدای شي، شرطي شي او د شرطي کېدو له لارې د هغو کچه راکمه شي. ده د تجربې لپاره په هغه ماشوم باندې ازموینه پیل کړه، چې له سویانو څخه به سخت وپرېده. ده به دغه

ماشوم ته هغه مهال سوی وربکاره کاوه، چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ. خو سوی به یې دومره لرې ورنه تپراوه، چې په ماشوم کې به یې د وېرې ځواب نه رامنځته کاوه.

دغه سوی یې د څو ورځو په اوږدو کې ورو ورو په همدغه ډول چې ماشوم به د خوراک په حال کې ؤ، ورته نږدې کاوه به یې. بالاخره داسې وخت راوړسېد، چې ماشوم به پرته له کومې وېرې په سوی باندې لاسونه وهل. په دې ډول واټسن دا پایله ترلاسه کړه:

چې «د ځینو ورته او مشابه شیانو په مرسته هم کولی شو، ځینې وېرې کنټرول کړو.»

بي. اف. سكينر

(انسانان د حيواناتو په څېر مخلوقات دي، چې محيط هغو ته بڼه او شکل ورکوي. مگر موږ له دغه ځواک څخه برخمن يو، چې يا يو نوی محيط د ځان لپاره جوړ کړو او يا په هغه محيط کې چې ژوند کوو، ورسره ځان جوړ کړو.)

«سکينر»

بي. اف. سكينر (B.F.Skinner) د امريكايي ارواپوهانو په ډله كې ترټولو مشهور ارواپوه گڼل كېږي. نوموړی د «واټسن» او «پاولوف» په څېر د سلوك يا رفتار د مكتب پيروؤ او د «هاروارډ»، «مينه سوتا» او «انډيانا» په پوهنتونو كې يې د استادۍ وياړ درلود.

د څېړونكو په اند، سكينر د ارواپوهنې په تاريخ كې ترټولو جنجال پاروونكى ارواپوه دى. دا ځكه چې نوموړى په دې باورؤ، چې انسانان بايد له محيط سره د تعامل په صورت كې د حيواناتو په څېر وڅېړل شي. سكينر له ۱۹۶۰م كال يعنې د واټسن او پاولوف ترمېنې وروسته د سلوك پالنې د مكتب د رهبر په توگه راميدان ته شو او زيات شمېر پلويان او مينه وال يې پرځان راټول كړل.

سكينر چې بشپړ نوم يې «بوريس فردريک سكينر» دى، په ۱۹۰۴م كال د امريكې د پنسلوانيا ايالت د «سوسكه هانا» په ښار كې زېږېدلى دى. پلار يې وكييلؤ او مور يې هم لوستې ښځه وه. له همدې امله د سكينر د ماشومتوب مهال دده په خپله ويناد ثبات او عاطفې څخه په ډك محيط كې تېر شوى دى. سكينر د پوهنتون تر وخته په خپله سيمه كې ژوند كړى او هغه ښوونځي ته تللى، چې دده مور او پلار ورنه فارغ شوي وو. نوموړى د ښوونځي پر مهال يو خورا منظم زده كوونكى ؤ، د سهار له خوا به ترخپلو ټولگيوالو مخكې ښوونځي ته تله، ده د خپلو درسونو ترڅنگ له لوبو او نورو تخنيكي شيانو له جوړولو سره هم زياته مينه درلوده. ده همغه وخت يو بخاري توپ جوړ كړى ؤ، چې هروخت به يې كچالو، پياز او نور داسې شيان د گاونډيانو بامونو ته پكې ورواړول. دى يوشوخ ماشوم ؤ، په ښوونځي كې به يې هم شوخۍ كولې، له همدې وجې خو يوځل ورته له ښوونځي څخه د ايستلو گواښ هم شوى ؤ.

سکینر د لومړنیو زده کړو تر بشپړولو وروسته د نیویارک ښار د «هامیلټون» په کالج کې نوم ولیکه او له همدې کالج څخه یې د انګلیسي ادبیاتو سند ترلاسه کړ. ده هیله درلوده، چې په راتلونکي کې یولوی لیکوال ورنه جوړ شي. په دې اساس یې د یوشمېر ادبي لیکنو، داستانونو او شاعرانه طرحو په لیکلو پیل وکړ. خو چندان موفقي لیکنې یې ونه شواي کړي او دې پایلې ته ورسېد، چې په دې برخه کې د ویلو لپاره کوم مهم شی نه لري.

د ادبیاتو په څانګه کې دغې ماتې او ناکامۍ دومره غمجن کړ، چې رواني ډاکټر ته د تللو په فکر کې شو. همدغه وخت یې د څو ارواپوهانو کتابونه مطالعه کړل او له ارواپوهنې سره یې سخته مینه پیدا شوه. په پایله کې دغه بې بریده علاقه ددې لامل شوه، چې د نورو زده کړو لپاره یې د «هاروارد» په پوهنتون کې نوم لیکنه وکړه.

دغه وخت د سکینر عمر د ۲۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، خو پرله پسې هلوځلو په دې بریالی کړ، چې وروسته له څو کلونو له دغه پوهنتون څخه په عالي درجه د ارواپوهنې فوق لیسانس او دوکتورا واخلي.

سکینر له ۱۹۳۶م کال څخه تر ۱۹۴۵م کاله پورې د «مینه سوټا» پوهنتون استاد او له ۱۹۴۵م کال څخه تر ۱۹۴۷م کال پورې د «انډیانا» پوهنتون د ارواپوهانو د ټولنې رئیس ؤ. ده په دغه موده کې ګڼ شمېر داسې ارواپوهنیزو آزموینو ترسره کړل، چې نوموړی ته یې د یوه نوي ارواپوه او استاد شهرت وګاټه. له همدې امله په ۱۹۴۷م کال کې چې عمر یې ۴۳ کلنۍ ته رسېده، د هاروارد پوهنتون د استاد په توګه وټاکل شو. سکینر په دې وختونو کې یو کتاب «د ژویو چال چلند» په نوم خپور کړ. دغه کتاب په ۸ کالو کې ایله ۵۰۰ نسخې وپلورل شو، ګڼ نقدونه ورباندې وشول، چې زیات پکې منفي وو. خو ۵۰ کاله وروسته همدغه کتاب د ارواپوهانو له خوا یو داسې جالب کتاب وګڼل شو، چې د نوي ارواپوهنې څېرې ته یې بدلون ورکړ.

سکینر لکه څنګه چې په ځوانۍ کې په لیکوالۍ او ادبیاتو کې ماتې خوړلې وه، په ۱۹۴۸م کال کې یې د یوه ناول په لیکلو، چې «والدون دوه» نومېده، دغه ماتې په بریا بدله کړه او د څو کلونو په بهیر کې د دوه نیم میلیونو په شمېر وپلورل شو.

په دغه ناول کې یوه کلیواله ټولنه انځورېږي، چې ناوړه چارې پکې د مثبتو چلندونو په واسطه کنترول مومي. ددې ناول اصلي کرکټر «ټي. اي. فریزر» دی، چې سکینر د همدغه کرکټر په چلند او خبرو کې خپل ویل او پیغام ټولني ته وړاندې کوي. سکینر یې په اړه وایي:

«ما اجازه ورکړه، چې فریزر هغه څه ووايي، چې په خپله ما د هغو د ویلو لپاره چمتووالی نه درلود.»

نه یوازې د سکینر یادو کتابونو شهرت وموند، بلکې نورو کتابونو لکه «د ارګانیزمونو چلند»، «زما د ژوند جزیات»، «د سلوک پالنې په اړه» او «پوهه او د انسان چلند» یې هم د لوستونکو له هرکلي سره مخ شول.

سکینر د زیاتو هلوځلو له امله څوڅوځله د امریکا د هغه وخت د حکومت او خلکو له خوا ستایل شوی او په یو لړ مادي او معنوي امتیازاتو ویارل شوی دی. چې د هغو له جملې څخه «د علم مهال» یادولی شو، چې په ۱۹۶۸م کال چې سکینر ۶۴ کلن ؤ، د امریکا د هغه وخت د ولسمشر «لینډون جانسن» له خوا ده ورکړل شو.

سکینر د مرګ تر وخته یې تر ۸۶ کلنۍ پورې له کار او څېړنې لاس وانه خيست او په همغه علاقه به یې هڅه کوله، لکه ۶۰ کاله مخکې چې یې کوله. دی به معمولاً د خپل کور په تل خونه «ریز زمینی» کې ویده کېده، د کټ ترڅنګ به یې د کتابونو ډکې قفسې چې اېښې وې. د سهار له خوا به وختي پاڅېد. تر خوراک وروسته به یې څو ساعته کار کاوه او وروسته به پلي پوهنتون ته تلو. ده به ویل: «تر هڅه نه زیات له لیکلو خوند اخلم، که چېرته یې پرېږدم، شاید د خفګان ښکار شم.»

په ۱۹۸۹م کال یا هغه وخت چې سکینر د زېږودی پر پوله ولاړ ؤ، ناروغي ورته پیدا شوه، کله چې یې درملنې ته مراجعه وکړه، نو ورته وویل شول، چې ناروغي دې خطرناکه ده او تر دوو میاشتو نور به ژوندی پاتې نه شې. په هماغه وخت نوموړي له یوې راډیوسره په مرکه کې وویل:

«زه مذهبي نه یم، له دې مخې کومه وېره نه لرم، چې وروسته له مرگه به څه راباندې راشي. کله چې ماته وویل شول، چې په دغه ناروغۍ اخته یې او په څو میاشتو کې به مړ شې. زه له هېڅ ډول هیجان، وېرې او تشویش سره مخ نه شوم. یوازنی شی چې زه یې متاثره کړم او واقعاً په سترگو کې مې یې اوبنکې راوستې، هغه مهال ؤ، چې فکر مې وکړ، چې دغه موضوع باید خپلې لور او مېرمنې ته ووايم. پوهېږئ! کله چې مړئ، هغه کسان چې دوستان لري آزار ویني... ما یوښه ژوند درلود، ډېر به احمقانه وي، چې له هغو څخه په شکایت سر شم. په دې اساس زه به له دغو څو میاشتو څخه هم داسې خوند واخلم، لکه تل چې مې له خپل تېر ژوند څخه اخیستی دی.»

سکینر له مړینې څخه ۸ ورځې مخکې چې بدن یې د ناروغۍ له امله سخت ضعیف شوی ؤ، بوستون ته د امریکا د ارواپوهانو ټولنې ته راغی او خپله نوې لیکل شوې مقاله یې واوروله.

په پای کې دغه ستر روان پوه، ناروغۍ پرې نه بنود، چې نور د ژوند په لاره گام واخلي. هماغه وو، چې په ۱۹۹۰م کال کې له ژوند سره مخه ښه وکړه. دی د وینې سرطان ؤ!

سکینر په خپلو څېړنو کې څرکندوي: «د ارواپوهنې علم د تېروتنو په ځای کې د انسان سلوک څېړي. مودنور په دې باور نه شو پاتې کېدلی، چې وایي، ځینې انسانان په بشپړ ډول د شیطانانو له خوا یرغمل شوي دي او یا په هغه باور، چې گویا ټول انسانان په خپل باطن کې یو جادويي جوهر لري، چې د

هغوی هرسلوک او چلند ته لوری او بڼه ورکوي. نن موږ په انساني طبیعت باور لرو.»

د سکینر په اند: «د انساني طبیعت زیاته برخه له محیطي انگېزو څخه رنگ اخلي، په دې توګه اړینه نه ده، چې د ځینو سرسري احساساتو او ذهني تمایلاتو له مخې د انسان بشپړ سلوک او چلند وارزوو. د انسان د چلندونو او رفتارونو په اړه چې څومره پوهېدلی شو، هغه به دا وي، چې کوم څه ددې لامل شوي، چې دغو چلندونو او رفتارونو ته یې بڼه ورکړي؟ څرګنده ده، چې ددغه لاملونو ډېره برخه به په محیط کې مومو. موږ معمولاً خپل چلند ته له دې امله بدلون ورکوو، چې کوم شی په محیط کې د بڼه او کوم شی د بد په نوم پېژندل شوي دي. یا موږ خپل سلوک ددې پراساس تغیروو، چې کوم شی راته سم او کوم راته ناسم دي. موږ ظاهراً داسې فکر کوو، چې کوم چلند چې له ځانه بڼیو، په هغو کې بشپړ خپلواک یو. مګر که چېرې دقیق شو، وینو داسې څه شته، چې زموږ چلند پیاوړی کوي او دغه څه ترډېره هماغه محیطي انگېزې او معیارونه دي. په دې بنسټ، زموږ شخصیت د هغو تعاملاتو حاصل دی، چې موږ یې له هغو نړۍ سره کوو، چې پکې زیږېدلې یو.»

پوهاند حکیم، د خپل کتاب «د ارواپوهنې بنسټونې» په یوه برخه کې د ځینو بهرنیو سرچینو په حواله د سکینر د مفکورو په باب لیکي:

«د سکینر ارواپوهنه د طبیعي جبر پر بنسټ استواره ده. دهغه په عقیده د انسان د سلوک علمي توصیف د قضیې یو اړخ او د فرد د آزادۍ فلسفه د قضیې بل اړخ دی... د انسان سلوک له علمي نظره د علمي جبر تابع او منونکی دی. په علمي جبر کې هرسلوک علت لري... هغه جبر چې د ماشین په کار کې موجود دی، د انسان د سلوک په هکله هم صدق کوي. نن ډېر داسې ماشینونه جوړ شوي دي، چې په یو ډول د انسان له سلوک سره ورته والی لري. لنډه دا چې انسان ماشین د ځان په شکل جوړ کړی دی. علمي جبر ددې واقعیت ښکارندوی دی... پوه او عالم د بل هر وګړي غوندې د ځانګړي تاریخ

محصول دی... خو په دې څرگند حقیقت اعتراف کوي، چې پوهه او عالم هم لا په مطلقه معنا آزادي نه لري. پوهه د پدیدو خط‌سیر، هغسې چې طبیعت تعین کړې دی ښکاره کوي او نه شي کولی، په هغه مسیر کې مداخله وکړي، نو په دې خاطر پوهه د طبعي چارو جریان او د ژوند په چاپیریال کې د انسان د سلوک توضیح ده.»

د نړۍ د ستونزو د هواري په برخه کې اوسنۍ ساینسي ټکنالوژۍ کار ورکړی، خو په دغې ټکنالوژۍ کې داسې څه هم شته، چې بشريې له تشویش سره مخ کړې دی. د ساري په ډول اټومي بمونه او نورې تباها کوونکې وسلې هغه څه دي، چې د ځمکې پرمخ د انسان ژوند گواښي. سکینر په انساني ټولنو کې یو د بل پر وړاندې د مضرې ټکنالوژۍ د ودې پرځای د سلوک او رفتار د ټکنالوژۍ دود کول د حل لاره گڼي، دی لیکي: «د حل یوازنی لاره هغه وخت راپیدا کېږي، چې انسان یې خپل سلوک، رفتار او چلند ته بدلون ورکړي. دا ځکه چې انسان د ټولو مشکلاتو علت دی... په انساني ژوند کې د فزیک، کیمیا او بیولوژیکي علومو پر نسبت ارواپوهنې ته کمه پاملرنه شوې ده. په لرغوني یونان کې انسانانو د خپل چلند په اړه معلومات د هغه درک په اندازه کول، چې دوی همغه وخت له جهان او محیط څخه درلود. خونن چې محیط او د ژوند چارو بدلون کړی، کار ماشیني شوی، معلومات پېرشوي، فضا ټکنالوژۍ په سر اخیستې، خوزمور هغه درک چې له خپله ځانه یې لرو، تقریباً هماغسې پاتې دی او چندان وده یې نه ده کړې.»

سکینر د دې هرڅه پرځای د نړۍ د ستونزو د حل لپاره اصلي ټکی د انسانانو روان پالنه یا رواني ځان جوړونه گڼي. نوموړی د دغې جوړونې په باب د نورو ارواپوهانو په خلاف بل ډول نظر لري. دی وایي:

«مور نه شو کولی د افرادو ذهن وریدل کړو. یوازې دا کولی شو، چې هغه سلوک او محیط چې د افرادو ذهن ته بڼه ورکوي بدل کاندو. په همدې توگه تاسې نه شی کولی، د خلکو په زړونو کې نیت یا هدف ایجاد کړئ. خو دا

کولی شی، چې ځینې چلندونه هغو ته جذاب کړي او یا له ځینو چلندونو څخه جذابیت را کم کړي.»

سکینر د افرادو په ذهني، رواني او په مجموع کې د افرادو په شخصیتي جوړښت کې د محیط رول تر ټولو مهم بولي او د دغه مطلب د توضیح لپاره په ځینو ځایونو کې ان له افراطه کار اخلي. لکه چې وایي:

«انسان په دې دلیل اخلاقي حیوان نه دی، چې بېل ډول ځانگړنې لري، بلکې د انسان اخلاقي توب په دې کې دی، چې یو داسې اجتماعي محیط یې جوړ کړی دی، چې هغه نوموړی اړیاسي، چې اخلاقي چلند او سلوک له ځانه وښيي.»

سکینر په ټولنه کې د افرادو د چلند او سلوک بدلون د زور او شکنجې له لارې سم نه گڼي، بلکې د کنټرول او مثبت تقویت پلوي کوي. د سلوک بدلون د مثبت تقویت له مخې یو مشهور فن دی، چې په رواني روغتونونو، زندانونو او ښوونځیو کې د ناوړه او نامطلوبو چلندونو د سمولو او مثبتولو په موخه کارول کېږي. د سکینر په دې اړه زیاتوي:

«که چېرې یو ماشوم په پام کې ونیسی، کله چې د خوړو د لاسته راوړلو لپاره شور او لانه جوړوي، نو که چېرې یې والدین د دغه ماشوم د غوښتنې په مقابل کې تسلیم شي. په حقیقت کې د هغه د نامطلوب سلوک تقویه کوي... په دې ترتیب مور هغه مهال د یوه ماشوم چلند بدلولی شو، چې له هغو سره یې مخکنی چلند یا نامطلوب عمل تائید نه کړو. په همدې ډول د رواني ناروغانو سره په چلند کې د هغو د ناسمو رفتارونو په نه تقویت سره کولی شو، د هغه په سلوک کې مثبت بدلون ته لاره هواره کړو.»

آلفرډ آدلر

(د تکبر د ټولو ډولونو انګېزه یوه ده، متکبر انسان د ځان لپاره یو داسې هدف ټاکي، چې په نړۍ کې د لاسته راوړلو وړ نه وي. دی غواړي په دغې نړۍ کې بل هېڅوک تر ده مهم او موفق نه وي، خو پوهېږئ! دغه هدف دده د بې کفایتۍ د احساس مستقیمه پایله ده.) «آلفرډ آدلر»

(ټولې اروايي ناروغۍ له ټولنې څخه د ګوښه توب له امله پیداکېږي، څومره چې مور له ټولنیز ژوند څخه لرې کېږي، هغومره به مور په زیاتو اروايي ستونزو او ناروغیو اخته کېږي.) «آلفرډ آدلر»

آلفرډ آډلر (Alferd Adler) د اتریش د هېواد هغه نامتو ارواپوه دی، چې د لومړي ځل لپاره یې په ارواشننه یا روانکاوی کې د ټولنیزې ارواپوهنې تطبیق ته لاره هواره کړه. نوموړی که څه هم د «زیګمونډ فروید» د نظریاتو پلوی ؤ، خو له څه مهال تېرېدو وروسته یې د هغو له ځینو څرګندونو سره مخالفت وښود او د خپلو څلورو نورو ملګرو په ملتیا یې یوه بله ډله جوړه کړه، چې د هغو ډلې یوه لاسته راوړنه د «ټولنیزو علاقو» د نظریې رامنځته کول وو.

آلفرډ آډلر په ۱۸۷۹م کال د اتریش هېواد د وین ښار په یوه بډایه کورنۍ کې وزیږېد. نوموړی د خپل پلار د «۷» اولادونو له ډلې دوهم زوی ؤ. دی او یوبل کوچینی ورور یې د پلار د نور و اولادونو په پرتله ضعیف او خوار اندامی وو او هر وخت به یې له ناروغیو سر ټکاوه. په پایله کې آډلر له ناروغۍ روغ راووت او کوچینی ورور یې مړ شو.

په همدې بنسټ آډلر همغه مهال له ځانه سره پرېکړه وکړه، چې په راتلونکي کې باید یو پیاوړی ډاکتر ووسي. نوموړی په کوچینوالي کې له بېلابېلو عقودو سره مخ ؤ، له مشر ورور سره یې کینه وه، هغه به کله ناکله ځوراوه او مور یې هم د مشر زوی او ده ترمنځ توپیر کاوه. په دې توګه به آډلر د مور په پرتله له پلار سره زیات د نږدېکت احساس کاوه.

آډلر چې کله په ښوونځي کې شامل شو، ښوونکي یې پلار ته وویل، چې دغه زوی دې د هېڅ لوبې نه دي! خو آډلر په وړوکی او کمزوري ځان هڅه وکړه، چې په خپلو کمزوریو او حقارتونو لاسبری شي او د یوه داسې انسان په بڼه څرګند شي، چې تل د تحقیق شویو انسانانو لاس نیوی وکړي.

آډلر د ښوونځي له بشپړولو وروسته په وین پوهنتون کې د طب پوهنځي ته ومنل شو. ده خپل مونوګراف د خیاطانو د صحي شرایطو په هکله ولیکه او له څو کلنو زده کړو وروسته یې یاد پوهنځی په بریالیتوب سره پای ته ورساوه. نوموړي تردې وروسته د یوه ډاکتر په توګه کار پیل کړ، خو د ناروغانو د

درملنې پرمهال د هغو رواني ستونزو او ذهني اختلالاتو دده پاملرنه د ارواپوهنې خوا ته چې په هغه پېړۍ کې د یوې نوې او جالبې پوهنې په توګه رامنځته شوې وه ور واړوله. آډلر دا وخت د یوشمېر نامتو ارواپوهانو اثار مطالعه کړل. دغې مطالعې نوموړی وهڅاوه، چې دخپل هېواد له وتلي روان پوه «زیګموند فروید» سره وپېژني. همغه و، چې د فروید او نیزو غونډو ته یې لاره پیدا کړه.

په دغو غونډو کې به فروید او نورو ګډونوالو په بېلابېلو ارواپوهنیزو مسایلو بحث کاوه. څرنګه چې آډلر ان د ماشومتوب له مهاله زحمت کش او هڅاند انسان ؤ، نو په کم وخت کې یې د نورو ګډونوالو په پرتله زیاته وړتیا وښوده. آډلر کابو «۱۰» کاله له فروید او د هغه د روانکاوی یا ارواشننې له مفکورې سره ملګری پاتې شو. خو تردې وروسته یعنې هغه مهال چې نور یې په ارواپوهنه کې د استادۍ وړتیا ترلاسه کړه، د زیګموند فروید له ځینو نظریاتو سره یې اختلاف پیدا شو.

فروید هڅه کوله، چې دغه اختلاف له منځه یوسي او آډلر په یونه یو ډول تر خپل بشپړ اغېز لاندې راولي. په دې سبب یې د وین د روانکاوی ټولنه دده «آډلر» په نوم ونوموله. خودې هڅې هم ونه شوای کړای، چې د دوی ترمنځ د نظر بشپړ یووالی راولي. په پایله کې آډلر د فروید هغه نظریات چې په هغو کې پر جنسي مسایلو زیات تمرکز کېده چټل وګڼل او فروید بیا ده ته د ناوړه او د شهرت د لېوني خطاب وکړ.

په دې ډول په ۱۹۱۱م کال د دواړو ترمنځ په بشپړ ډول اړیکې پرې شوې او یو کال وروسته آډلر د «فردی ارواپوهنې ټولنه» تاسیس کړه. آډلر په دغه وخت کې «د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی» په نوم کتاب خپور کړ. خو دا هغه وخت ؤ، چې نور لومړۍ نړیواله جګړه راپیل شوه او د نورو څېړونکو او پوهانو په څېر د آډلر کارونه هم په تپیه وردرېدل.

تر دې وروسته نوموړي د اتریش په پوځ کې د ډاکټر په توګه ګڼ خدمتونه ترسره کړل. وروسته يې په وین ښار کې د ماشومانو د رواني درملنو بنسټ کېښود، ددغه روغتون څانګې ډېر ژر د ښار نورو برخو ته ولېږدول شوې او «۲۲» نور روغتونونه ورڅخه ورغول شول، خو په ۱۹۳۲م کال کې دولتي چارواکو دده په روغتونونو بنديز ولګاوه.

په دې سره آډلر اړ شو، چې د مهاجرت لمنه ونیسي. نوموړی امریکا ته ولاړ، هلته د خلکو له هر کلي سره مخ شو او د نیویارک د «لانګ آیلنډ» پوهنتون د ارواپوهنې استاد وټاکل شو. آډلر دا مهال د امریکا له ځینو نورو پوهنتونونو سره هم همکاري درلوده او په ګڼو غونډو کې به يې ویناوې کولې. په حقیقت کې همدغه ویناوې وې، چې نوموړی يې په اروپا او امریکا کې شهرت ته ورساوه.

آډلر ته ژوند زیات فرصت ور نه کړ. یوه ورځ چې سکاټلینډ ته د وینا لپاره تلل و، مخکې له دې چې وینا يې اورولې وی، د زړه حمله ورباندې راغله او د تل لپاره يې له نړۍ سره مخه ښه وکړه. دغه وخت نوموړی ۵۸ کلن و. آډلر نه یوازې په پوهنتونونو او نورو علمي او څېړنیزو مراکزو کې تدریس او ویناوې کولې، بلکې یو شمېر داسې کتابونه يې هم ولیکل، چې دده نوم به يې د یوه اوچت ارواپوهاند په توګه تر ډېره ژوندی ساتلی وي. دده د مشهور اثارو نومونه دا دي:

- د ژوند علم
- د فردي ارواپوهنې تیوري او کارول
- هغه معنا چې ژوند يې ستالپاره لري
- د رواني مړاویتوب د منځته راتګ څرنګوالی

د آډلر نظریات که څه هم د فروید د نظریاتو پریښتې راڅوځېدلې، خو بیا هم په ځینو غټو ټکو ورسره توپیر پیدا کوي. فروید به ویل، انسان په بشپړ ډول

د تحت الشعور يا لاشعور تر اغېز لاندې دى، خو آډلر وايي، چې انسان د «لاشعور» په پرتله له «شعور» څخه زيات اغېزمن دى. په دې چې د انسان په چال چلند او سلوک کې چې كوم رول شعور يا ځان خبره ذهن لري، هغه رول لاشعور يا ځان ناخبره ذهن نه شي درلودلى. همداراز آډلر انسان يو اجتماعي موجود گڼي، چې خپل ماحول ته د ځواب ورکولو او د خپلو نيمگړتياؤ د پوره کولو په حال کې د خپل ژوندانه سبک او لاره ټاکي. دى وايي: «ټول انسانان په فطري توگه يو ډول فردي هويت او قدرت ته د رسېدو په لټه کې دي او له دې لارې ټول انسانان له خپل ماحول سره د جوړجاړي په هڅه کې دي.»

آډلر له فرويد سره په دې نظر کې همغږى دى، چې وايي «د انسان روان او ذهن په ماشومتوب کې بڼه نيسي او د ماشومتوب د مهال خاطرې، عقدهې او نور چلندونه د ژوند ترپايه پورې د انسان پروراني او ذهني حالت اغېز لري.»، خو د فرويد له هغه نظر سره بشپړ مخالفت نيسي، چې وايي:

«د انسان جنسي تمايلات د هغه د رواني انگېزو اصلي محور دى.»

آډلر څرگندوي: «يو ماشوم په داسې ماحول کې رالويږي، چې زيات وگړي يې ترده لوى او قدرتمن دي. دى په جدي ډول د لويو وگړو د چال چلند تر اغېز لاندې راځي. له هغوى څخه په شعوري او لاشعوري توگه زده کړه کوي او ورځ تر بلې يې ذهن دا موضوع بوخت ساتي، چې بايد ترڅانه د لويو وگړو په څېر چلند، رويه او مقام راخپل کړم. د دا ډول تشود ډکولو احساس د ماشوم د زده کړې او يادگيرى په تجربو بدلېږي... ماشوم په يوه نه يو ډول په خپل ځان کې د لويانو په پرتله د کمښت يا کمبود احساس کوي او تل هڅه کوي، چې دغه نواقص جبران کړي، چې دغه پروسه د ماشوم د ودې او رشد اصلي ټکي دي.»

آډلر دغه مطلب په يوه جمله کې داسې رالټوي: «په زرگونه ځواکونه او استعدادونه د کمبودى له احساس څخه سرچينه اخلي!»

آډلر يو بل ځاى وايي: «هغه څه چې تربيل هرڅه زيات اهميت لري، دا دى، چې ايا موږ خپلې کمبودى د يوه مشکل په توگه پېژنو او که نه؟... د انسان هڅه

او تلاش تل د حقارت او کمبودۍ د احساس د نفې کولو پرمهال بڼه غوره کوي، چې دغه بهیر په خپل وار سره د یوه شخص ټول ژوند ته لوری ورکوي. «
آډلر دغه بهیر ته چې انسان پکې د ژوند د چارو سرته رسولو او په مجموع کې د خپل ځان د جوړولو لپاره پارول کېږي، د حقارت د عقدې نوم ورکوي. د آډلر په اند د افرادو د چال چلند او رفتار ټاکونکې قوه، همدغه د حقارت عقده ده. نوموړی د خپلې دغې وینا د روښانولو لپاره په مثال کې زیاتوي: «هغه وگړي یا ماشومان چې بدني کمزوري لري، هرکله د خپلې دغې کمزورۍ د جبران هڅه کوي. ذکر او فکريې دا وي، چې خپله نیمگړتیا رفع کړي، بنایي له داسې افرادو څخه د سپورټ قوي لوبغاړی جوړشي. همداراز هغه افراد چې په ماشومتوب کې د ژبې او خبرو کولو ستونزه لري، ممکن د وینا درملنې یا گفتار درمانۍ له لارې په یوه اوچت ویناوال بدل شي.»

آډلر د فرانسې د مشهور امپراطور «ناپلیون» یادونه کوي، چې ټیټ قد یې درلود او په ماشومتوب او نوې ځوانۍ کې به له دغه ټکي ځورېدا، بنایي دا او دې ته ورته لامل به وو، چې هغه په یوه مقتدر واکمن بدل شو.
آډلر د خپلو څرگندونو په لړ کې زیاتوي:

«په انساني ټولنه کې د حقارت د احساساتو جبران د افرادو او جامعې په خیردی او ددې په مقابل کې ددغه ډول احساساتو په جبران کې پاتې راتلل او ماتې خوړل، د حقارت د عقدې د پایښت او ټینګښت لامل کېږي، چې په پایله کې فرد تردې بریده کمزوری کوي، چې د ژوندانه له زیاتو مسایلو سره په مخامخ کېدو کې له ماتې سره مخامخ کېږي.»

د آډلر په نظر: «که چېرې د یوه انسان په ذهن کې د حقارت عقده شديده او ځنډنۍ شي او د هغو د جبران لاره ونه لیدل شي، نو انسان بیا یو ډول منفي غبرگونونو ته هڅوي. د ساري په ډول که چېرې یو سړی په ټولنیز ژوند کې کم راشي او د حقارت په یوه دوامداره احساس کې ونښلي، هغه بیا وخت ناوخت خپله باطني غوغا رابرسېره کوي او ترډېره یې د یوه ناسالم او افراطي چلند په

چوکات کې وړاندې کوي. مثلاً د حسد، کینې، ګوښه ګیرۍ، وېرې، د اجتماعي نژاکت نه مراعات کولو، ځان ته په کمه سترګه کتلو یا ځان لوی لیدلو، تظاهر او نورو ناسمو اعمالو په بڼه یې څرګندوي.»

آډلر یو بل ځای د انسان د شخصیت پر وحدت او همسازۍ باندې ټینګار کوي، چې په هغو کې محرک ځواک او نور منابع، انسان د یو اوچت هدف په لور رهبري کوي. نوموړې وایي؛ د ځان د لوړتیا لپاره کوښښ کول، ذاتي جنبه لري، چې د ټولو پرمختیاو سبب کېږي... پراختیا غوښتنه او پراختیا لټونه یوه عامه مرحله ده. د پرمختیا لپاره د انسانانو هڅه په بېلابېلو مسیرونو کې څرګندېږي. هر شخص په خپل ځان کې د ژوند او حالاتو په مقابل کې د ځواب ویلو طریقې ته «چې د ژوند سبک او روش هم ورته ویل کېږي» وده ورکوي. د ژوند سبک او روش د هغو چلندونو مجموعه ده، چې د یوه شخص په وسیله د واقعي یا خیالي نیمګړتیاو د جبران لپاره ترسره کېږي.

د ساري په ډول هغه ماشوم چې بدني ضعیفي لري، د ژوند سبک یې له هغو ټولو فعالیتونو څخه عبارت دی، چې د بدني ځواکتیا د لاسته راوړلو لپاره یې پکاروي. دغه سبک ورو ورو د ماشوم د راتلونکي ژوندانه لپاره د یوه چوکاټ بڼه غوره کوي... له بلې خوا هغه ماشوم چې په افراطي ډول د مور او پلار له خوا یې تر نظر لاندې نیول کېږي، یا ناز وړ کول کېږي. بنایي یو ځان مداره Self-centred او له اجتماعي علاقه څخه لرې ماشوم ورڅخه جوړ شي او ددې په مقابل کې هغه ماشوم چې له پامه غورځول کېږي او هېڅ ډول پاملرنه ورته نه کېږي، ددغه ډول ماشوم د ژوند سبک او روش له ټولنې څخه د غچ اخیستلو په بڼه راڅرګندېږي.

آډلر په ارواپوهنه کې د انساني طبیعت د سمې طرحې د وړاندې کولو په موخه لیکي: «له ټولنې سره د جوړجاړي روحیه، د ارواپوهنې تر ټولو مهمه دنده ده.» آډلر هغه اشخاص چې له ټولنې سره د هېڅ ډول جوړجاړي هوانه لري، د

ټولنې دښمن گڼي. دی د مثال په ډول د مغرور او ځان لیدونکي انسان یادونه کوي او لیکي:

«مغرور او ځان وینی انسان هڅه کوي، خپله اصلي څېره پټه کړي... ددغه ډول افرادو په ژوند کې ټول شيان په دې پوښتنې پای ته رسي؛ دغه کار یوازې زما لپاره څه گټه لري؟» آدلر له دغه ابهام سره مخامخ و، چې ایا ټول هغه بریالیتوبونه او کارونه، چې د بشر لپاره شوي، د ځان وینې «خودبیني» حاصل دي؟ ایا د نړۍ د بدلولو په لاره کې ځان لوی لیدنه ترټولو مهمه انگېزه ده؟...

د آدلر ځواب د دا ډول پوښتنو پر وړاندې منفي دی. دی وایي:

«هغه لوی کارونه چې د بشریت په خدمت کې ترسره شوي، د ځان غوښتنې یا خودخواهی حاصل نه دي، بلکې د نورو د غوښتنو حاصل هم دي. موږ ټول تریوه بریده ځان ویني یا خودبین یو، مگر هغه انسانان چې د سالم روان خاوندان دي، کولی شي دغه اندول وساتي او نورو ته هم پام وکړي. ځان لیدونکي انسانان په ټولیز ډول اجتماعي اړتیاو ته ژمن نه وي... دوی ځان په هر حالت کې ترنورو لوړ گڼي او د نورو په تورنولو کې تخصص لري.»

آبراهام مازلو

(د انسان یوه ستونزه دا ده: دی د ژوند په هره شېبه کې ویني، چې انسان والی څومره سخت دی.)

«آبراهام مازلو»

(که چېرې یو انسان له خپل کار او دندې څخه خوشاله نه وي، د خپل ځان د لاسته راوړولو یوه ترتولو مهمه لار یې ورکه کړې ده.)

«آبراهام مازلو»

آبراهام مازلو «Abraham Maslow» د بشري يا انسان پالې ارواپوهنې پلار بلل کېږي، چې د ارواپوهنې په نوي بهير کې يې تر بل هرچا اوچت ګامونه اخيستي دي. په شلمه ميلادي پېړۍ کې دده نظريات ارواپوهنې ته نوې ساه وربښي. د څېړونکو په اند، د آبراهام مازلو ليکنې نه يوازې له علمي اړخه معتبرې دي، بلکې د عامو لوستونکو له خوا يې هم ښه استقبال شوی دی او تراوسه پورې يې په خورا مينې او علاقې سره اثار لوستل کېږي. مازلو به ويل: «که يو څوک غواړي، چې ددغې ظاهري نړۍ په يوه برخه کې د مينې او دوستۍ وړ واقع شي، نو لومړی بايد په خپل ځان کې دننه يا په خپل باطن کې د نړۍ له همغې برخې سره مينه او دوستي وکړي.»

آبراهام مازلو په ۱۹۰۸م کال د نيويارک د «بروکلين» ښار په يوه فقير مېشته سيمه کې زيږېدلی دی. دی د پلار مشر زوی ؤ، څنگه چې دده مور او پلار دواړه نالوستي روسي مهاجرو و. نو هڅه يې دا وه، چې په ټولو اولادونو يې زده کړې وکړي. خو له دې سره هم د مازلو ماشومتوب له ناخوډک ؤ. نوموړی يو شرمگير، خود عالي استعداد خاوند هلک ؤ. دده مور چې يوه خرافاتي يهودی مېرمن وه، هرکله به يې کوچينۍ مازلو تهديد او او خپلو دوو نورو زامنو ته به يې چې تر مازلو کشران وو ترجيح ورکوله. مازلو د مور له دغه چلند څخه د ژوند تر پايه پورې خوابدی ؤ. ده به د ماشومتوب او نوې ځوانۍ پرمهال د خپل بدن د ډنگرو غږو له امله د حقارت احساس کاوه. خو ددې لپاره چې دغه تشه جبران کړي، د سپورتي مهارتونو په زده کړه يې لاس پورې کړ. دده پلار غوښتل چې له زوی «مازلو» څخه يې په راتلونکي کې يو تکړه حقوقپوه جوړ شي.

په همدې سبب مازلو خپلې زده کړې د حقوقو په برخه کې د نيويارک په يوه کالج کې پيل کړې. ددغو زده کړو تر بشپړولو وروسته د «ويسکانسن» پوهنتون ته ولاړ، هلته يې له ارواپوهنې سره علاقه پيدا شوه او په همدغه

خانګه کې یې د لوړو زده کړو لپاره مټې راوغښتې. په پایله کې په ۱۹۳۴م کال په ارواپوهنه کې د دوکتورا په اخیستو بریالی شو.

مازلو په دغو رسمي زده کړو بسنه ونه کړه او د لا نورو زده کړو لپاره یې د کلمبیا پوهنتون ته مخه کړه، هلته یې له مشهور ارواپوه «آلفرد ادلر» سره وپېژندل او د هغو له څېړنو او لیکنو څخه یې ګټه واخیسته. ده همغه مهال له یوشمېر نورو ارواپوهانو لکه، کارن هورنای، ورتایمر، کورټ کافکا او نورو سره هم راشه درشه پیدا کړل. همداراز یې د امریکا د نامتو بشر پېژندونکي «روت بندیکت» د اثارو او نظریاتو مطالعې د نوموړي پام له رواني او اجتماعي اړخه د مثبتو اشخاصو د روزلو په لور راواړاوه.

مازلو تر زده کړو وروسته ۱۴ کاله د «بروکلین» په کالج کې تدریس وکړ، خو تر هر څه لومړی دده هڅه دا وه، چې په یوه نه یوه توګه ارواپوهنه انساني کړي. مګر ځینو دودیزو ارواپوهانو دی په سمه نه پرېښود او که هر څومره به لوستونکو او محصلینو دده هڅې ستایلې، بیا هم دده له خوا په ارواپوهنه کې د زړو عنعنو نه رعایت ددې لامل ؤ، چې یوشمېر ارواپوهانو به دده په کړیو کارونو سترګې پټولې.

مازلو په ۱۹۴۵م کال چې ۳۷ کلن ؤ، د «انحراف د ارواپوهنې اصول» کتاب یې خپور کړ او دوه کاله وروسته یې یوه بله مشهوره مقاله چې د انګېزې تیوري نومېده له چاپه راووتله. له ۱۹۵۱م څخه تر ۱۹۶۹م کال پورې د برانډایس پوهنتون د ارواپوهنې د ټولني ریاست دده پر غاړه ؤ او ده همدغلته خپل بنسټیز نظریات تدوین او د «شخصیت او انګېزې» په کتاب کې یې خپاره کړل. نوموړی تردغو هلوځلو وروسته د امریکا د وتلیو ارواپوهانو په ډله کې راغی او په پایله کې د امریکا د ارواپوهانو د مجلس د عمومي رئیس په توګه وټاکل شو. اوسني څېړونکي په دې باور دي، چې تر آبراهام مازلومخکې ارواپوهنه پر دوو برخو وېشل شوې وه. یوه لوري ته د سلوک پلویان واقع وو، چې ځینو افراطي پلویانو یې انسان ته د یوه ژوندي ماشین

خطاب کاوه او بل لوري ته د روانکاوی یا ارواشننې پلویان وو، چې ټول رواني مسايل به يې د لاشعور په تله تلل. همغه وو، چې آبراهام مازلو يوه دريمه څانگه د بشري يا انسان پالې ارواپوهنې په نوم رامنځته کړه.

دغه ارواپوهنه د روانکاوی له هغه ټکي سره موافقه نه کوي، چې وايي، د انسان چلند په جبري توگه په لاشعور کې د خپل شويو او ټپل وهل شويو غريزو او د ماشومتوب د دورې د خاطر او انگېزو په واسطه رهبري کېږي. بلکې وايي؛ انسان هر وخت کولی شي، چې پر خپل سرنوشت باندې اغېز وکړي او يا حتی هغه کنترول کړي. څرنګه چې انسان خپلواک دی، نو کولی شي د ځان لپاره بدمرغي او يا نېکمرغي په خپله وټاکي. خو هغه څه چې يو انسان په فزيکي او رواني توگه په حرکت راولي، په واقعيت کې هغه ليدلوری، انگېرنه، برداشت او اخیستنې ده، چې انسان يې د ځان او چاپېريال په وړاندې لري. د انسان پالې ارواپوهنې د سرلاري په توگه د آبراهام مازلو په ټولو څرګندونو کې انسان ته يو ځل بيا ارزښت ورکول کېږي او د انتخاب او خپلواکۍ انگېزه ورته په گوته کېږي، چې په هغو کې انسان خپل باطني تمايلات، غوښتنې، هيلې او د ځان جوړونې ارادې په واقعيت بدلولی شي.

مازلو ليکي:

«د بشر تاريخ د انساني فطرت د ټيټ ګڼلو او هغو ته په کمه سترګه کتلو له روشونو ډک دی. په تاريخ کې کوم لوی انتظارات چې افرادو له خپله ځانه درلودلي، همېشه ډېر کم ليدل کېږي... د يوه سالم روان په رڼا کې ځان جوړوونکي او ځان هسکوونکي انسانان دا ځانګړتيا لري، هغه خپل باطني غوږ ته غوږ نيسي، له خپلې دندې سره مينه لري او خپل ژوند د حقيقت، نېکمرغۍ او ذهني آرامښت په ليکه برابروي.»

د مازلو په اند، «موږ ټول پوهېږو، چې د خوراک، څښاک، خوب او نورو اساسي اړتياؤ پوره کولو ته اړ يو، خو له دغو اساسي اړتياؤ ورهاخوا نورې اړتياوې هم موږ په خپل وجود کې حس کوو، چې هغه د انسان معنوي او رواني

اړتياوي دي. «دده په باور تقريباً ټولې رواني ستونزې زموږ د روان او ذهن له ناسمټيا څخه سرچينه اخلي. روان او ذهن هغه مهال له کړکېچ او ناسمټيا سره مخامخ کېږي، چې شخص د داسې معنوي او اساسي اړتياؤ د نه پوره کېدو له مخې د پوځي او اضطراب احساس وکړي. مازلوزياتوي: «هرانسان د ځان جوړولو، ځان ارزښتمن کولو او ځان نېکمرغه کولو لپاره تلوسه لري او همدغه تلوسه په انسان کې بېلابېل ځواکونه او استعدادونه وپېښوي. د ځان رغولو په دغه پروسه کې د اړتياؤ او ضرورتونو پوره کېدل د انسان له رواني او ذهني ثبات سره زياته مرسته کولی شي.

انسان غذا، چاپېريال، خوب، جنسي فعاليت، نظم، ثبات، امنيت، دوستانو، احترام او درناوي، دندې، کورنۍ، اقتصادي پياوړتيا او روغتيا درلودلو او ددې ټولو په رڼا کې ځان نېکمرغه احساسولو ته اړتيا لري. ددغه ډول اړتياؤ د پوره کېدلو بهير انسان د ځان جوړولو او ځان تشبیتولو په دايره کې راولي. «د مازلو په نظر له رواني اړخه ځان جوړي او ځان هسکي وگړي لاندې گډې ځانگړتياوې لري:

- ❖ له واقعيت سره سم درک
- ❖ د خپل ځان منل يا پر خپل حالت او ماهيت باندې رضایت
- ❖ له خپل کار او دندې سره تعهد او ژمنتيا
- ❖ په سلوک او چال چلند کې ثبات او طبيعي والي
- ❖ شخصي استقلال او د ځانوالۍ احساس
- ❖ د روحاني او عرفاني تجربو درلودل
- ❖ له نورو انسانانو سره هم زړيتوب او د علاقې او عاطفې شتون
- ❖ د خلاق او نوښتگر نظر او ليدلوري درلودل
- ❖ لوړه اجتماعي علاقه...
- ❖ د پلمو، بهانو او لاندو د شاته وهلو او هېرولو خواته تمایل

❖ دنور و انسانانو د غوره ځانگړتیاؤ د یادلو او لیدلو خوا ته تمایل

❖ دخپلو افکارو او احساساتو مسئولیت منل

... دا ټول هغه ټکي دي، چې مازلو یې «انساني کمال» گڼي او زیاتوي، هغه اشخاص چې له رواني مړاویتوب او ذهني گډوډۍ سره مخ دي، له پورتنیو ځانگړتیاو او مشخصاتو څخه په فاصله کې دي.

مازلو په خپل یوه تحلیل کې د وېرې او ډار په باب چې د انسان د هیجانانو له ډلې څخه دي، یوه نوې خبره لري او وایي: «موږ لکه څنگه چې له خپلو ناوړه خصوصیاتو څخه وېره لرو، همداسې له خپلو غوره خصوصیاتو څخه هم په وېره کې یو. بنایي زموږ لپاره په ژوند کې یو مهم کار یا یو اوچت ماموریت مخکې وړل، زیات د وېرې او ډار وړوي. له همدې امله ژوند د خورا معمولي کارونو په ترسره کولو کې تېروو... موږ چې کله په خپل ځان کې لویې وړتیاوې وینو، نو همغه وخت د خپلې وېرې او حیرانتیا له مخې دوه زړې کېږو.»

مازلو به د تدریس پرمهال له محصلینو پوښتنې کولې او ویل به یې له تاسو څخه کوم یو غواړي په راتلونکي کې ولسمشر شي؟ یا له تاسو څخه کوم یو غواړي د البرت شوايترز په شان الهام بښونکی اخلاقي رهبر شي؟ خو کله به چې محصلینو د دغو پوښتنو له ځوابولو څخه د شرم احساس کاوه، مازلو به ورته ویل، که چېرې په تاسې کې کوم یو ولسمشر نه شي، نو څوک به کېږي؟ دغه ټول هغه محصلین وو، چې تمه یې وه، په راتلونکي کې ورنه اروا پوهان جوړ شي. مگر مازلو به له هغو څخه پوښتل، چې دا به څه گټه ولري، چې هسې معمولي اروا پوهان درنه جوړ شي. مازلو له محصلینو سره په دغه کشمکش کې پوهېدو، نو ځکه به یې ویل: «ځینې وگړي د لویۍ او اوچت ژوندانه له درلودلو او هغو ته د رسېدلو له پلټنې څخه پرهېز کوي. ځکه چې دوی له دې څخه وېرېږي، چې زیات غوښتونکی ښکاره نه شي. خو دا په واقعیت کې هسې یوه بهانه او تېښته ده. که پام وکړو، موږ د خپل ځان لپاره

د پرتیتې او کوچیني هدفونه ټاکو، دا ځکه چې د اوچت کېدو احتمال د عادي انسانانو په زړونو کې د یو ډول وېرې او ډار فضا ایجادوي.»

ددغې مسئلې د حل لپاره مازلو څرگندوي:

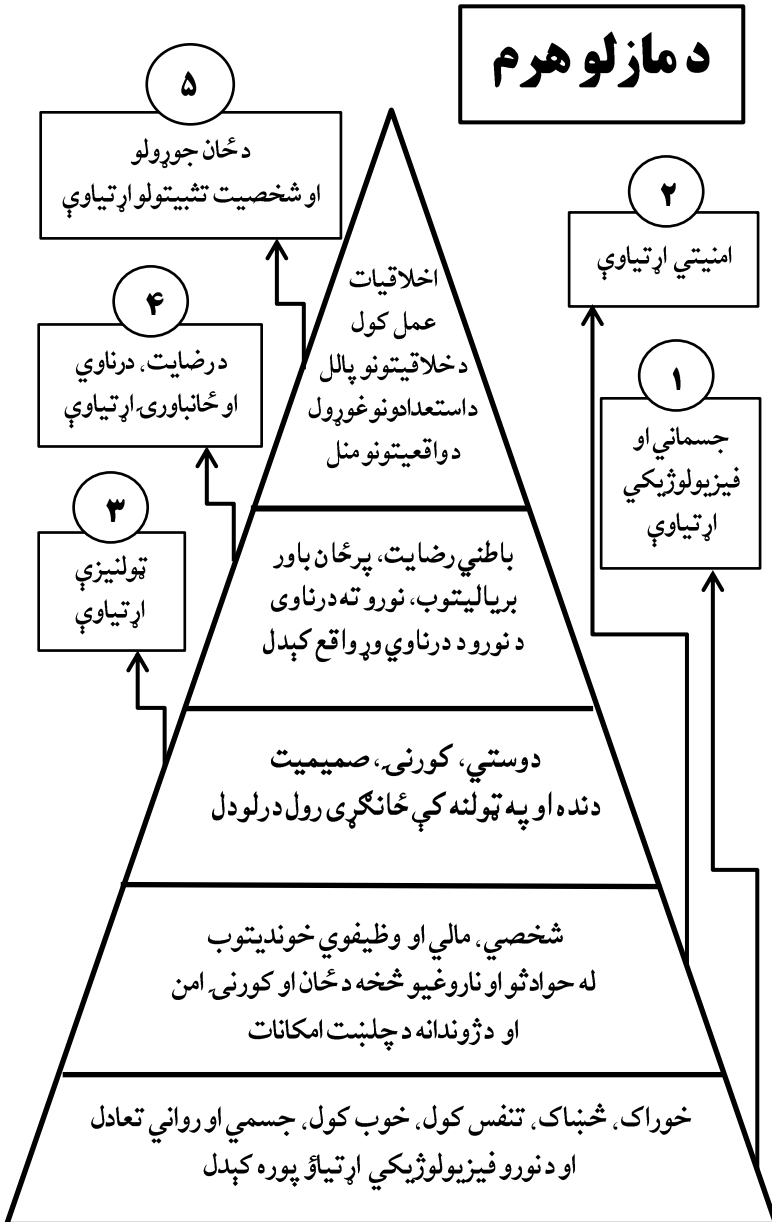
«موږ باید د لویو هدفونو په ټاکلو کې توازن ولرو او پښې مو باید پرځمکه وي. ځینې وگړي دغه توازن نه مراعاتوي. یا ځان پرځمکه پورې نښلوي او یا له ځمکې څخه تر اندازې زیاته فاصله غوره کوي. خو که چېرې موفقو خلکو ته ځیرشو، دوی دغه دواړه توکي ترکیبوي. یعنې اسمان هدف ټاکي او د ځمکې پر مخ گام اخلي. په دې معنا چې اوچت هدف ټاکي او له واقعیتونو سره سم او محکم گام اخلي.»

د مازلو په څېړنو کې دده «هوم» ځانگړی نوم لري. ده دغه هرم په خپل مشهور اثر «شخصیت او انگېزه» کې راوړی دی. مازلو د انسان ټولې اړتیاوې په دغه هرم کې ډلبندي کړې دي. دا هرم پینځه طبقې لري، چې په ټیټو طبقو کې یې دده په اند، ساده، خو زیاتې حیاتي اړتیاوې راوړې او په لوړو طبقو کې یې پېچلې، خو په تدریج سره کمې حیاتي اړتیاوې ذکر کړې دي، په دې ترتیب د لوړو طبقو اړتیاوې هغه وخت د شخص د پاملرنې وړ گرځي، چې د ټیټو طبقو اړتیاوې یې تر یوه بریده پوره شي. کله چې د یوه شخص د بنسټه طبقو اړتیاوې پورې کېږي، نو بنسټه طبقو ته په تدریج د شخص پاملرنه را کمېږي او پورته طبقو ته یې پاملرنه زیاتېږي، خو که چېرې په ناڅاپي توگه په بنسټه طبقو کې یوه تشه، یا یوه اړتیا او یا یوه ستونزه سر راپورته کړي، شخص په موقتي ډول د پورتنیو طبقو اړتیاوې یوځل پرېږدي او په بنسټیو طبقو کې د اړتیاو یا ستونزو بهیر ته لومړیتوب ورکوي. د مثال په توگه که شخص په یوه شدید ناروغۍ اخته شي، نو څنگه چې د روغتیا مسئله په بنسټه طبقو او بنسټیزو او حیاتي اړتیاو کې ځای لري، نو شخص هم خپله زیاته انرژي د ژغورنې لارو ته ځانگړې کوي. کله یې چې دغه ستونزه حل شي، بیا بېرته خپله انرژي لوړو طبقو ته رهبري کوي.

ددغه مطلب د بڼې پوهېدنې لپاره د مازلو د هرم پينځه طبقې په لاندې ډول راوړو:

- ← لومړۍ طبقه: جسماني او فيزيولوژيکي اړتياوې.
لکه: (خوراک، خښاک، تنفس کول، خوب کول، جسمي او رواني تعادل او نور)
  - ← دوهمه طبقه: امنيتي اړتياوې.
لکه: (شخصي، مالي او وظيفوي خونديتوب، له حوادثو او ناروغيو څخه د ځان او کورنۍ امن او د ژوندانه د چلښت امکانات)
  - ← درېيمه طبقه: اجتماعي اړتياوې.
لکه: (دوستي، کورنۍ، دنده او په ټولنه کې ځانگړي موقف درلودل)
  - ← څلورمه طبقه: درضايت، احترام او درناوي اړتياوې.
لکه: (ځان ته احترام، نورو ته احترام، له ځانه رضايت، له نورو رضايت، باطني آرامښت، پر ځان باور، د نورو د درناوي وړ واقع کېدل، په عقدو کې نه ښکېلېدل او نور...)
  - ← پينځمه طبقه: د ځان هسکولو او ځان جوړولو اړتياوې.
لکه: (ځان ته انگېزه ورکول، خپل استعدادونه غوړول، مثبت چلند، خپل خلقيتونه تعقيبول، اخلاقي اړخونه پياوړي کول، د واقعيتونو په رڼا کې د فکر او عمل اهل پاتې کېدل او نور...)
- د مازلو پورتنۍ څرگندونې په لاندې شکل کې ليدلې شې:

کارل یونگ

(هغه رسی چې زموږ سرنوشت په هغو څرېږي، ورځ په ورځ تنگېږي او دا طبیعت نه دی، بلکې د انسان خپل نبوغ دی، چې دا رسی یې د انسان په غاړه کې وراچولې ده.)

کارل یونگ

(اسمان نور د فزیکپوهانو لپاره په فضا بدل شوی، خو زموږ زړونه لا په ژورو تیارو کې دوب دي او یوه پټه او ناڅرگنده نارامي مو د وجود ریښې سېزي.)

کارل یونگ

(دهر شي په وړاندې چې مقاومت وکړي، نورهم ضد او ځېل کوي او ستاسو په وړاندې دريږي)

کارل یونگ

ډاکټر کارل گوستاو یونگ (Carl-Gustav-Jung) د سویس هغه وتلی ارواپوه دی، چې آثار او افکار یې د نړۍ په کچه شهرت لري. نوموړی د ارواپوهنې په تاریخ کې د تحلیلي ارواپوهنې بنسټګر بلل کېږي. تحلیلي ارواپوهنه د روانکاوی یا ارواشننې مکتب ته یو بل لوری ورکوي. کارل یونگ مخکې له دې چې د تحلیلي ارواپوهنې موضوع رامنځته کړي، د «زیګمونډ فروید» ملګری او د هغه د ارواشننې سرسخت پلوی ؤ. همدا لامل ؤ، چې هغه مهال به ده ته فروید د خپل ځای ناستي او ولیعهد خطاب کاوه.

پروفیسور کارل یونگ په ۱۸۷۵م کال د سویس د «کپسېل» ښار په یوه کوچیني کلي کې چې د «راین» له مشهور څړوبي یا ابشار سره نږدې واقع دی نړۍ ته راغی. ده د خپل ماشومتوب دوره په یوازیتوب او خوښۍ کې تېره کړه. پلار یې یو بدخلقه او غوسه ناک کشیش ؤ او مور یې له رواني ستونزو سره لاس او ګرېوان وه. په دې توګه یونگ له خوښۍ څخه په یوه تش کورني چاپېریال کې رالوی شو. نوموړي ان د خپل ماشومتوب په کلونو کې د خپلې کورنۍ په ناسم وضعیت پوهېده. تل به له ځانه سره فکرونو په مخه کړي ؤ او له ګڼو اندېښنو او ګومانونو سره به په خپله باطني دنیا کې ډوب ؤ.

ده به خپل ډېره څه د خپلو باطني خیالاتو او تمایلاتو له مخې ترسره کول. ښوونځي ته تګ، هلته درس لوستل او بیا پوهنتون ته لاره پیدا کول، هغه څه وو، چې دده ذهن به یې بوخت ساته. هغه وخت چې نوموړي د پوهنتون لپاره تیاري نیوه، یوه شپه یې خوب لیده، چې له تاریخ څخه د مخکې دورو د حیواناتو په هډوکو پسې کیندنې کوي. ده له وپښېدو سره سم خپل خوب داسې تعبیر کړ، چې باید د طبیعي علومو په برخه کې لوړې زده کړې وکړي. ده یو بل ځل هم دې ته ورته خوب لیدلی ؤ. چې ترڅمکې لاندې په یوه غار کې ګرځي راګرځي. یونگ خپل تحصیلي راتلونکي د همدغو خوبونو پر اساس غوره کړ او تر شعور لاندې یې د تحت الشعور څپرل خپل کار وباله.

يونگ په ۱۸۹۵م کال چې عمر يې د ۲۰ کالو په شاوخوا کې ؤ د سويس د «باسيل» پوهنتون د طب پوهنځي ته بريالی شو، خو کله چې يې يو کال زده کړه وکړه، نو پلار يې چې د پروتستان د مذهب پادري ؤ، مړ شو. دغې پېښې يونگ له کورنيو ناخوالو او اقتصادي ستونزو سره مخ کړ. خوده خپل ځان ونه بايله. ناخوالې يې وزغمې، له دوستانو يې پيسې قرض کړې او پوهنتون يې په برياليتوب سره پای ته ورساوه. نوموړی تر فراغت وروسته په ۱۹۰۰م کال د زوربخ ښار د «بورگولتسلي» په روغتون کې د طبابت په دنده وگمارل شو.

ده د خپلې همدغې دندې په لړ کې له يوې سويسې پېغلې سره واده وکړ او د «کوسناخت» په ښار کې يې د ځان لپاره يولوی کور جوړ کړ. يونگ پنځه کاله په دغه دنده پاتې شو، وروسته د «زوربخ» د پوهنتون استاد وټاکل شو. ده څو کاله دغه دنده هم ترسره کړه، خو وروسته يې استعفا ورکړه او په خصوصي ډول يې د طبابت کارونو او د ارواپوهنې په اړه مطالعو ته دوام ورکړ. يونگ لا په پوهنتون کې ؤ، چې د نامتو ارواپوه زيگموند فرويد له اشارو سره آشنا شو. ده د کار په موده کې هم د فرويد کتابونه لوستل، په ځانگړې توگه د فرويد د خوبونو د تعبير کتاب يې خورا پر زړه پرېوتی ؤ. په همدې اساس په ۱۹۰۶م کال کې يې د «وين» ښار ته د فرويد د ليدو لپاره سفر وکړ. هلته يې له فرويد سره ليدنه کتنه وشوه او په دغه لومړۍ ليدنه کتنه کې يې په خورا تلوسه او علاقه ۱۳ ساعته خبرې اترې سره وکړې.

له دې وروسته يونگ د فرويد د روانکاوي يا ارواپلټنې د مکتب تر ټولو فعال غړی شو او د فرويد د رامنځته کړې موضوع لپاره يې چې له تحت الشعور څخه عبارت وه کار او څېړنې پيل کړې. په ۱۹۰۹م کال يونگ له فرويد سره يوځای امريکا ته سفر وکړ، هلته يې د «کلارک» پوهنتون په ياد غونډه کې گډون وکړ او دواړو پکې خپلې ويناوې واورولې.

د څېړونکې په اند، يونگ مخکې له دې چې له فرويد سره ملگري شي، شهرت ته رسېدلی ؤ. په دې اساس کله چې موز د ارواپوهنې په تاريخ کې د

ارواپلټنې له مکتب څخه خبرې کوو، نو تر فروید وروسته د کارل یونګ نوم د یادلو وړ دی. یونګ که څه هم د روان شننې په بهیر کې د فروید شاګردی منله، خو ان له راپیل څخه د فروید د یولې څرګندونو منل ورته ستونزمن او حتی ناممکن برېښېدل.

فروید په خپلو ارواپوهنیزو څېړنو کې د انسان جنسي غریزې ته زیات ارزښت ورکاوه، خو یونګ ته د فروید دغه ډول څرګندونې افراطي ښکارېدې او هڅه به یې کوله چې خپل دغه شک او تردید له فروید څخه پټ وساتي. یونګ به چې د لاشعور په باب نورو برسېرونو ته لاس اچاوه، نو له دغه ټکي څخه به ناراحته ؤ، ځکه پوهېده، که چېرې خپل نظریات خپاره کړي، نو د فروید له نظریاتو سره به په توپیر کې واقع شي او د اړیکو په خرابۍ به پای ته ورسېږي. نوموړي له همدې امله د خپل کتاب په لیکلو کې زړه نازړه او ټکنی ؤ. خوبلاخره یې کتاب خپور کړ او څه یې چې اټکل کاوه، همغسې پېښ شول. په ۱۹۱۴م کال د فروید او یونګ ترمنځ اختلافات زیات شول او یونګ د اروا شننې د نړیوالې ټولنې له غړیتوب څخه استعفا ورکړه. دغه بېلتون د یونګ په ژوند او کارونو کې یوه لویه پېښه ګڼل کېږي، چې په خپل ځای سره ددې لامل شوه، چې ده وکولی شول، په یوازې سرد نویو مسایلو په اړه څېړنې وکړي او نوي اشار او افکار رامنځته کړي. د یونګ د اشارو له ډلې څخه موږ دده دلاندې مشهورو کتابونو نومونه یادولی شو:

- (د ارواپوهنې تیپونه)
- (د ځان ناخبره ضمیر ارواپوهنه)
- (د بدلون سمبولونه)
- (ارواپوهنه او دین)
- (ارواپوهنه او کیمیاګري)
- (زړې نمونې او ټولیزه ځان ناخبري)

یونګ ان د ماشومتوب له دورې څخه د لرغونو ځایونو، تاریخي پېښو او اساطیرو سره مینه درلوده، له همدې امله یې په ۱۹۲۰م کال چې عمر یې د ۴۵ کالو په شاوخوا کې ؤ، د افریقا لویې وچې ته سفرونه وکړل. له دغو سفرونو څخه دده موخه د لرغونې اریایي سیمو، قومونو او اساطیرو څېړل وو. دده د یادو څېړنو څرک مورې په هغه کتاب کې چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي او دده او شاگردانو له خوا یې لیکل شوی لیدلی شو.

نوموړی ددغې پوښتنې چې وایي: «څنگه لومړنیو انسانانو د طبیعي پېښو لکه لمر، غروب، د میاشتو او موسمونو د بدلون د تعریف او توصیف لپاره اوږده داستانونه جوړول؟» په ځواب کې ویلي:

«د طبیعي مسایلو په هکله د خیالي کیسو جوړول، یوازې د هغو د فزیکي ستاینې لپاره نه وې، بلکې ظاهري نړۍ به یې د باطني نړۍ د درک لپاره په کاروله.» لکه څرنگه چې انسانانو د تاریخ په اوږدو کې خپل احساسات، عواطف، ذهني کیفیات، عقدي، هیلې، له کایناتو څخه بېلابېل برداشتونه د کیسو، اسطورو، شعرونو او نورو سمبولیکو ټکو په بڼه څرګند کړي، نو ددې ترڅنګ چې د هغه تاریخي ماحول پېښې، حالت او تصویر، زموږ مخې ته ږدي، بلکې د هغه مهال د انسان له باطني او رواني حالت څخه مو هم خبروي. د یونګ او دده د شاگردانو هغه ګډ اثر چې «انسان او د هغه سمبولونه» نومېږي، نه یوازې یې د ارواپوهنې په څېړنیز بهیر اغېز شیندلی، بلکې د سمبولیکو ادبیاتو په تشریح او توضیح کې یې هم خپل رول ادا کړی دی.

څرګنده ده، په ادبیاتو کې چې کومې خبرې کېږي، له تشبې، کنایې او سمبول څخه به خالي نه وي. په ادبیاتو او حتی زموږ په ورځنیو خبرو اترو کې سمبولیک بیان یا په خبرو کې سمبولونه راوړل، د کارل یونګ له نظره یوه داسې هڅه ده، چې د انسان له تحت الشعور سره تړلري. یونګ وایي: (یوه کلمه یا شکل هغه مهال سمبولیک ګڼلی شو، چې له خپلې ښکاره او مخامخ

معنا پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سپېمبول ناخودآگاهي «لا شعوري» اړخونه لري، چې هېڅکله په دقیقه توګه تعریف شوی نه دی... (شعري سپېمبولونه، لېوال

کارل یونګ لکه مخکې چې یادونه وشوه، د تحت الشعور یا ځان ناخبره ذهن موضوع ته انکشاف ورکړ او په دې برخه کې یې یوه بله موضوع د «جمعي ناخودآگاه» یا «ټوليزې ځان ناخبرې» په نوم رامنځته کړه.

یونګ له لویه سره د انسان د ذهن ځان ناخبرې برخې ته پر دوو سطحو قایل شو. لومړی «شخصي ځان ناخبرې» او دوهم «ټوليزه ځان ناخبرې»

شخصي ځان ناخبرې یې هغه برخه وګڼله، چې په هغو کې دیوه انسان د فردي ژوندانه هغه شا ته وهل شوې تجربې، خاطرې، عقدي او ناخپوه شوې هیلې پرتې دي، چې نور د ذهن په ځان خبره برخه یا شعور کې ورته لاس رسې نه کېږي. د یونګ په اند، په دغه برخه کې شته جزیات په اسانۍ سره کېدای شي، د ذهن ځان خبرې برخې یا شعور ته راوغږېږي او د انسان چلند تراغېز لاندې راولي. په دې بنسټ دغه برخه یا «شخصي ځان ناخبرې» دومره ژوره نه ده.

ددې په مقابل کې «ټوليزه ځان ناخبرې» هغه برخه ده، چې ترټولو ژور موقعیت لري او د انسان لپاره ترشخصي ځان ناخبرې ډېره نااشنا او مبهمه ده. په دغه برخه کې د پخوانیو نسلونو ګڼې تجربې او تمایلات ځای لري، چې د انسان ګڼو اعمالو ته لوری ورکوي. انسان که وغواړي او که ونه غواړي د هغوی اغېز ورباندې پروت دی او څرنگه چې انسان لاتر اوسه د طبیعت یوه برخه او جز دی او له خپلو ریښو سره ارتباط لري، نو هر ډول نظریه یا ټولنیز نظام چې د انسان ارتباط د ژوندانه له ازلي تصاویرو سره قطع کوي، نه یوازې دا چې فرهنگ نه دی، بلکې انسان ته د یوه زندان او غوډل د جوړولو حکم لري. «د یونګ په باور، د بېلابېلو خاصیتونو کومې نمونې چې په مود کې شته، په فطري توګه زمونږ د رواني تجربو ټاکونکې دي، چې هر فرد دې ته

چمتو کوي، خو داسې چلند وکړي، لکه دده اجدادو چې په ورته موقعیتونو کې له ځانه شوده.

په دې ترتیب (سېمبولونه یوازې په شخصي ځان ناخبرۍ یا فردي ناخودآگاه کې نه رامنځته کېږي، ډېر ځله په ټولیزه ځان ناخبرۍ یا جمعي ناخودآگاه کې هم تلپاتې سېمبولونه سرراپورته کوي. چې د بشر په ګډ تاریخ کې د ډېرو انسانانو لپاره ګډ مفهوم تداعي کوي... نوي او فردي سېمبولونه د فردي ځان ناخبرۍ زېږنده دي، چې دیوه وګړي په رواني تجربو کې رېښه لري، خو که چېرې دغه سېمبول بیا او بیا کارول کېږي، نو د ګډو قرار دا دي سېمبولونو بڼه خپلوي. د انسانانو ګډ رواني میراث او د ټولیزې ځان ناخبرۍ ارثي مشترکات دیوه وګړي له رواني تجربو، د هغه په فردي ناخودآگاه کې زېرمه شوي عقدي، غوښتنې، غریزې، شاته وهل شوي او ځپل شوي عواطف، احساسات او فکرونه، همداراز له قومي شعور څخه په میراث وړل شوي ارزښتونه او باورونه دیوه انسان د تحت الشعور منعپانګه جوړوي) شعري سېمبولونه، لېوال

په عمومي ډول د کارل یونګ د تحلیلي ارواپوهنې موضوعاتونه یوازې د ارواپوهنې څپرکي رنگین کړي، بلکې د علومو په ځینو نورو څانګو کې لکه مذهب، هنر، تاریخ او ادبیاتو کې یې هم ځانګړې اغېزې پریښودې. د ارواپوهنې په پاڼو کې د افرادو شخصیتونه څېړل او ډلبندي کول، یوه توده موضوع ده، چې یو شمېر ارواپوهانو ورباندې کار کړی دی. په دغو ارواپوهانو کې د «کرچمر»، «شلدون» او «کارل یونګ» ډلبندي خورا مشهورې دي. یونګ د انسان شخصیت د اجتماعي چلند له مخې پر دوو برخو وېشلی دی: «ظاهر پلوه او باطن پلوه»، چې په لاندې ډول یې لنډه یادونه کوو:

۱: ظاهر پلوه:

کارل یونگ د ظاهر پلوه «بیرون گرا» شخصیتونو خصوصیات دا بولي، چې دوی حال ته د آیندې په نسبت ترجیح ورکوي، د اشیاء، واقعاتو او اشخاصو ظاهري بڼې ته د ماهیوي او کیفی ارزښتونو په پرتله زیات اهمیت ورکوي، ژر تصمیم نیسي او ژر عمل کوي؛ د عواقبو نتیجو ته ډېر نه گوري؛ د توافق منلو ځواک یې غښتلی وي. د ټولنیز گډ ژوند او ټولنیزو فعالیتونو او حاصلاتو څخه زیات لذت وړي او د افرادو سرگرمي او ظاهري فعالیت د دوی د خوښۍ سبب گرځي.

۲: باطن پلوه:

یونگ باطن پلوه «درون گرا» اشخاص هغه بولي، چې د حال په پرتله راتلونکي ته زیاته ترجیح ورکوي، د ژر تصمیم نیونې او عمل پرمقایسه، غور او تدبیر ته زیات اهمیت ورکوي او په رسمي او غیر رسمي وظایفو کې تل د اصولو او قانون پابند وي. باطن پلویان د ظاهري مسایلو په انډول د حقایقو او واقعاتو د قوانینو او داخلي روابطو د کشف موضوع ته زیات اهمیت ورکوي؛ دوی اکثره په فکر او خیال کې ډوب وي؛ د علمي کارونو په پرتله ذهني کارونو کله پلانونې، نقشې اچونې او د مسایلو د حل او فصل په موخه د تحلیل او توضیح پلویان دي. د کارل یونگ په اند: دغه ډول اشخاص تر ډېره بریده گوښه گیر او له منل شویو او باوري کسانو پرته له نورو خلکو سره د چندان زیاتې ناستې پاستې مینه وال نه وي.

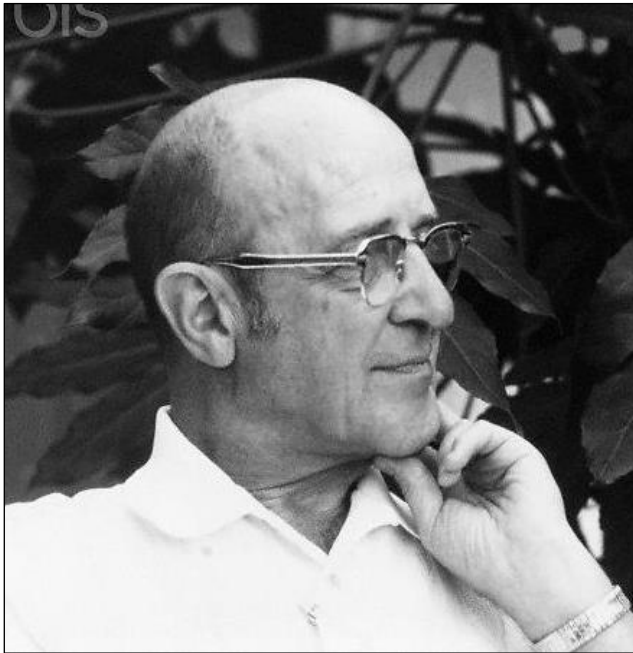
کارل یونگ د باطن پلوه (introverts) او ظاهرپلوه (extroverts) شخصیتونو په اړه په خپلو نورو لیکنو کې یو شمېر نورې ځانگړنې هم یادې کړې دي، چې د اسانۍ لپاره یې په لاندې جدول کې په پرتلیز ډول ستاسو منځي ته ږدو:

ظاهر پلوه	باطن پلوه
← افرادو او اشيأؤ ته پاملرنه کوي.	← خپلو افکارو او احساساتو ته يې پام وي.
← په اوس کې ژوند کوي.	← د راتلونکي لپاره اندېښمن وي.
← د بنسټيزو اصلاحاتو پلوی وي.	← معمولاً محافظه کار وي.
← په خپله اعمالو ته پاملرنه کوي.	← اصول او معيارونه تر اعمالو مهم گڼي.
← په روانۍ او راحتۍ سره خبرې کوي.	← له ويلو څخه په ليکلو کې گړندی او بريالی وي.
← د سپورټ او حرکي فعاليتونو مينه وال وي.	← د کتابونو او مجلو مينه وال وي.
← د محسوس جهان او عيني پديدو ليدلو او کتلو ته زيات تمايل لري.	← د علتونو او عواملو د څېړلو او سپړلو خواته تمايل لري.
← ژر تصميم نيسي او ژر د عمل ډگر ته ننوځي.	← خپل وخت زياتره په تحليل او نقشه اچولو تېروي او په ځنډ سره د عمل ډگر ته مخکې کېږي.
← ژر ملگرتيا جوړوي او له خلکو سره د زياتې ناستې پاستې مينه وال وي.	← تقريباً گوښه گير او په ځنډ سره ملگرتيا جوړوي.
← عيني ارزښتونو يا عيني عواملو ته زيات پاملرنه کوي.	← ذهني ارزښتونو يا ذهني عواملو ته زيات پاملرنه کوي.
← د پيسو په مصرفولو باندې يې ښه لاس گرځي.	← د پيسو ساتلو او د هغو دقيق مصرف ته لومړيتوب ورکوي.
← ډېر حساسيت نه ښيي، بلا پسې وي.	← احساسات يې په اسانۍ سره اغېزمن کېږي.
← د ستاينو تر اغېز لاندې نه راځي.	← علاقه لري، چې کارونه يې د ستاينې وړ واقع شي.
← خنډېدلو ته زيات چمتووالی لري.	← په اسانۍ سره نه خاندې.
← ډېر د غم او اندېښنې په کيسه کې نه وي.	← په اندېښنو او تشويش کې ژر لوېږي.

کارل یونګ د دغه ډول شخصیتي اړخونو په رامنځته کېدلو کې ځینې لاملونو ته ګوته نیسي او وایي: «شخصیتي توپيرونه له هغو اعمالو څخه سرچینه اخلي، چې موږ ته د عیني نړۍ یا ذهني نړۍ پر خوا مخه راکوي. دغه اعمال عبارت دي له، احساس، تفکر، هیجان او شهود څخه. احساس د مادي شیانو شعوري درک ته ویل کېږي. تفکر یوه ادراکي مرحله ده، چې معنا او درک منځته راوړي. هیجان د ذهني مرحلو ته ارزښت ټاکي او شهود په یوه ځان ناخبره یا لاشعوري وضعیت کې د اخیستنو او پوهېدنو په مفهوم دی... تفکر او احساسات د ځواب ورکولو منطقي صورتونه دي، چې عقل او قضاوت ته لوری ورکوي او احساس او بصیرت بیا غیرعقلاني شی دي، چې په عیني شیانو او محرکې نړۍ پورې تړلي دي.»

د ارواپوهنې په تاریخ کې د علمي ارواپوهنې منځته راتګ، د یونګ تحلیلي ارواپوهنه یوڅه کم رنگې کړه. له یوې خوا تر ۱۹۶۶م کال پورې د یونګ زیاتره کتابونه په انګلیسي ژبه نه وو ژباړل شوي. بنایي لامل به یې دا و، چې دده په نظریاتو کې اساطیر او داسې نور مواد وو او له بلې خوا یونګ د فروید په پرتله له کم جذابیت څخه برخمن و، خو له دې سره سره دده تحلیلي ارواپوهنه د فروید پرم په پرتله له کم انتقاد سره مخامخ شوې ده. دا ځکه چې نوموړي د فروید په پرتله د انسان پر وړاندې خوشبینانه نظر درلود. دا او دې ته ورته لاملونه دي، چې کارل یونګ د ارواشنې په بهیر کې تر زیګموند فروید وروسته دوهم مقام لري.

کارل راجرز

(د خپل کار په لومړيوکې به مې له ځانه دا پوښتنه کوله، چې «څرنگه کولی شم، ددغه سړي درملنه وکړم او يا يې رواني حالت ته بدلون ورکړم»، مگر اوس مې دا پوښتنه په دغه بڼه اړولې ده، چې «څرنگه کولی شم، چې له دغه سړي سره يوه داسې رابطه ټينگه کړم، چې هغه وکولی شي، له دغې رابطې څخه د خپلې شخصي ودې لپاره استفاده وکړي.) کارل راجرز

(د انسان هر هدفن چلند د هغه له عواطفو سره ملگری دی او عواطف عموماً د چلند منځته راتگ اسانه کوي.) کارل راجرز

کارل راجرز (Carl Rogers) د امریکا هغه پیاوړی ارواپوه دی، چې د ارواپوهنې په تاریخ کې د روان درمانۍ یا اروا درملنې د پلار په نوم شهرت لري. نوموړی د «آبراهام مازلو» په څېر د انسان پالنې ارواپوهنې یوه منځکښه څېره گڼل کېږي. دده د «فردمحوری» له نظریاتو څخه په «مخاطب محوره درملنو» او «شاگردمحوره زده کړو» او نورو ټولنیزو سازمانونو کې زیات استقبال شوی دی. نوموړي د امریکا په بېلابېلو پوهنتونونو او نورو علمي مراکزو کې د ارواپوهنې استادۍ کړې او د خپل ۸۵ کلن ژوند په اوږدو کې یې گڼې مقالې او کتابونه لیکلي دي. دغه په کار راتلونکی ارواپوه ژوند په وروستیو کې د هغو سوله ایزو هڅو له امله چې د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره یې وکړې، د سولې د نوبل د جایزې لپاره هم نوماند شوی دی.

کارل راجرز په ۱۹۰۲م کال د شیکاگو په «اوک پارک» کې زیږېدلی دی. پلاریې «والټر» نومېد او انجنیر ؤ او مور یې «جولیا» نومېده، دوی دواړو شدید مذهبي تمایلات درلودل، خو له اقتصادي اړخه یې ښه ژوند درلود. دوی شپږ اولادونه درلودل او راجرز پکې څلورم ؤ. راجرز او نورو وروڼو ته به یې مور او پلار اجازه نه ورکوله، چې د غریبو او معمولي کورنیو له ماشومانو سره ناسته ولاړه ولري، ځکه د دوی په اند هغوی زیاتره په ناسمو کارونو بوخت وي. راجرز د همدغې لارښوونې له مخې خپل ماشومتوب په گوښه گیری کې تېر کړ او تل به یې د خپل یوازیتوب شپې د کتابونو پرمطالعې باندې ډکولې. راجرز په هماغه ځای کې د «هولمز» لومړني ښوونځي ته واستول شو. په دغه ښوونځي کې د امریکا د نوبل جایزې گټونکی لیکوال «ارنست همینگوی» هم دده ټولگيوال وو.

کله چې د راجرز عمر ۱۲ کلنۍ ته ورسېد، کورنۍ یې د شیکاگو په یوه څنډه کې کرنیزه ځمکه واخیسته او هملته یې خپل کور ولېږد او، خو دا په

دې معنا نه وه، چې ګواکي دوی هلته په ټیټه کچه ژوند غوره کړ، بلکې په نوي او عصري بڼه یې کور جوړ کړ او د نورو بوختیاؤ ترڅنګ یې کرنیز فعالیتونه هم پیل کړل.

راجرز له دې سره چې له وروڼو سره به یې د خپل کور شاخو د کر کيلې کارونه کول، خو په ښوونځي کې هم یو ممتاز زده کوونکی ؤ. په ۱۹۱۹م کال کې نوموړي د ښوونځي دوره پای ته ورسوه، وروسته یې په ښونمرو د «ویسکانیسن» پوهنتون ته لاره پیدا کړه او د کرنې په رشته کې یې زده کړه پیل کړه.

راجرز د پوهنتون په لومړیو کلونو کې په مذهبي چارو کې خورا فعال ؤ. نوموړی په ۱۹۲۲م کال له ۹ تنو نورو محصلینو سره د چین په پکن کې د WSCFC په کنفرانس کې ګډون وکړ، دغه شپږ میاشتني سفر په راجرز باندې ژور اغېز وکړ. دی په چین کې د بېلابېلو مذهبونو او کلتورونو له خلکو سره اشنا شو. ده ته له چین څخه د راتګ پر مهال په کبنتی کې ناڅاپه په ذهن کې ورغلل، چې مسیح باید خدای نه وي، بلکې د نورو انسانانو په شان باید یو انسان وي. ده پرېکړه وکړه، چې نور خپل کور ته ولاړ نه شي. همغه وو، چې له رسېدو سره سم یې مور او پلار ته لیک واستاوه، چې نور نه غواړي د پروتستانتیسم په مذهب کې بند پاتې شي. په دې ډول راجرز د پروتستانتیسم له افراطي مذهب لاس واخیست او په پوهنتون کې یې هم د کرنې پرځای د تاریخ پوهنځی غوره کړ. ده په ۱۹۲۴م کال د ۲۲ کلنۍ په عمر له یاد پوهنتون څخه د لیسانس بری لیک ترلاسه کړ.

زاجرز له پوهنتون څخه تر فراغت وروسته د «هلن الیوت» په نوم له یوې ښځې سره واده وکړ، له دغې مېرمنې د نوموړي دوه اولادونه پیدا شول، «ډیویډ» په ۱۹۲۶م کال او «ناتالي» په ۱۹۲۸م کال کې، چې وروسته یې زوی «ډیویډ» طبي ډاکتر شو او لور یې «ناتالي» څېړونکې شوه.

راچرز په خپلوزده کړو بسنه ونه کړه او د نورو زده کړو لپاره یې د «کلمبیا» پوهنتون ته مخه کړه او د «بالیني یا کلینکي ارواپوهنې» په څانګه کې یې زده کړې پیل کړې. په ۱۹۲۸م کال کې یې فوق لیسانس او په ۱۹۳۱م کال کې د دوکتورایا Ph.D د سند په ترلاسه کولو بریالی شو. ده په ماشومانو کې د شخصیت د تنظیم او جوړښت په اړه خپل تیزس ولیکه.

راچرز په ارواپوهنه کې د دوکتورا تر اخیستو وروسته د نیویارک په «روچسټر» کې د ماشومانو د مطالعې په دیپارټمنټ کې په کار پیل وکړ. په همدغه وخت کې نوموړی د «آلفرډ آډلر» د نظریاتو تراغېز لاندې راغی. راچرز تردې وروسته د څه مهال لپاره د مشورې په مرکز کې دارواپوه په توګه دنده ترسره کړه، ده په همدغه وخت کې خپل لومړنی کتاب «د زیانمنو ماشومانو بستري درملنه» په نوم ولیکه. نوموړی د دغه کتاب له خپرېدا سره سم په ۱۹۳۹م کال د «اوهایو» په پوهنتون کې د بالیني ارواپوهنې استاد وټاکل شو.

راچرز په ۱۹۴۲م کال د «مشوره او رواني درملنه» په نوم یو بل کتاب ولیکه. د کتاب چاپونکې ادارې په لومړي سر کې د دغه کتاب خپرولو ته چندان زړه نه کېده او فکريې کاوه چې ایله به ۲۰۰۰ ټوکه راته وپلورل شي، خو کله چې یې یوځل چاپ کړ، ډېر ژر ورسره ختم شو، نو یې څوځله بیا چاپ کړ، په دې ډول نوموړی کتاب د څو کلونو په اوږدو کې تر ۷۰۰۰۰ ټوکو پورې وپلورل شو.

راچرز له ۱۹۴۵م نه تر ۱۹۵۷م کال پورې د «شیکاګو» پوهنتون د مشورې له مرکز سره همکاري درلوده. له دې وروسته د «ویسکانسین» پوهنتون ته ولاړ او په ۱۹۵۷م کال کې یې د «وسټرن» د رفتاري علومو له مؤسسې سره د دايمي غړي په توګه ځان شامل کړ.

راچرز له ۱۹۶۸م کال کې د کالیفرنیا په «لاجولای» کې د امریکا د بشري مطالعاتو د مرکز علمي غړی شو. په ۱۹۸۶م کال د امریکا د

ارواپوهانو د انجمن یا APA د ریاست چارې وروسپارل شوې او په ۱۹۸۷م کال کې یې یو لړ نړیوال سوله ایز حرکتونه پیل کړل، د هغوله جملې څخه په مسکو کې د سولې د ورکشاپونو رهبري کول او د جنوبي افریقا او شمالي ایرلنډ د شخړو د ختمولو لپاره هڅې ددې لامل شوې، چې نوموړی په سوله کې د نوبل د جایزې لپاره وټاکل شو.

راجرز له دغو ټولو بوختیاو سره سره له لیکنو او څېړنو لاس وانه خيست او زیات کتابونه او مقالې یې ولیکلې، دده د مشهورو کتابونو نومونه په لاندې ډول دي:

- مشوره اورواني درملنه
- مراجع محوره درملنه
- د انسان کېدلوهنر
- کارل راجرز او شخصي ځواک
- یوه لار، د ژوند کولو لپاره
- د کارل راجرز خبرې

دغه ستر سوله غوښتونکی روان پوه په ۱۹۸۷م کال د ۸۵ کالو په عمر د زړه د درېدا له امله د کالیفرنیا په «لاجولای» کې ساه ورکړه او له وصیت سره سم یې، له هېڅ ډول تشریفا توشخه پرته جسد وسوځول شو.

د «ټام باټلر بوډن» په نوم یو څېړونکی د «راجرز» په اړه لیکي: «ایا تر اوسه تاسو ته داسې څه پېښ شوي، چې له یو چا سره تر خبرو اترو وروسته مو د درملنې احساس کړی وي؟ ایا تر اوسه کومه ځانگړې اړیکه ددې سبب شوې، چې یوځل بیا د خپل ځان په اړه یوه بڼه او عادي احساس درته پکې پیدا شي؟»

احتمالاً دغه ډول جوړجاړی په یوه داسې محیط کې رامنځته کېږي، چې په هغو کې اعتماد او صراحت شتون ولري... کارل راجرز د یوه ارواپوه او

مشاور په توګه په خپلو کارونو کې له همدغو ځانګړتیاؤ څخه استفاده کوله. ددې کارونو پایله د ارواپوه او ناروغ ترمنځ په دودیزو اړیکو کې د بدلون او اوښتون سبب شوه... د ناروغانو د ستونزو پرځای د هغو پرتوانایو باندې تمرکز، له کارل راجرز او آبراهام مازلو څخه د بشري یا انسان پالې ارواپوهنې په ډګر کې لوی شخصیتونه جوړ کړل.»

کارل راجرز د خپلو روان پوهنیزو کارونو په لړ کې احساس کاوه چې د ناروغانو تر درملنې مهمه دا ده، چې دقیقاً هغه څه چې رواني ناروغان یې وایي، باید غوړ ورته ونيول شي، که څه هم خبرې یې ګلوي وې، ناسمې، بې بنسټه، عجیبه او حتی اچوچې وي. دا ددې لامل کېږي، چې ناروغان خپل ټول فکرونه او اندېښنې ومني او وروسته له څو ناستو په خپله د خپل ځان درملنه وکړي.

راجرز به د خپل کار طریقې داسې بیانوله، چې «یوازې دا کفایت کوي، چې زه په خپله ووسم او اجازه ورکړم، چې مقابل لوری چې ناروغ دی، هغه هم په خپله ووسي!» راجرز د خپلې طریقې ارزښت په یوه جمله کې خلاصه کړی، ده ویلي: «که چېرې زه وغواړم، له یوه شخص سره غوره اړیکې ولرم، نومقابل طرف د رشد او ودې لپاره په خپل باطن کې له دغو اړیکو څخه د استفادې کولو ظرفیت کشفوي او په پایله کې فردي رشد او وده منځته راځي.»

راجرز به هڅه کوله چې د رواني ناروغ اصلي شخړه دده د کردارنو او غبرګونونو له مخې رابرسېره کړي او په دې سره یې بېرته خپل لومړني حالت چې د یوه سالم او نرمال انسان بڼه ده راوګرځوي. نوموړی د یوه رواني ناروغ او په مجموع کې د هر انسان د ځان ناسم ګڼلو او یا د خپل اصلي او واقعي حالت د بدل ډول ښودلو د تمایل په باب لیکي:

«انسان په تدریج او سختۍ سره درک کوي، چې د هغو نقابونو ترشا چې دنیا ته یې ښيي او یا د هغو نقابونو ترشا چې د هغو په واسطه حتی اخیل ځان ته هم فریب ورکوي، کوم څه پټ دي... په همدې توګه تصمیم نیسي، چې په

خپله ووسي. په دغه حالت کې نه د نورو خلکو پېښې کوي، نه له خپلو احساساتو څخه منکرېږي او نه د روښانفکرۍ د منطق لاسپوڅی گرځي، بلکې په یوه ژوندي موجود بدلیږي، چې ساه اخلي، احساس لري، لوړې ژورې تجربه کوي او په لنډه توگه ویلی شو، چې انسان کېږي.»
د راجرز په اند، هغه اشخاص چې بشپړ چلند لري او له رواني روغتیا څخه برخمن دي، په لاندې ځانگړتیاو سره پېژندل کېږي:

- ← د ټولو تجربو منل او راخپلول
- ← په هره شېبه کې د بشپړ ژوندانه لپاره تمایل
- ← د نورو خلکو د منطق او باورونو پیرځای د خپلو تواناییو او غرایزو په وسیله د ځان هدایت کول
- ← په فکر او عمل کې د تسلط او خپلواکۍ احساس
- ← د نوبت او خلاقیت له ځواک څخه برخمنتیا

راجرز د وگړو د درک او تجربو په اړه زیاتې خبرې کړې دي، دده په اند: (هر انسان له خپلو بېلابېلو تجربو سره په یوه داسې بدلون منونکې نړۍ کې ژوند کوي، چې یوازې په خپله ددغې نړۍ په مرکز کې ځای لري... هر یو انسان په خپل ځای کې یو بې ساری موجود دی او یوازنی څوک دی، چې په دې پوهېدلی شي، چې تجربو یې څه ډول بڼه پیدا کړې او دده لپاره کومه معنا لري... یو فرد تل د خپلو تجربو او درک له مخې غیرگون ښيي. هغه ته خپلې تجربې او زده کړې واقعي په نظر ورځي او دده لپاره واقعیت همغه شی دی، چې هغه تجربه کړی دی. کله چې د یوه فرد درک تغیر کوي، نو د هغه غیرگون او عکس العمل هم ورسره تغیر مومي... یو فرد د خپل درک په انداز ه هرڅه ته ځواب ورکوي. د افرادو جسماني او رواني ځوابونه، له بهرنیو پېښو او حوادثو سره جوړجاړی ښيي... افراد له اصله یو ذاتي او اساسي تمایل لري، چې همدغه تمایل له دوی سره د ځان په تثبیتولو او ساتلو کې لویه

انگېزه تولیدوي او په ټولیزه توګه د دوی د فعالیتونو بنسټ تشکیلوي. د یوه فرد ټولې جسمي او رواني اړتیاوې دده د همدغو بنسټیزو تمایلاتو څانګې بللې شو. افراد د خپل ژوندانه په بهیر کې د خپلو اساسي تمایلاتو له امله د ځان جوړونې، ځان باوري، ځان رهبري، نظم، خپلواکي، مسئولیت منلو او پر خپلو اعمالو باندې د کنټرول او تسلط پر خوا حرکت کوي... کله چې کوم شخص په یوه یو ډول له خپلو حسي او باطني تجربو څخه انکار کوي. معمولاً له رواني بې نظمیو سره لاس او ګرېوان کېږي او په خپل وجود کې یو ډول تیت پرک والی او سرگرداني احساسوي. هغه خبرې چې وایي: «زه نه پوهېږم چې له څه شي څخه وپېرېم» یا «په ژوند کې یو سم هدف نه لرم» یا «د یوه تصمیم او کار لپاره بې وسه یم» زیاتره د یوه فرد د ځان او تجربو د نه همغږي په صورت کې رامنځته کېږي، چې تل د هغه په چلند کې ځان رابیني... انسانان هغه مهال مناسب عمل نه کوي، چې خپلو تجربو ته غوږ ونه نیسي او په پایله کې ونه توانېږي، چې هغو محیطي توپيرونو ته چې په هغو کې اوسي پام وکړي شي.

راجرز د انسان د ځوانولۍ احساس هم له محیطي عواملو سره په تړاو کې ګڼي، دی وایي: «افراد د خپل ماحول بېلابېل عوامل او پېښې درک کوي او په خپل ذهن کې معنا ورکوي. ځان ګڼل د یوه شخص هغه برداشت او اخیستننه ده، چې دده پر ادراکو باندې د ماحول او دده د اعمالو له تاثیر څخه منځته راځي... په دې توګه اشخاص خپلې ټولې تجربې د خپل ځان ګڼلو له احساس سره مقایسه کوي او تل داسې چلند ته تمایل لري، چې د دوی له ځان ګڼلو سره همرنګي ولري. خو کله چې د کوم شخص د ځان ګڼلو او واقعي تجربو ترمنځ اختلاف پیدا شي، شخص ناانډولي او ناهمغږي تجربه کوي. د مثال په ډول که چېرې یو څوک خپل ځان له نفرت او کرکې څخه خالي وګڼي، خو له نفرت سره مخ شي، نو ډېر ژر د ګډوډۍ او ناهمغږي په لومه کې نښلي،

ددغو گډوډيو له جملې څخه يو اضطراب دی، چې اصلي جرړې يې همدغه ناهمغږۍ دي.»

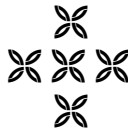
د راجرز په اند: «نه يوازې اضطراب، بلکې زياتره رواني گوزارونه د متضادو احساساتو زېږنده دي. چې دغه تضادونه او ناندولۍ د «خپل واقعي ځان» او «ارماني ځان» ترمنځ واقع کېږي. په دې اساس رواني گوزارونه په نړۍ کې زموږ د موقعيت په اړه د مهمو اطلاعاتو د نه منلو او هغو ته د غوږ نه اېښودلو څخه سرراپورته کوي، چې دا ټول د شخصي تجربو له ډلې شمېرل کېږي.»

(پای)

ماخذونه

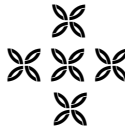
1. **تاریخ روان شناسی نوین**، تالیف: دوان پی. شولتز و سیدنی الن شولتز
ترجمه: علی اکبر سیف، حسن پاشا شریفی، خدیجه علی آبادی، جعفر نجفی زند
2. **روان شناسی عمومی انسان**، دوکتور علی اکبر شعاری نژاد
3. **روان شناسی عمومی**، نویسنده: وین ویتن، ترجمه و تخلص: یحی سید محمدی
4. **مکتب های روان شناسی و تقدان جلد ۱ و ۲**، گروه نویسندگان دانشگاه و حوزه
5. **روان شناسی**، «خلاصه ۵۰» کتاب برتر در زمینه روانشناسی»
نویسنده: تام باتلر بودن، مترجم: صادق خسرو نژد، ویراستار: آزده مبشر
6. **روان شناسی عمومی**، مؤلف: دوکتور حمزه گنجی
7. **فلسفه**، مؤلف: محمد نادر ایوبی
8. **روحیات**، مؤلف: محمد نادر ایوبی
9. **د ارواپوهنې نبوونځي**، مؤلف: پوهاند گل رحمان حکیم
10. **ارواپوهنه د ټولو لپاره**، مؤلف: مصطفی صفا
11. **یکصد مرد تاثیرگذار تاریخ**، نوشته: میشل ایچ. هارت، ترجمه: محمد حسین آهویی
12. **ادبی تحپړنې**، لیکوال: کانديد اکاډميسين محمد صديق روهي
13. **شعري سېمبولونه**، لیکوال: عبدالغفور لېوال
14. **هنر انسان شدن**، نویسنده: کارل راجرز، ترجمه: مهین میلانی
15. **پیغامونه پټې پراته په افسانو کې**، د استاد اسدالله غضنفر مقاله، څولۍ مجله،
دویم کال، لومړۍ گڼه.
16. **په ځانځاني ښامار کې شعور او تحت الشعور**، عبدالغفور لېوال، الفت مجله،
شپږم کال، پرله پسې ۳۳مه گڼه
17. **فلسفه څه ده؟**، لیکوال: عبدالرحیم درانی

18. آريانا دايرة المعارف، دويم ټول، د افغانستان د علومو اکاډمي
19. د عمومي ارواپوهنې آرونه، تاليف: محمد عالم ساليمني، ژباړن: گل رحمان رحمانی
20. روان شناسی شخصیت، تاليف: د کتر يوسف کریمی
21. په فلسفه کې تلپاتې پېښې. هنري توماس او ډانلي توماس
ژباړه: نصير احمد احمدي
22. درنگونو نړۍ، ډاکتر حبيب الله بيرکزی ځدران
23. آريانا دايرة المعارف، څلورم ټوک، د افغانستان د علومو اکاډمي
24. www.google.com

د مصطفی صفا نور کتابونه:

- ← ژوند، روح او مرګ ..... «چاپ شوی دی»
- ← د بریا اروا پوهنه ..... «چاپ شوی دی»
- ← لطفاً، مه ساده کړئ! ..... «چاپ شوی دی»
- ← د نړۍ سل مشهورې خبرې ..... «چاپ شوی دی»
- ← طاقت بسونکي فکرونه ..... «چاپ شوی دی»
- ← ویکټور هوګو ..... «چاپ شوی دی»
- ← اروا پوهنه د ټولو لپاره ..... «چاپ شوی دی»
- ← ژان پل سارتر ..... «چاپ شوی دی»
- ← دارو پوهنې لنډ تاریخ ..... «همدغه کتاب»

داروا پوهنې لند تاریخ

آدرس: چوک کوټه سنگی - کابل - افغانستان
شماره تماس: ۰۷۰۷۰۷۰۱۴۰

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**